

Predlog Izvještaja o radu i predlog Finansijskog izvještaja Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu sa Izvještajem nezavisnog revizora o izvršenoj reviziji finansijskih iskaza za 2023. godinu

IZVJEŠTAJ O RADU AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO ZA 2023. GODINU

U skladu sa odredbom člana 13 stav 2 Zakonu o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), kojim je propisano da Agencija priprema godišnji izvještaj o radu za prethodnu godinu koji dostavlja Vladi na usvajanje. Agencija je pripremila Izvještaj o radu za 2023. godinu i Finansijski izvještaj Agencije za 2023. godinu sa Izvještajem nezavisnog revizora o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja za 2023. godinu. Izvještaj o radu Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu koncipiran je u skladu sa utvrđenom metodologijom za izradu godišnjih izvještaja i sadrži poglavlja propisana članom 13 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju kojim je propisan sadržaj godišnjeg izvještaja o radu Agencije. Izvještaj o radu sadrži zakonom utvrđeni pravni položaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, kao nezavisnog pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja u skladu sa zakonom i koje osniva Vlada Crne Gore. Agencija je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i za svoj rad odgovara Vladi. Takođe, opisana je zakonom utvrđena nadležnost Agencije i njena unutrašnja organizacija, utvrđena aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije. U Agenciji su sistematizovana radna mjesta za 60 izvršilaca. Sistematizovano je 5 radnih mjesta van unutrašnjih organizacionih jedinica i to radna mjesta direktora, pomoćnika direktora, menadžera sistema upravljanja sigurnošću, menadžera Sistema za praćenje usklađenosti i savjetnika-poslovnog sekretara. U Agenciji je u prvoj polovini 2023.godine bilo zaposleno ukupno 52 izvršioca, od kojih 50 na neodređeno vrijeme, 1 na određeno vrijeme, 1 lice po Ugovoru o dopunskom radu i 1 lice u mandate. Za 2 zaposlenih miruje radni odnos. Izvještajem o radu opisuje aktivnosti na edukaciji zaposlenih, kao vrlo bitnom segmentu u smislu sigurnosti i bezbjednosti kompletnog vazduhoplovnog sistema u Crnoj Gori. Realizovane su obaveze propisane zakonom i utvrđene godišnjim Programom rada Agencije za 2023. godinu. Agencija je u potpunosti realizovala obaveze u pogledu vršenja kontinuiranog nadzora u smislu praćenja kontinuiranog ispunjavanja uslova na osnovu kojih su izdati certifikati i druge isprave, tokom čitavog perioda njihovog važenja, za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju propisanih zakonom, koje spadaju u osnovne i najznačajnije djelatnosti Agencije. Agencija je realizovala aktivnosti utvrđene Programom rada Agencije za 2023. godinu, u pogledu vršenja kontinuiranog i inspekciskog nadzora, u skladu sa usvojenim Planom inspekciskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, kojim je utvrđen raspored i dinamika obavljanja nadzora vazduhoplovnih subjekata, a koje su vršili ovlašćeni inspektori za vazdušni saobraćaj i ovlašćena lica Agencije za vršenje kontinuiranog nadzora, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju, podzakonskim aktima i internim aktima Agencije za civilno vazduhoplovstvo. U izvještajnom periodu Agencija je donijela 14 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti, kojima se u najvećem dijelu preuzimaju propisi EU iz oblasti civilnog vazduhoplovstva. Takođe, u 2023. godini inspektori za vazdušni saobraćaj izvršili su značajan broj inspekciskih nadzora i, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, preduzeli upravne i druge zakonom propisane mjere i radnje. U 2023. godini predstavnici Agencije redovno su učestvovali u radu upravljačkih i stručnih tijela međunarodnih vazduhoplovnih organizacija: ICAO, ECAC, EUROCONTROL, EASA, ECAA i ostvarivali značajnu i sadržajnu saradnju sa ovim međunarodnim organizacijama. Agencija je sa svim nacionalnim nadzornim organima država regiona ostvarivala saradnju u dijelu obavljanja redovnih aktivnosti iz svoje nadležnosti. Agencija za civilno vazduhoplovstvo uspješno funkcioniše kao nezavisni i samostalni pravni subjekt i u potpunosti izvršava poslove u skladu sa svojim nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju. Sve

međunarodne institucije konstatovale su evidentan napredak Crne Gore u oblasti vazdušnog saobraćaja. Agencija će u narednom periodu, u skladu sa urađenim planskim dokumentima, i u koordinaciji i saradnji sa svim ostalim subjektima civilnog vazduhoplovstva, nastaviti preduzimanje svih mjera predviđenih zakonom i rad na dosljednoj implementaciji međunarodnih standarda, sa osnovnim ciljem podizanja sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori na još veći nivo. Neophodno je da se i dalje stvaraju finansijski i tehnički uslovi za očuvanje stručnog kadra, kao i za angažovanje novog specijalizovanog osoblja iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, u cilju izvršavanja zakonskih i međunarodnih obaveza Agencije.

FINANSIJSKI IZVJEŠTAJ AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO ZA 2023. GODINU

Što se tiče Finansijskog izvještaja Agencije, u toku 2023. godine ostvaren je ukupan prihod u iznosu od 7.130.403 eura, dok su ukupni rashodi iznosili 4.639.574 eura, što znači da je u poslovnoj 2023. godini Agencija ostvarila višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.490.829 eura. U strukturi ukupnih prihoda najznačajniju stavku čine prihodi od rutnih naknada 73,83%, zatim slijede prihodi od terminalnih naknada 4,61%, prihodi od drugih izvora u skladu sa Zakonom sa 0,62%, prihodi od putničkih naknada 17,11%, prihodi od robnih naknada sa 0,10%, prihodi od kamata sa 0,04% i drugi prihodi sa 2,76% ukupnih prihoda. U strukturi rashoda najveće učešće imaju bruto zarade zaposlenih u iznosu od 2.226.276 eura ili 51,50% ukupnih rashoda. Sledeću najvišu stavku čine ostali troškovi poslovanja u iznosu od 1.586.186 eura sa 34% ukupnih rashoda. U tim troškovima najveće učešće ostvaruju troškovi kontribucija Eurocontrolu u iznosu 449.791 eur ili 28% i troškovi traganja i spašavanja u iznosu 755.000 eura ili 48%, i drugi troškovi poslovanja. Troškovi amortizacije stalnih sredstava u 2023.godine iznosi 140.758 eura ili 3% ukupnih rashoda.

Planom investicija za 2023. godinu obuhvaćeno je 12 investicija ukupne vrijednosti 496.868 eura od čega su realizovane sedam investicija ukupne vrijednosti od 105.171 eura.

Vrijednost ukupne aktive, na bazi bilansa stanja na dan 31.12.2023. godine iznosila je 11.844.439 eura, a sastoji se od materijalne i nematerijalne imovine u iznosu od 1.173.288 eura ili 10% i obrtna imovina u vrijednosti od 10.671.151 eura čini 90 % ukupne aktive i odnosi se na novčana sredstva u iznosu od 8.192.362 eura ili 77 % obrtne imovine Agencije. Takođe, iskazana su potraživanja u iznosu od 1.413.190 eura, odnose se na potraživanja od terminalnih naknada u iznosu od 839.862 eura, rutne naknade u iznosu od 842.533 eura, putničke naknade u iznosu od 445.803 eura, robne naknade u iznosu 1.188 eura i ostala potraživanja.

Ukupna pasiva je u vrijednosti od 11.844.439 eura. Kapital Agencije je 10.565.751 eura ili 89% i

obuhvata: državni kapital u iznosu od 3.349.692 eura; revalorizacione rezerve u iznosu od 246.651 eura; neraspoređeni dobitak u iznosu od 6.969.408 eura.

Ukupne obaveze Agencije za 2023. godinu iznosi 1.278.688 eura

IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ REVIZIJI FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA ZA 2023. GODINU

Reviziju finansijskih iskaza Agencije za 2023. godinu je izvršila revizorska kuća "EUROREV" DOO Podgorica, izabrana u postupku javnih nabavki propisanim Zakonom o javnim nabavkama. Nakon izvršene sveobuhvatne revizije finansijskih iskaza Agencije za 2023. godinu revizor je podnio Izvještaj o izvršenoj reviziji finansijskih iskaza za 2023. godinu i dao mišljenje u kojem je navedeno da finansijski izvještaji istinito i objektivno po svim materijalno značajnim pitanjima prikazuju finansijski položaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo, sa stanjem na dan 31.12.2023. godine, njenu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu dana, u skladu sa računovodstvenim standardima i propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori.

IZVJEŠTAJ O RADU AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO ZA 2023. GODINU

Podgorica, jun 2024. god.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

POŠTA BRANICA TRG 2
81000 Podgorica, CRNA GORA
www.cna.gov.me

Tel: +382 20 623 507
Fax: +382 20 623 517
E-mail: info@agencija.gov.me

SADRŽAJ

I UVOD.....	3
II PRAVNI POLOŽAJ I ORGANI AGENCIJE.....	3
III NADLEŽNOST I UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA AGENCIJE.....	3
a) Nadležnost.....	3
b) Unutrašnja organizacija.....	5
IV EDUKACIJA ZAPOSLENIH.....	7
V REALIZOVANE OBAVEZE PROPISANE ZAKONOM I UTVRĐENE PROGRAMOM RADA AGENCIJE ZA 2023. GODINU.....	7
VI PREDUZETE AKTIVNOSTI I MJERE U SPROVOĐENJU NADLEŽNOSTI AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO.....	13
Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe.....	13
Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja.....	25
Menadžer Sistema upravljanja sigurnošću (<i>Safety Manager</i>).....	32
Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti (<i>Compliance Monitoring Manager</i>).....	35
Referat za vazduhoplovnu medicinu.....	35
Odjeljenje za bezbjednost i olakšice.....	39
VII MEĐUNARODNA SARADNJA.....	43
a) Saradnja sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja.....	43
b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama.....	44
c) Bilateralna i multilateralna saradnja.....	46
VIII ZAKLJUČNE OCJENE.....	47

I UVOD

Pravni osnov za izradu godišnjeg Izvještaja o radu Agencije za civilno vazduhoplovstvo sadržan je u članu 13 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), kojim je propisano da Agencija za civilno vazduhoplovstvo (u daljem tekstu: Agencija) priprema godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, koje usvaja Vlada Crne Gore, na predlog Savjeta Agencije.

Odredbom člana 13 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da godišnji izvještaj o radu Agencije sadrži naročito podatke o:

- 1) preduzetim mjerama u sprovođenju nadležnosti (o izdatim licencama, dozvolama, certifikatima, odobrenjima, uvjerenjima, saglasnostima i drugim aktima);
- 2) saradnji sa međunarodnim organizacijama i organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo;
- 3) vršenju inspekcijskog nadzora nad sprovođenjem zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima;
- 4) drugim pitanjima značajnim za rad Agencije.

U skladu sa članom 13 stav 8 Zakona o vazdušnom saobraćaju, godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, sa izvještajem nezavisnog ovlašćenog revizora, Agencija dostavlja Vladi Crne Gore do 30. juna tekuće za prethodnu godinu.

II PRAVNI POLOŽAJ I ORGANI AGENCIJE

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju regulisan je pravni položaj Agencije, kojim je propisano da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši prenešena javna ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja u skladu sa Zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi Crne Gore.

Organi Agencije su Savjet Agencije i direktor Agencije.

III NADLEŽNOST I UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA AGENCIJE

a) Nadležnost

Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju uređeni su uslovi za obavljanje vazdušnog saobraćaja u vazdušnom prostoru Crne Gore, uslovi za sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja, upravljanje vazdušnim saobraćajem i druga pitanja od značaja za vazdušni saobraćaj.

Istovremeno, odredbama ovog zakona propisani su pravni položaj, nadležnost i poslovanje Agencije.

Članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da Agencija izdaje certifikat vazdušnog operatora i operativnu licencu, izdaje uvjerenje o tipu vazduhoplova, uvjerenje o plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o provjeri plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o registraciji, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za održavanje vazduhoplova, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za stručno osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja, izdaje certifikat i odobrenje za upotrebu civilnog aerodroma, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova za obezbjeđivanje kontinuirane

plovidbenosti vazduhoplova, izdaje dozvole i ovlašćenja civilnom vazduhoplovnom osoblju, priprema stručne osnove za izradu programa, planova, podzakonskih akata koje donose Vlada i organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja, donosi opšte akte u skladu sa ovim zakonom i akte radi sprovođenja ECAA Sporazuma (European Common Aviation Area Agreement – *Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja*), drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost Ministarstva kapitalnih investicija, donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja, vodi registre i evidencije u skladu sa ovim zakonom, vrši inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima, vrši kontinuirani nadzor ispunjenosti uslova u skladu sa ovim zakonom, saraduje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo, te vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i Statutom Agencije.

Članom 6 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da se akti, koje donosi Agencija u skladu sa zakonom i akti radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz prethodnu saglasnost Ministarstva kapitalnih investicija, objavljuju u „Službenom listu Crne Gore“.

Članom 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je Agencija Nacionalni nadzorni organ koji obavlja poslove koji se odnose na utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga vazdušne plovidbe, izdavanje sertifikata pružaocu usluga u vazdušnoj plovidbi, kontinuirani nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem.

Pored navedenih poslova, propisanih članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju, Agencija obavlja i druge poslove utvrđene zakonom, i to: izdaje odobrenja za letenje stranim civilnim vazduhoplovima za letenje u crnogorskom vazdušnom prostoru, daje odobrenja za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, odobrava površine za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, daje odobrenja za održavanje vazduhoplovnih priredbi, daje saglasnost vazdušnom prevozniku na zaključivanje ugovora o zakupu vazduhoplova, odobrava operativne priručnike, odobrava listu minimalne ispravnosti opreme vazduhoplova, daje saglasnost na tehničku dokumentaciju za izgradnju, rekonstrukciju i označavanje aerodroma, operativnih površina i drugih objekata, daje posebno odobrenje prije početka izvođenja radova na aerodromu radi zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja i urednosti odvijanja prevoza u vazdušnom saobraćaju, izdaje prethodnu saglasnost za izgradnju i postavljanje vazduhoplovnih prepreka van područja aerodroma (područje sa ograničenom gradnjom) koji prelaze propisanu visinu, odobrava programe stručnog osposobljavanja za vazduhoplovno i drugo osoblje koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, imenuje ispitne komisije i instruktore-ispitivače sa liste ispitivača, utvrđuje listu ispitivača, obavlja poslove u vezi traganja i spašavanja vazduhoplova i druge poslove, propisane ovim zakonom, u vezi sa zaštitom sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazdušnog saobraćaja.

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o vazdušnom saobraćaju i propisa donesenih na osnovu ovog zakona, kao i zaključenih međunarodnih ugovora koji obavezuju Crnu Goru, saglasno članu 151 navedenog zakona, vrši Agencija, u skladu sa odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaji i Zakona o inspekcijskom nadzoru.

U skladu sa nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima donijetim na osnovu ovog zakona, Agencija je u 2023. godini prioritarno realizovala svoje zakonom propisane obaveze i Programske aktivnosti za izvještajni period.

Obavljanje poslova inspekcijskog i kontinuiranog nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata uvijek je imalo je prioritet u radu Agencije. Zbog aktivnosti koje zahtijevaju posebna stručna znanja za preduzimanje zakonom propisanih mjera i sprovođenje inspekcijskog nadzora, u kontinuitetu je vršeno stručno osposobljavanje zaposlenih. Polazeći od činjenice da inspekcijski poslovi obuhvataju i ovlašćenja za obavljanje inspekcijskih pregleda, izricanje ograničenja i zabrana, nalaganje upravnih mjera, izdavanje prekršajnih naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kao i preduzimanje drugih mjera propisanih Zakonom o inspekcijskom nadzoru („Službeni list RCG“, br. 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16) i Zakonom o prekršajima („Službeni list CG“, br. 01/11, 06/11, 39/11, 32/14, 43/17 i 51/17) i, istovremeno, zahtijevaju posebnu stručnost za obavljanje poslova inspekcijskog nadzora, Agencija je u ranijem periodu dodatnu pažnju usmjeravala na edukovanje zaposlenih iz oblasti vođenja upravnog postupka, inspekcijskih nadzora i preduzimanja prekršajnih mjera.

Pored poslova propisanih Zakonom o vazdušnom saobraćaju, Agencija obavlja i poslove koji su joj utvrđeni u nadležnost odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 18 /11, 46/14 i 43/18) u pogledu zaštite prava putnika i lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, u toku prevoza u vazdušnom saobraćaju. Naime, u skladu sa članom 93 navedenog zakona, u slučaju uskraćivanja ukrajca, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta, putnik ostvaruje prava utvrđena ovim zakonom, na osnovu pisanog prigovora sa odgovarajućim dokazima, koji dostavlja vazdušnom prevozniku. Ako vazdušni prevoznik, odnosno operator aerodroma u roku od 30 dana od dana dostavljanja prigovora ne odluči po prigovoru, putnik, odnosno lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti, ima pravo da dostavi Agenciji prigovor za mirno rješavanje sporova, a Agencija je dužna da se izjasni na prigovor u roku od 15 dana od dana prijema prigovora.

Takođe, odredbom člana 36a Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 18 /11, 46/14 i 43/18) propisan je obim prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti na aerodromima, pa je utvrđeno da lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, koja koriste ili namjeravaju da koriste usluge vazdušnog prevoza putnika po dolasku, odlasku ili tranzitu kroz aerodrom kada se aerodrom nalazi na teritoriji Crne Gore, imaju pravo na pomoć u skladu sa ovim zakonom. Nadzor nad pružanjem navedene pomoći licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti na aerodromu vrši Agencija.

b) Unutrašnja organizacija

Unutrašnja organizacija Agencije uređena je osnovnim tekstom Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2835/1-18 od 27.12.2018. godine, odnosno pravilnicima o izmjenama i dopunama tog Pravilnika – Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2397/1-19 od 21.10.2019. godine,

Pravilnikom o izmjeni i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-014/21-422/1 od 30.03.2021. godine, Pravilnikom o izmjeni i dopuni Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-014/21-946/1 od 24.06.2021. godine, Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-014/21-2187/1 od 20.12.2021. godine, i Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-014/23-185/1 od 06.02.2023. godine.

U Agenciji su sistematizovana radna mjesta za 60 izvršilaca.

Unutrašnje organizacione jedinice Agencije su:

1. Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 15 izvršilaca;

U ovom sektoru nalaze se sljedeće unutrašnje organizacione jedinice:

- 1.1. Odsjek vazdušnih operacija i vazduhoplovnog osoblja,
- 1.2. Odsjek vazduhoplova, i
- 1.3. Odsjek aerodroma;

2. Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 19 izvršilaca;

U ovom sektoru nalaze se sljedeće unutrašnje organizacione jedinice:

- 2.1. Odsjek za upravljanje vazdušnim saobraćajem (ATM) i vazduhoplovno informisanje (AIS),
- 2.2. Odsjek za komunikacijsko, navigaciono, nadzorno i informatičko obezbjeđenje usluga u vazdušnom saobraćaju (CNSI) i usluge vazduhoplovne meteorologije (MET), i
- 2.3. Odsjek za traganje i spašavanje (SAR) i zaštitu životne sredine (ENV);

3. Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 5 izvršilaca;

4. Odjeljenje za međunarodnu saradnju, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 4 izvršioca;

5. Referat za vazduhoplovnu medicinu, u kojem je sistematizovano radno mjesto za 1 izvršioca;

6. Služba za pravne, finansijske i opšte poslove, u kojoj su sistematizovana radna mjesta za 11 izvršilaca;

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo sistematizovano je 5 radnih mjesta van unutrašnjih organizacionih jedinica i to radna mjesta direktora, pomoćnika direktora, menadžera sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*), menadžera sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring Manager*) i savjetnika – poslovnog sekretara.

U Agenciji je u prvoj polovini 2023. godine bilo zaposleno ukupno 52 izvršioca, od kojih 50 na neodređeno vrijeme, 1 na određeno vrijeme, 1 lice po Ugovoru o dopunskom radu i jedno lice u mandatu. Za 2 zaposlenih miruje radni odnos. Finansijski konsultant je zaposlen po Ugovoru o djelu a od avgusta 2023. godine lice koje je bilo zaposleno na određeno vrije radi po Ugovoru o djelu.

U cilju normalnog odvijanja radnih aktivnosti i obezbjeđivanja adekvatnog poslovnog prostora, Agencija je smještena u kupljenom poslovnom prostoru, površine 996 m², sa 20 pripadajućih parking mjesta. Sjedište Agencije je u ulici Josipa Broza Tita bb, Stari aerodrom, Podgorica.

IV EDUKACIJA ZAPOSLENIH

U toku 2023. godine Agencija je nastavila aktivnosti na stručnom osposobljavanju i usavršavanju zaposlenih, u cilju obezbjeđivanja zakonitog, stručnog, efikasnog i racionalnog vršenja prenešenih javnih ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja, odnosno poslova i zadataka iz svoje nadležnosti, čime je dodatno unaprijeđen rad Agencije, kao vazduhoplovne vlasti Crne Gore.

Permanently stručno osposobljavanje zaposlenih jedna je od prioriternih obaveza Agencije, i predstavlja preduslov za uspješno obavljanje poslova koji su u nadležnosti Agencije.

U Agenciji je napravljena strategija stručnog obrazovanja u vidu Trening Programa, na osnovu kojeg je usvojen Trening plan za 2023. godinu, sa prioriternim kursevima koji se odnose na sve zaposlene, prvenstveno na nadzornike i inspektore.

Tokom 2023. godine, u cilju jačanja kapaciteta Agencije i razvoja kompetentnosti, zaposleni su, u skladu sa zahtjevima radnog mjesta i zaduženjima, pohađali i polagali veći broj specijalističkih obuka, sa posebnim akcentom na sticanju znanja i vještina neophodnih za vršenje poslova nadzora.

Neke od najznačajnijih obuka, održanih u organizaciji ICAO-a, EASA-e i EUROCONTROL-a (IANS). Takođe održan je veliki broj webinarara.

Za potrebe osposobljavanja zaposlenih u Agenciji, ali i zaposlenih u drugim vazduhoplovnim subjektima iz Crne Gore i regiona, uspješno je organizovano nekoliko radionica/obuka u saradnji sa EASA, Eurocontrol-om, Evropskom komisijom, ICAO i drugim organizacijama kroz projekte poput IPA i TAIEX, koji su omogućili unapređenje kompetencija učesnika uz istovremenu značajnu uštedu finansijskih sredstava Agenciji.

V REALIZOVANE OBAVEZE PROPISANE ZAKONOM I UTVRĐENE PROGRAMOM RADA AGENCIJE ZA 2023. GODINU

Prioriteti u radu Agencije i u 2023. godini bili su, kao i u proteklim izvještajnim periodima, vršenje poslova iz nadležnosti Agencije, koja je utvrđena Zakonom o vazdušnom saobraćaju, uz realizaciju obaveza utvrđenih Programom rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu.

Agencija je realizovala aktivnosti utvrđene *Programom rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu*, u pogledu vršenja kontinuiranog i inspeksijskog nadzora, u skladu sa usvojenim *Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu*, kojim su utvrđeni raspored i dinamika obavljanja nadzora vazduhoplovnih subjekata, a koje su vršili ovlašćeni inspektori za vazdušni saobraćaj i ovlašćena lica Agencije za vršenje kontinuiranog nadzora, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju, podzakonskim aktima i internim aktima Agencije, kao i odredbama Zakona o inspeksijskom nadzoru.

Dakle, Agencija je u potpunosti realizovala obaveze u pogledu vršenja kontinuiranog nadzora u smislu praćenja kontinuiranog ispunjavanja uslova na osnovu kojih su izdati certifikati ili druge isprave, tokom čitavog perioda njihovog važenja, za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju, kao i u pogledu certifikovanja

vazduhoplovnih subjekata i vazduhoplovnog osoblja i drugih djelatnosti propisanih zakonom, koje spadaju u osnovne i najznačajnije djelatnosti Agencije.

Navedene aktivnosti Agencija je realizovala saglasno odredbama Zakona o vazдушnom saobraćaju i podzakonskim aktima koji su donijeti na osnovu ovog zakona.

***

Zakon o vazдушnom saobraćaju načelno obuhvata osnovne principe sadržane u evropskim regulativama i direktivama i predstavlja pravni osnov za donošenje podzakonskih akata kojima se u potpunosti preuzimaju sadržaji regulativa EU iz oblasti vazдушnog saobraćaja.

Naime, ratifikacijom osnovnog teksta ECAA Sporazuma, Crna Gora je preuzela obaveze utvrđene odredbama ovog sporazuma. Jedna od najvažnijih obaveza propisana je članom 3 ECAA Sporazuma, kojim je precizirano da su odredbe propisa na koje se poziva ili koji su sadržani u Aneksu I ovog sporazuma, usklađeni prema Aneksu II ovog sporazuma, obavezujuće za strane ugovornice i predstavljaju, ili će predstavljati, dio njihovog unutrašnjeg pravnog poretka, sa obavezom da propisi koji odgovaraju regulativama Evropske unije treba da budu dio unutrašnjeg pravnog poretka strana ugovornica, dok je za propise koji odgovaraju direktivama Evropske unije nadležnim organima strana ugovornica ostavljen izbor načina implementacije.

Imajući u vidu navedene obaveze, koje je potpisivanjem i ratifikacijom ECAA Sporazuma preuzela država Crna Gora, Zakonom o vazдушnom saobraćaju propisano je ovlašćenje Agenciji za donošenje akata i na taj način je stvorena mogućnost da se zakonodavstvo Crne Gore u oblasti civilnog vazduhoplovstva na mnogo efikasniji i ažurniji način usklađuje sa pravnim poretkom Evropske Unije (*acquis communautaire*). Praktičan značaj ovakvog načina usklađivanja ogleda se u činjenici da su propisi EU u oblasti vazduhoplovstva podložni čestim izmjenama ili dopunama, tako da je ažurnost u usklađivanju sa njima moguće ostvariti jedino kroz pravovremeni postupak izmjene i dopune odgovarajućeg podzakonskog akta.

U skladu sa odredbama Zakona o vazдушnom saobraćaju Agencija je, uz saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, u 2023. godini donijela 14 podzakonskih akata koji su objavljeni u „Službenom listu Crne Gore“ i to:

1. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o kontinuiranoj plovidbenosti vazduhoplova i vazduhoplovnih proizvoda, djelova i uređaja i o odobravanju organizacija i osoblja koji obavljaju ove poslove („Službeni list CG“, broj 12/23 od 31.01.2023. godine)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzimaju **Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2021/700** od 26. marta 2021. godine o izmjenama i dopunama Regulative (EU) br. 1321/2014 u pogledu podataka za održavanje i ugradnje određenih komponenti vazduhoplova tokom održavanja i **Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2021/1963** od 08. novembra 2021. godine o izmjeni i dopuni Regulative (EU) br. 1321/2014 u pogledu sistema za upravljanje sigurnošću u organizacijama za održavanje i ispravci te Regulative

2. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o zajedničkim zahtjevima za pružaoce usluga upravljanja vazдушnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazдушnim saobraćajem i nadzoru nad njima („Službeni list CG“, broj 24/23 od 03.03.2023. godine, stupio na snagu 11.03.2023. godine, a odredbe Priloga III Priloga 2 ovog pravilnika primjenjivaće se od 25. januara 2024. godine, osim tačke 6 Dodatka 3 Priloga III Priloga 2 ovog pravilnika, koja se primjenjuje od dana stupanja na snagu ovog pravilnika.)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzima prečišćeni tekst **Sprovedbene regulative Komisije (EU) 2020/469** od 14. februara 2020. godine o izmjeni i dopuni Regulative (EU) br. 923/2012, Regulative (EU) br. 139/2014 i Regulative (EU) 2017/373 o zahtjevima za upravljanje vazdušnim saobraćajem/ uslugama u vazdušnoj plovidbi, projektovanju struktura vazdušnog prostora i kvalitetu podataka, sigurnosti poletnosletnih staza i o stavljanju van snage Regulative Komisije br. 73/2010, koji je pripremila Agencija za civilno vazduhoplovstvo, koji sadrži izmjene ove regulative propisane Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2020/1177.

3. Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o načinu, pravilima i postupcima letenja vazduhoplova i operativnim uslugama u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, broj 24/23 od 03.03.2023. godine, stupio na snagu 11.03.2023. godine, a odredbe Priloga III Priloga 3 ovog pravilnika primjenjivaće se od 25. januara 2024. godine, osim tačke 6 Dodatka 3 Priloga III Priloga 3 ovog pravilnika, koja se primjenjuje od dana stupanja na snagu ovog pravilnika)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzima prečišćeni tekst **Sprovedbene regulative Komisije (EU) 2020/469** od 14. februara 2020. godine o izmjeni i dopuni Regulative (EU) br. 923/2012, Regulative (EU) br. 139/2014 i Regulative (EU) 2017/373 o zahtjevima za upravljanje vazdušnim saobraćajem/uslugama u vazdušnoj plovidbi, projektovanju struktura vazdušnog prostora i kvalitetu podataka, sigurnosti poletnosletnih staza i o stavljanju van snage Regulative Komisije br. 73/2010, koji je pripremila Agencija za civilno vazduhoplovstvo, koji sadrži izmjene ove regulative propisane **Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2020/1177**.

4. Pravilnik o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova („Službeni list CG”, broj 24/23 od 03.03.2023, stupio na snagu 11.03.2023. godine, a primjenjivaće se od 01.01.2024. godine)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzima prečišćeni tekst **Sprovedbene Regulative Komisije (EU) 2019/947** od 24. maja 2019. godine o pravilima i postupcima za izvođenje operacija bespilotnim vazduhoplovima, koji je pripremila Agencija za civilno vazduhoplovstvo, a koji sadrži izmjene ove Regulative propisane **Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2020/639** od 12. maja 2020. godine o izmjenama Sprovedbene regulative (EU) 2019/947 o standardnim scenarijima za operacije pri kojima se održava ili ne održava vizuelni kontakt sa vazduhoplovom, **Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2020/746** od 4. juna 2020. godine o izmjenama Sprovedbene regulative (EU) 2019/947 u pogledu odlaganja datuma primjene određenih mjera usljed pandemije COVID-19, **Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2021/1166** od 15. jula 2021. godine o izmjenama Sprovedbene regulative (EU) 2019/947 u pogledu odlaganja datuma primjene standardnih scenarija za operacije koje se izvode unutar ili van vidnog polja, **Sprovedbenom regulativom Komisije (EU) 2022/425** od 14. marta 2022. godine o izmjenama Sprovedbene regulative (EU) 2019/947 u pogledu odlaganja prelaznih datuma za korišćenje određenih sistema bespilotnih vazduhoplova u "otvorenoj" kategoriji i datuma primjene standardnih scenarija za operacije koje se izvode van vidnog polja (BVLOS).

5. Pravilnik o uslovima i načinu stručnog osposobljavanja, sticanja i izdavanja dozvole vazduhoplovnom osoblju za pripremu, otpremu i praćenje leta („Službeni list CG”, broj 24/23

od 03.03.2023, stupio na snagu 11.03.2023. godine, a primjenjivaće se od 01.01.2024. godine)

6. Pravilnik o prestanku važenja Pravilnika o kvalitetu vazduhoplovnih podataka i vazduhoplovnih informacija („Službeni list CG”, broj 24/23 od 03.03.2023, stupio na snagu 11.03.2023. godine)

7. Pravilnik o novčanim kaznama i periodičnim kaznenim plaćanjima koje izriče Evropska komisija („Službeni list CG”, broj 36/23 od 29.03.2023, stupa na snagu 06.04.2023. godine, a primjenjivaće se od dana pristupanja Evropskoj uniji)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzima **Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 646/2012** od 16. jula 2012. godine o utvrđivanju detaljnih pravila o novčanim kaznama i periodičnim kaznenim plaćanjima u skladu sa Regulativom (EU) br. 216/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta

8. Pravilnik o uslovima za pružanje usluga iz vazduha ("Službeni list CG" broj 4/14) prestao da važi danom stupanja na snagu Uredbe o dopuni Uredbe o prestanku važenja pojedinih podzakonskih akata („Službeni list CG”, broj 50/23 od 15.05.2023, stupa na snagu 23.05.2023. godine)

9. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima za upotrebu paraglajdera, dozvolama i organizacijama za osposobljavanje pilota paraglajdera („Službeni list CG”, broj 51/23 od 17.05.2023, stupa na snagu 25.05.2023. godine)

10. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o certifikaciji plovidbenosti i ekološkoj certifikaciji vazduhoplova i vazduhoplovnih proizvoda, djelova i uređaja i za certifikaciju projektnih i proizvodnih organizacija („Službeni list CG”, broj 51/23 od 17.05.2023, stupa na snagu 25.05.2023. godine)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzima **Delegirana regulativa Komisije (EU) 2022/201** od 10. decembra 2021. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 748/2012 u pogledu sistema upravljanja i sistema prijavljivanja događaja koje treba da uspostave organizacije za projektovanje i proizvodnju kao i procedure koje primjenjuje Agencija i o ispravci te regulative i **Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2022/203** od 14. februara 2022. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 748/2012 u pogledu sistema upravljanja i sistema prijavljivanja događaja koje uspostavljaju nadležni organi i o ispravci Regulative (EU) br. 748/2012 u pogledu izdavanja potvrda o provjeri plovidbenosti.

11. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Službeni list CG”, broj 63/23 od 23.06.2023. god, stupio na snagu 01.07.2023. godine, a primjenjivaće se od 01. novembra 2023. godine)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzima **Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2021/2237** od 15. decembra 2021. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 965/2012 u pogledu zahtjeva za operacije u svim meteorološkim uslovima i za obuku i provjeru letačke posade

12. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o upravljanju protokom vazdušnog saobraćaja („Službeni list CG”, broj 63/23 od 23.06.2023. god, stupio na snagu 01.07.2023. godine)

13. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o zahtjevima i administrativnim procedurama koje se odnose na aerodrome („Službeni list Crne Gore”, broj 109/23 od 08.12.2023. godine, stupio na snagu 16.12.2023. godine)

* U ovaj pravilnik prenesene su **Regulativa Komisije (EU) br. 2020/469** od 14. februara 2020. godine o izmjeni i dopuni Regulative (EU) br. 923/2012, Regulative (EU) br. 139/2014 i Regulative (EU) 2017/373 o zahtjevima za upravljanje vazдушnim saobraćajem/uslugama u vazdušnoj plovidbi, projektovanju struktura vazdušnog prostora i kvalitetu podataka, sigurnosti poletno-sletnih staza i o stavljanju van snage Regulative Komisije br. 73/2010, **Delegirana Regulativa Komisije (EU) br. 2020/1234** od 9. juna 2020. godine o izmjeni Regulative Komisije (EU) br. 139/2014 u pogledu uslova i procedura u vezi sa izjavom organizacija odgovornih za pružanje usluga upravljanja postupcima na stajanci, **Delegirana Regulativa Komisije (EU) br. 2020/2148** od 8. oktobra 2020. godine o izmjeni Regulative Komisije (EU) br. 139/2014 u pogledu sigurnosti poletno-sletnih staza i vazduhoplovnih podataka, **Delegirana Regulativa Komisije (EU) 2022/208** od 14. decembra 2021. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 139/2014 u pogledu zahtjeva za operacije u svim vremenskim uslovima i **Delegirana Regulativa Komisije (EU) br. 2022/2074** od 20. jula 2022. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 139/2014 u pogledu značenja izraza SNOWTAM

14. Pravilnik o izmjenama Pravilnika o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova („Službeni list Crne Gore”, broj 117/23 od 25.12.2023. godine, stupio na snagu 02.01.2024. godine)

Pored navedenih podzakonskih akata, donijetih uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva i objavljenih u „Službenom listu Crne Gore”, Agencija je donijela i objavila u „Službenom listu Crne Gore“:

- Rješenje o ukidanju Operativne licence Airways Scenic&Charter, d.o.o, Podgorica, broj: ME.OL.004 („Službeni list CG”, broj 16/23 od 10.02.2023. godine).

Dakle, u izvještajnom periodu Agencija je, uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, donijela 14 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti, kojima se u najvećem dijelu preuzimaju izmjene i dopune već preuzetih osnovnih tekstova propisa EU iz oblasti civilnog vazduhoplovstva i na taj način vrši ažurno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva iz oblasti vazdušnog saobraćaja sa novim i izmijenjenim EU regulativama.

Agencija je od dana stupanja na snagu Zakona o vazdušnom saobraćaju (16. jun 2012. godine), kojim joj je prenešeno javno ovlašćenje u pogledu donošenja podzakonskih akata, donijela 199 podzakonskih akata, kojima je u najvećem dijelu preuzimala evropsku regulativu iz oblasti vazdušnog saobraćaja, koja se često mijenjala i dopunjavala, u cilju ažurnog usklađivanja sa propisima EU.

Ostvarena dinamika u postupcima pripreme i donošenja akata Agencije u 2023. godini i ranije ukazuje da je omogućena mnogo efikasnija i ažurnija harmonizacija propisa, odnosno usklađivanje podzakonskih propisa iz oblasti civilnog vazduhoplovstva sa evropskim propisima, odnosno *acquis communautaire*, u procesu pridruživanja Crne Gore Evropskoj Uniji.

Agencija je inicirala donošenje i učestvovala u izradi Nacionalnog programa za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva (Izdanje 4, Revizija 5), koji je Vlada usvojila 06.04.2023. godine.

Pored navedenog, Agencija je, saglasno članu 6 stav 1 tačka 10 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kojim je propisano da donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja, nadležna za donošenje sigurnosnih akata, i to: Sigurnosnih direktiva (*Safety directive*), Sigurnosnih naloga (*Safety order*) i Sigurnosnih informacija (*Safety information*).

U izvještajnom periodu, Agencija je donijela jednu sigurnosnu direktivu – Ograničavanje operacija u FIR Minsk (Revizija 0, objavljeno 31. oktobra 2023. godine).

Agencija je u 2023. godini donijela jedan sigurnosni nalog: 2021/004 – Način utvrđivanja i praćenja indikatora sigurnosti (Revizija 1, objavljeno 29. decembra 2023. godine) i povukla sigurnosne naloge 2021/001 – Način korišćenja ATFMX statusnog indikatora u planu leta radi izuzimanja od dodjeljivanja ATFM slota (CTOT) pojedinim letovima koji prevoze vakcine protiv zarazne bolesti COVID-19) odlukom donešenom 22.11.2023. godine i 2014/002 Procjena sigurnosnih rizika prije planiranih operacija u vazдушnom prostoru ili na aerodromima koji mogu biti kontaminirani vulkanskim pepelom, odlukom donešenom 15.12.2023. godine.

U istom periodu, Agencija je donijela i jednu sigurnosnu informaciju 2015/003 – Uputstva za izradu priručnika organizacija odobrenih u skladu sa Dijelom 145, 147 i CAMO (Revizija 5, objavljeno 16. februara 2023. godine).

***

Kako od maja 2022. godine, Agencija nema angažovanu agenciju za odnose sa javnošću, osmišljavanjem Facebook stranice Agencije se, uz pomoć eksternog saradnika, bavi samostalno savjetnik za međunarodnu saradnju. Stranica sada ima 8 600 pratilaca, što je zavidan broj u poređenju sa kolegama iz regiona, i što nas obavezuje na vrlo posvećen i aktivan pristup sa konstantnim pravljenjem sadržaja koji će biti interesantni.

***

Zakonom o vazдушnom saobraćaju su prenešena ovlašćenja Agenciji u pogledu vršenja inspekcijiskog nadzora.

Odredbama Zakona o inspekcijiskom nadzoru („Službeni list RCG“, br. 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16) propisano je da inspekcijiski nadzor u oblasti vazdušnog saobraćaja vrši nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u ovoj oblasti, u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonom, odnosno Agencija.

Na ovaj način poslovi inspekcijiskog nadzora u oblasti vazdušnog saobraćaja preneti su Agenciji, a istovremeno je izvršeno usaglašavanje sa evropskom regulativom koja propisuje da inspekcijiski nadzor u vazдушnom saobraćaju vrši nacionalna vazduhoplovna vlast. Naime, odredbom člana 2 stav 2 Regulative (EZ) br. 550/2004 Evropskog Parlamenta i Savjeta, od 10. marta 2004. godine o pružanju usluga vazdušne plovidbe u Jedinstvenom evropskom nebu, koja je u pravni sistem Crne Gore preuzeta Pravilnikom o pružanju usluga u vazdušnoj plovidbi u Jedinstvenom evropskom nebu i poboljšanju efikasnosti i održivosti evropskog vazduhoplovnog istema („Službeni list CG“, broj 22/13), propisano je da poslove inspekcijiskog nadzora nad upravljanjem vazдушnim saobraćajem i nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi vrši nacionalni nadzorni organ, a to je, saglasno članu 6 stav 3 Zakona o vazдушnom saobraćaju, Agencija.

U izvještajnom periodu, inspektori za vazdušni saobraćaj izvršili su značajan broj inspekcijiskih nadzora i, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, preduzeli upravne i druge zakonom propisane mjere i radnje, uključujući izricanje prekršajnih naloga. O izvršenim inspekcijiskim nadzorima opširnije je rečeno u Poglavlju VI u kojem je pojedinačno prikazan rad organizacionih jedinica Agencije.

Na ovaj način potpuno je uspostavljena je funkcija inspekcijiskog nadzora u civilnom vazduhoplovstvu.

***

U skladu sa obavezama propisanim odredbama Zakona o vazдушnom saobraćaju i obavezama iz Programa rada za 2023. godinu, Agencija je krajem drugog kvartala 2023. godine pripremila Predlog Izvještaja o radu i Predlog Finansijskog izvještaja za 2022. godinu. Savjet Agencije je, saglasno svojim nadležnostima, utvrdio predloge navedenih izvještaja i dostavio ih Vladi na usvajanje. Vlada, međutim, još uvijek nije usvojila navedene izvještaje.

U četvrtom kvartalu 2023. godine Agencija je pripremila *Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu* i *Finansijski plan Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu*, koje je uputila Ministarstvu saobraćaja i pomorstva na dalju proceduru usvajanja od strane Vlade.

Savjet Agencije nije imenovan sve do marta 2024. godine, te je tek u aprilu 2024. godine donešen je *Plan javnih nabavki Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu*, koji je objavljen na sajtu Uprave za javne nabavke.

VI PREDUZETE AKTIVNOSTI I MJERE U SPROVOĐENJU NADLEŽNOSTI AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe

Agencija je, u skladu sa Zakonom o vazдушnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), Nacionalni nadzorni organ (eng. *National Supervisory Authority*, u daljem tekstu: NSA), i kao takva odgovorna je za vršenje stalnog procjenjivanja usaglašenosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi sa regulatornim zahtjevima, dominantno kroz aktivnosti Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe (ANS sektor). Osim toga, kroz aktivnosti ANS sektora, Agencija sprovodi nadzor u pogledu izrade i sprovođenja procedura i osposobljenosti lica iz Operativno komunikacionog centra 112 (OKC 112) i Koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC) koja učestvuju u traganju i spašavanju vazduhoplova na kopnu i moru, u skladu sa međunarodnim propisima, standardima i preporučenom praksom u ovoj oblasti. Agencija, kao NSA, obavlja i poslove koji se odnose na nadzor nad upravljanjem vazдушnim saobraćajem, tj. vrši nadzor nad pružanjem usluga u vazдушnom saobraćaju (*Air Traffic Services – ATS*), upravljanjem vazдушnim prostorom (*Airspace Management – ASM*) i nadzor nad upravljanjem protokom vazdušnog saobraćaja (*Air Traffic Flow Management – ATFM*).

U nadležnosti ANS sektora je, dakle, nadzor nad cjelokupnim radom Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA d.o.o. Beograd (u nastavku teksta: SMATSA d.o.o.), kao zajedničkim pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi za Crnu Goru i Republiku Srbiju, sa sjedištem u Beogradu. Osnivači SMATSA d.o.o. su Vlada Crne Gore i Vlada Republike Srbije. U crnogorskom vazдушnom prostoru SMATSA d.o.o. pruža usluge u vazdušnoj plovidbi iz svoje dvije organizacione jedinice:

- između nivoa leta FL145 i FL660 uslugu kontrole letenja pruža Centar kontrole letenja Beograd, smještenom u Beogradu,
- iznad terena do nivoa leta FL145 uslugu kontrole letenja pruža Terminalna kontrola letenja Podgorica, koja obuhvata dvije operativno-organizacione cjeline i to: Aerodromsku kontrolu letenja Podgorica i Aerodromsku kontrolu letenja Tivat.

Provjere i inspekcije

Cilj periodične provjere (*audit*) je da se utvrdi da li je pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi – imalac certifikata, usaglašen, prije svega, sa Zajedničkim zahtjevima (opštim i posebnim) za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, u skladu sa Pravilnikom o zajedničkim zahtjevima, sigurnosnom nadzoru nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i uslugama u vazdušnoj plovidbi i sistemu za obezbjeđivanje sigurnosti softvera, i sa drugim regulatornim zahtjevima koji proističu iz Zakona o vazdušnom saobraćaju i na osnovu njega donijetih podzakonskih akata, uz preuzimanje regulativa Evropske unije.

Poslovi inspeksijskog nadzora koji se odnose na pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi obuhvataju nadzor nad primjenom propisa o uslovima koje mora ispunjavati pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi, tehničkim sistemima i objektima značajnim za sigurnost vazdušnog saobraćaja i to u pogledu ispravnosti, održavanja i pravilnog rada tehničkih sistema, načinu izvršenja operativnih usluga u vazdušnom saobraćaju, usluga komunikacije, navigacije i nadzora, usluga vazduhoplovnog informisanja i usluga vazduhoplovne meteorologije, kao i primjene propisanih postupaka, preporučene prakse i međunarodnih standarda.

Tokom vršenja inspeksijskih nadzora, subjektima nadzora je ukazano na utvrđene nedostatke i nepravilnosti, ukoliko su konstatovane, i preduzete su mjere kojima se nalaže njihovo otklanjanje. Subjekti nadzora ANS sektora su po nalogu Agencije, uredno dostavljali predloge korektivnih mjera. Procjenu adekvatnosti predloženih korektivnih mjera i rokova za njihovo sprovođenje obavlja tim za provjeru, koji je formiran Rješenjem direktora Agencije, o čemu se potom obavještava subjekat nadzora.

U skladu sa usvojenim Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, broj: 01/2-348/22-2501/1 od 29.12.2022. godine, kao i Godišnjim programom nadzora Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe za 2023. godinu, broj 01/2-348/22-2518/1 od 30.12.2022. godine, i Godišnjim programom i planovima provjera pružaoca usluga ATM/ANS za 2023. godinu, ANS-PLN-001, verzija 1.0 od 28.12.2022. godine, broj planiranih provjera, inspekcija i sprovedenih provjera prikazan je u Tabeli 1.

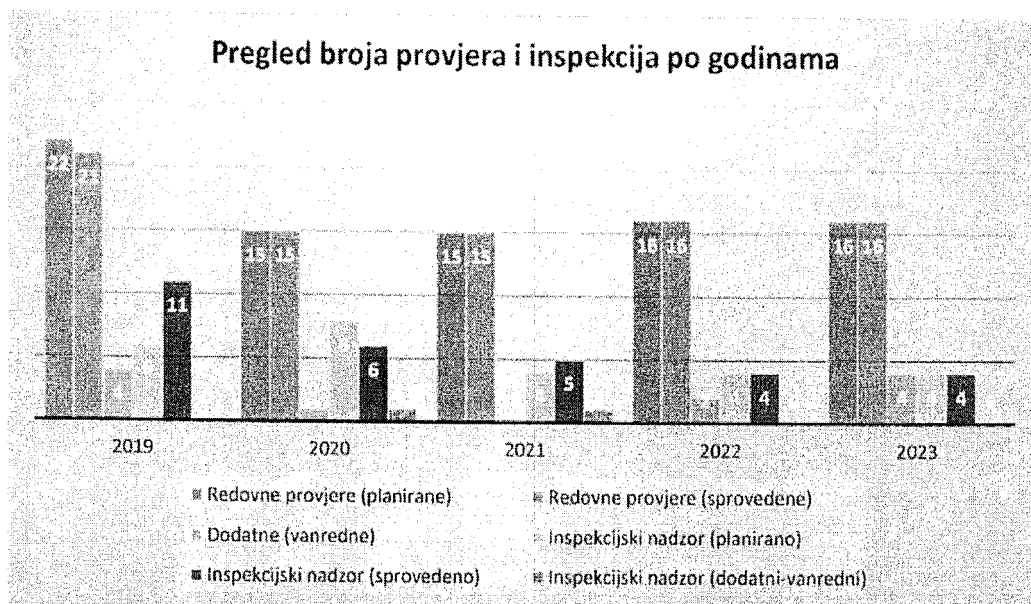
Tip provjere	Planirano	Sprovedeno
Redovne	16	16
Dodatne (vanredne)		4
Inspekcije	4	4

Tabela 1 – Planirane i sprovedene provjere u 2023. godini

Prema modelu kojim se procjenjuje vrijeme provedeno u aktivnostima nadzora, razvijenom od strane nadzornika u ANS sektoru, može se zaključiti da je ovlašćeni provjerivač u ANS sektoru okvirno proveo 80,5 radnih dana u aktivnostima u vezi sa vršenjem nadzora putem provjera/inspekcija ili oko 36% svog radnog vremena.

Na osnovu grafičkog prikaza sa Slike 1 može se izvesti zaključak da se bilježi trend rasta nivoa realizacije plana nadzora, kontinuirano iz godine u godinu. Prikazani grafik predstavlja realizaciju plana koja se tumači stalnim poboljšanjem mehanizma planiranja, ali i objedinjavanjem pojedinačno planiranih provjera. Sve redovne provjere ANS sektora iz Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu su sprovedene, pa se na osnovu toga konstatuje da je dovoljan broj provjera sproveden kako bi se tokom dvogodišnjeg perioda provjerila usaglašenost pružaoca usluga sa regulatornim zahtjevima u svim relevantnim oblastima funkcionalnog sistema. Takođe,

izvršeno je sva 4 planirana inspeksijska nadzora, pa se može konstatovati da je godišnji plan u potpunosti ispunjen.

Slika 1 – Pregled broja provjera i inspekcija po godinama

U toku 2023. godine sprovedene su četiri dodatne provjere. Dvije dodatne provjere su sprovedene u AKL Podgorica od čega jedna u vezi sa Pravilnikom o dozvolama i organizacijama za osposobljavanje kontrolora letenja („Službeni list CG“ br. 29/16, 88/17 i 107/21), a druga u vezi sa Pravilnikom o uslovima i načinu stručnog osposobljavanja pomoćnog vazduhoplovnog osoblja – vazduhoplovno meteorološkog osoblja („Službeni list CG“, broj 56/17). Ostale dvije dodatne provjere su sprovedene u AKL Tivat od čega jedna u vezi sa Pravilnikom o uslovima i načinu stručnog osposobljavanja pomoćnog vazduhoplovnog osoblja – vazduhoplovno meteorološkog osoblja („Službeni list CG“, broj 56/17), a druga u vezi sa Pravilnikom o obavještanju, analiziranju i praćenju (follow up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16, 22/20, 129/20 i 150/22).

Izdavanje dozvola kontrolora letenja

U toku 2023. godine ANS sektor izvršio je:

- 4 produženja roka važenja posebnog ovlašćenja OJT instruktora,
- 2 produženja roka važenja posebnog ovlašćenja procenjivača,
- 3 upisa posebnog ovlašćenja za lokaciju APS/TCL LYPG,
- 10 produženja roka važenja posebnog jezičkog ovlašćenja i
- produženje rokova važenja posebnog ovlašćenja za lokaciju:
  - 4 za ADI/TWR LYPG;
  - 7 za APS/TCL LYPG i
  - 5 za ADI/TWR/APP LYTV.

Nadzor nad uvođenjem promjena u funkcionalni sistem

Zakonom o vazdušnom saobraćaju propisano je da je pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi dužan da obavijesti Agenciju o planiranim promjenama koje uvodi u funkcionalne sisteme.

Promjena u funkcionalnom sistemu predstavlja postupak koji se sprovodi u cilju poboljšanja/održavanja sistema u skladu sa internim (nova oprema ili procedure) ili eksternim (promjene u regulatornom okruženju) potrebama i zahtjevima, a sa krajnjim ciljem održanja ili unapređenja sigurnosti i kvaliteta u pružanju usluga u vazdušnoj plovidbi.

ANS sektor vrši analizu i procjenu dostavljene sigurnosne argumentacije i nakon toga dostavlja odgovarajući odgovor SMATSA d.o.o. za svaku od prethodno prijavljenih promjena u funkcionalnom sistemu SMATSA d.o.o. Nakon sprovedenih analiza dostavljenih obavještenja o promjeni i prateće sigurnosne argumentacije, odlučeno je da 3 promjene budu predmet nadzora nad promjenom, odnosno da je za njih neophodno da Agencija izda rješenja o odobravanju promjene prije njenog uvođenja u operativni rad i funkcionalni sistem.

Dodatno, SMATSA d.o.o. je tokom 2023. godine vazduhoplovnim vlastima prijavila i 103 rutinske promjene. Rutinskim promjenama u funkcionalnom sistemu smatraju se:

- promjene koje su bazirane na iskustvu u implementaciji, za koje su opasnosti prepoznate u okviru prethodno sprovedene promjene i koje osim prepoznatih ne donose nove opasnosti,
- promjene koje nemaju uticaja na sigurnost (SC5), ne uvode nove funkcionalnosti u operativni rad i ne zahtijevaju obuku operativnog osoblja.

Kalibraža iz vazduha

Kalibraža iz vazduha je provjera kojom se vrši mjerenje, utvrđivanje usklađenosti rezultata mjerenja sa zadatim specifikacijama i dovođenje parametara u okvire zadatih specifikacija za sredstva koja se kalibrišu. Kalibražom iz vazduha vrši se provjera zemaljskih navigacionih i nadzornih sistema, vazduhoplovnih telekomunikacija i opreme za svjetlosnu signalizaciju na aerodromima, sa ciljem da parametri navedenih sistema zadovolje zahtjeve za eksploataciju.

U cilju praćenja i održavanja pouzdanosti rada tehničkih sistema u operativnoj upotrebi, SMATSA d.o.o. kao organizacija ovlašćena za pružanje usluga kalibraže iz vazduha, po unaprijed utvrđenim rokovima, redovno održava i kalibriše sisteme i uređaje. SMATSA d.o.o. je na opremi u Crnoj Gori u toku izvještajnog perioda izvršila je 3 kalibraže – 01.06.2023. godine, 02.06.2023. godine i 09.11.2023. godine.

Ostvareni nivo sigurnosti

SMATSA d.o.o. je vazduhoplovni subjekat sa najzrelijim sistemom upravljanja sigurnošću u Crnoj Gori, koji je tokom protekle decenije nekoliko puta unapređivan. Stepent efektivne implementacije je visok i Agencija ne bilježi otvorena pitanja u vezi sa sistemom upravljanja sigurnošću kod ovog subjekta. Pored toga, stepen saradnje između Agencije i pružaoca usluga ATM/ANS u implementaciji Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja (u daljem tekstu: SSP) je na izuzetno visokom nivou.

Sistem prijavljivanja događaja je glavni izvor podataka za analize u dijelu SSP, indikatora i sigurnosti uopšte. Broj prijava u 2023. godini, od strane svih učesnika u civilnom vazduhoplovstvu, po mjesecima i sa klasifikacijom događaja, dat je u Tabeli 2.

Broj prijavljenih događaja po mjesecima												KLASIFIKACIJA					
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		SI	INC	Bez utic.	UNK
2023	21	16	23	20	39	27	59	83	71	34	31	28	3	2	94	353	0

Tabela 2 – Broj prijavljenih događaja u 2023. godini i klasifikacija događaja

Najveći broj prijave na godišnjem nivou dostavlja SMATSA d.o.o. Posmatrano po organizacionim jedinicama, u tom postupku prednjače Terminalna kontrola letenja Podgorica i Aerodromska kontrola letenja Tivat, dok su prijave iz Centar kontrole letenja Beograd u neznatnom broju.

Od ukupnog broja dostavljenih prijave od SMATSA d.o.o. (275), manji broj se odnosi na ATM/ANS (48). Pritom, svi događaji koji su prijavljeni u kategoriji ATM klasifikovani su kao INC ili „bez uticaja na ATM“. Prema kategorijama događaja, prednjače događaji udara ptica, neuspjeli prilazi, nestabilizovani prilazi, ometanja laserom i sl.

Krizni menadžment (Crisis Management)

Do sada nezabilježena kriza sa enormnim negativnim uticajem na oblast civilnog vazduhoplovstva, izazvana pandemijom COVID-19, obilježila je 2020, 2021, ali i 2022. godinu. U takvim okolnostima, do punog izražaja je došao krizni menadžment i postupanje u vanrednim okolnostima kako bi se obezbijedilo kontinuirano izvršavanje poslovnih obaveza.

Evropska jedinica za koordinaciju u kriznim situacijama u vazduhoplovstvu (European Aviation Crisis Coordination Cell – EACCC), koja je formirana u skladu sa odredbama Regulative (EU) br. 677/2011, kasnije povučena Sprovedbenom Regulativom Komisije (EU) br. 2019/123, a koja je prenijeta u pravni sistem Crne Gore donošenjem Pravilnika o detaljnim pravilima za implementaciju mrežnih funkcija u upravljanju vazдушnim saobraćajem („Službeni list CG“, br. 51/21 i 43/22), djeluje pod okriljem Evropske organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL).

U vezi sa krizom na evropskoj rutnoj mreži izazvanom COVID-19 predstavnici ANS sektora su redovno prisustvovali telekonferencijama EUROCONTROL EACCC sekretarijata (održano je više desetina telekonferencija).

Uzimajući u obzir činjenicu da djelotvoran i efikasan odgovor u kriznim situacijama ne zavisi samo od pripremljenosti, već i od međuljudskih odnosa između zainteresovanih strana, na posljednjem sastanku EACCC je još jednom prepoznato i odlučeno da EACCC organizuje posjete nacionalnim nadležnim organima kako bi se predstavila trenutna dešavanja u pripremama za krize od strane EACCC-a, uloga SFP-a i utvrdila potencijalna poboljšanja, te da bi se dobile smjernice sa lokala radi ojačavanja panevropskog okvira za odgovor na krizu.

Shodno tome, ali i na osnovu aktivne uloge koju je Agencija imala u koordinaciji sa EACCC, što je EACCC prepoznao, 2023. godine je održan regionalni sastanak u Podgorici kom su prisustvovali predstavnici EACCC, predstavnici Agencije i predstavnici Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije. EACCC je odabrao regionalni pristup kako bi osigurao

da svaki učesnik može biti u potpunosti uključen u diskusiju i da su teme razgovora u skladu sa regionalnim potrebama.

Tokom 2023. godine predstavnici Agencije su sa kolegama iz Direktorata i SMATSA-e u oblast kriznog menadžmenta učestvovali u vježbi VOLCEX23, kojom je rukovodio Eurocontrol, a kojom je bila simulirana erupcija vulkana Snaefellsjokull na Islandu. Učesnici vježbe su bili prema oblasti aktivnosti (AO, ANSP, MET Watch Office, NOTAM Office, vazduhoplovne vlasti, VAAC, međunarodne organizacije i aerodromi). Tokom vježbe je praćeno kako kolege iz operativnih službi rade u kriznim situacijama.

Takođe, tokom 2023. godine održana je vježba Severe space weather (vasionsko vrijeme). U vježbi su učestvovali predstavnici vazduhoplovnih vlasti, pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi, aerodroma i aviokompanija. Svrha vježbe je bila podizanje svijesti svim učesnicima vježbe o vasijskom vremenu, ukazivanje na potencijalne rizike (uticaj radijacije na putnike i vazduhoplove) i ukazivanje na neophodnost razvijanja procedura u ovoj oblasti.

Tehnička saradnja u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i plan zajedničkih aktivnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije

Imajući u vidu uspješnost i efikasnost dosadašnjeg zajedničkog vršenja nadzora nad zajedničkim pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, kao i odredbe Sporazuma o saradnji u oblasti vazdušnog saobraćaja između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore, potpisanog 3. februara 2012. godine u Beogradu, kojim je utvrđeno da će strane stvarati uslove za potpisivanje odgovarajućih tehničkih sporazuma dvije vazduhoplovne vlasti, čime će omogućiti Direktoratu i Agenciji unapređenje postojeće saradnje iz domena svojih nadležnosti, 26.06.2019. godine direktori Agencije i Direktorata potpisali su Sporazum o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi (u nastavku teksta: Sporazum). Stupanjem na snagu ovog sporazuma ostvareno je značajno unapređenje saradnje potpisnica u kompletnoj ATM/ANS oblasti, a posebno u vršenju zajedničkog nadzora nad radom SMATSA d.o.o. u oblasti osposobljavanja kontrolora letenja, koja nije bila predviđena odredbama prethodno važećeg Memoranduma o razumijevanju.

Direktorat i Agencija su potom, na osnovu člana 1 stav 8 Sporazuma, potpisali i Proceduru o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, koja se primjenjuje od 26.08.2019. godine. Ovom procedurom detaljnije su propisani postupci izrade i usaglašavanja godišnjih programa i planova periodičnih provjera, sprovođenja zajedničkih provjera iz predmeta Sporazuma, razmjene podataka iz evidencija sprovedenih provjera, saradnje prilikom razmatranja dokumentacije i procedura pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i odlučivanja o njihovom odobravanju, saradnje prilikom analiziranja dostavljene sigurnosne argumentacije prije uvođenja promjena u funkcionalni sistem i odlučivanja o prihvatanju planirane promjene, izrade zajedničkog AST izvještaja i dr.

Direktorat i Agencija su u potpunosti realizovali planove po pitanju sprovođenja zajedničkog nadzora nad SMATSA d.o.o. tokom 2023. godine.

U skladu sa Godišnjim programom i planovima provjera pružaoca usluga ATM/ANS za 2023. godinu, sprovedene su pet zajedničkih provjera u centralizovanim jedinicama SMATSA d.o.o: CNS provjera - Uredbe 2017/373 i 1206/2009 (sprovedena tokom marta); Provjera FPD (sprovedena u aprilu); ATCO provjera – Uredba 2015/340 (sprovedena tokom maja); ATS/AIS/CNS/MET – Uredba 2017/373 (sprovedena početkom oktobra); i ASM/ATFCM provjera (sprovedena u oktobru).

Tokom 2023. godine Agencija i Direktorat su redovno i uspješno saradivali i u sklopu nadzora nad promjenama u funkcionalnom sistemu koje je uvodila SMATSA d.o.o, poput: Unapređenja funkcionalnosti Top-Sky ATC sistema – Step 3; Izmjena sektorizacije CKL Beograd; Primarni i sekundarni radar na Besnoj Kobili; Koševac zamjena SSR; MET support screen; Crossborder SECSI FRA; OLDI Brindizi NewPENS; Ukidanje funkcije superviora tehnike u noćnoj smjeni; Implementacija Datalink usluga u SMATSA d.o.o. – CPDLC, i dr.

Takođe, između predstavnika Agencije i Direktorata je vršena konstantna koordinacija u vezi sa prijavljenim učestalim promjenama u SMATSA d.o.o, kao i po pitanju kriterijuma za vršenje nadzora, odnosno u cilju postizanja pune implementacije Uredbe 2017/373, kako bi se jedinstveno nastupalo prema SMATSA d.o.o, kao i primjeni EU regulative 2020/469.

Nadležne kontakt osobe iz Agencije i Direktorata usaglasile su međusobno predlog Godišnjeg programa provjera SMATSA d.o.o. za 2024. godinu, a potom i sa nadležnim predstavnicima SMATSA d.o.o, u skladu sa regulatornim zahtjevima.

U sklopu zajedničke saradnje sa EUROCONTROL u okviru Support-to-State programa održane su dvije radionice: Radionica na temu Datalink usluga i Radionica o dronovima.

Na kraju, usaglašene su i osnovne aktivnosti za saradnju u oblasti sigurnosti vazdušne plovidbe tokom 2024. godine.

TOP SKY – ATC sistem Korak 3

Strategijom poslovanja SMATSA d.o.o, planirano je da se unaprijedi glavni operativni ATM sistem – TopSky ATC sistem implementacijom novih funkcionalnosti. U skladu sa Planom upravljanja Programom modernizacije kontrole letenja – SUSAN (SMATSA Upgrade of System for Air Navigation), predviđeno je da se unapređenje TopSky ATC sistem izvrši kroz tri faze, i to:

- korak 1 faza 1: unapređenje softvera FAMUS TopSky-ATC sistema,
- korak 2: unapređenje hardvera i softvera FAMUS TopSky-ATC sistem sa proširenjem sistema, i
- korak 3: unapređenje funkcionalnosti Data Processing System (DPS) u okviru TopSky-ATC sistema, koje je zasnovano na prethodnom unapređenju Korak 2, a kojima se obezbjeđuju sve SESAR funkcionalnosti zahtijevane regulativama Evropske Komisije.

Unapređenjem funkcionalnosti sa prelaskom na TopSky-ATC sistem Korak 3, izvršena je nadogradnja softvera i hardvera ATM sistema SMATSA d.o.o. koja obuhvata: dodavanje novih funkcionalnosti i alata za efikasnije i sigurnije planiranje i vršenje poslova kontrole letenja, unapređenja korisničkih funkcionalnosti, data link funkcionalnosti, predikcije trajektorije, unapređenja korisničkih funkcionalnosti, data link funkcionalnosti, predikcije trajektorije, kao i niz unapređenja već postojećih funkcionalnosti ovog složenog sistema. Unapređenja će uticati na smanjenje radnog opterećenja kontrolora letenja koji koriste ovaj sistem i automatizovati neke veće postojeće procese čime će se znatno olakšati rad, kako na pripremanju tako i u korišćenju sistema. Projekat je obuhvatio implementaciju sljedećih novih funkcionalnosti:

- TCT What Else Probe
- RVSM Status for APL
- TSA merge solution
- SWIM Yellow Profile TI interface node.

Ovim unapređenjem TopSky – ATC sistem softvera postiže se veća sigurnost i efikasnost operativnog sistema kontrola letenja, što je jedan od primarnih regulatornih zahtjeva Evropske komisije.

U sprovođenju nadzora nad predmetnom promjenom u funkcionalnom sistemu SMATSA d.o.o, osim provjerivača Agencije, učestvovali su i provjerivači iz Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, u skladu sa Sporazumom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi. Saradnja između Agencije i Direktorata u sprovođenju ovog zajedničkog nadzora sprovedena je u skladu sa Procedurom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i Protokolom o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu – PTK-CHG-001-ME.

SMATSA d.o.o. je u za to predviđenim rokovima, sukcesivno u skladu sa dinamikom plana sprovođenja aktivnosti za implementaciju predmetne promjene u funkcionalnom sistemu, dostavila dokumentaciju zahtijevanu od strane zajedničkog tima provjerivača Agencije i Direktorata, a zajednički tim provjerivača Agencije i Direktorata je na osnovu izvršene analize i procjene dostavljene dokazne dokumentacije utvrdio da su ispunjene sve pretpostavke iz sigurnosne dokumentacije SMATSA d.o.o, koje su preduslov za sprovođenja planirane promjene u funkcionalnom sistemu.

U sklopu implementacije pojedinih faza ove dugotrajne i složene promjene, uspješno su izvršena sva planom projekta predviđena testiranja na: test sistemima (BET1 platforma i BET2 platforma), sistemu za obuku – simulatoru (BETG platforma), kao i na radnim (ONL platformama) TopSky-ATC i ARTAS sistema posredstvom aktivnosti testiranja u operativnom okruženju (tzv. *dry run*).

Provjerivači zajedničkog tima Agencije i Direktorata su izvršili analizu i procjenu prihvatljivosti svih dostavljenih dokaza i sigurnosne argumentacije, a nakon toga su se usaglasili posredstvom elektronske pošte u mišljenju da su dostavljena sigurnosna argumentacija i dokazi SMATSA d.o.o. prihvatljivi da bi se mogao sprovesti proces uvođenja planirane promjene u funkcionalni sistem SMATSA d.o.o.

Nakon razmatranja dostavljene dokumentacije i izvršenih provjera u okviru postupka nadzora nad uvođenjem promjene u funkcionalni sistem SMATSA d.o.o. sa nazivom „Unapređenje funkcionalnosti za TopSky ATC sistem – Step 3“, kojom se u operativnu upotrebu uvodi unaprijeđeni automatski sistem kontrole letenja TopSky-ATC proizvođača Thales, u sklopu projekta modernizacije SUSAN programa, utvrđeno je da je dostavljena propisana dokumentacija i da su procesi implementacije promjene izvršeni u skladu sa zahtjevima Pravilnika o zajedničkim zahtjevima za pružaoce usluga upravljanja vazдушnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazдушnim saobraćajem i nadzoru nad njima („Službeni list CG“, broj 99/20).

Na osnovu svega navedenog donešeno je Rješenje o odobravanju uvođenja promjene u funkcionalni sistem SMATSA d.o.o. sa nazivom „Unapređenje funkcionalnosti za TopSky ATC sistem – Step 3“, od 12.12.2023. godine.

Izmjena sektorizacije CKL Beograd

SMATSA d.o.o. je krajem decembra 2022. godine dostavila Agenciji obavještenje o promjeni u funkcionalnom sistemu, sa nazivom „Izmjena sektorizacije CKL Beograd“, od 13.12.2022. godine.

Od početka primjene postojeće sektorizacije CKL Beograd 2016. godine (definisane su horizontalne i vertikalne granice sektora koje su se koristile do 2023. godine) došlo je do

nekoliko bitnih izmjena u okruženju kao što su preuzimanje nadležnosti u cijelom FIR Sarajevo od strane BHANSA i nekoliko proširenja FRA prostora u kojima je učestvovao CKL Beograd. Ove izmjene pojedinačno nijesu imale značajni uticaj na sektorizaciju CKL Beograd, ali je zbog poremećaja saobraćaja zbog pandemije COVID-19 uočen kumulativni uticaj na organizaciju i kapacitet vazdušnog prostora u FIR Beograd.

Tokom jeseni 2021. godine, zaključeno je da je zbog navedenih okolnosti potrebno izvršiti prilagođavanje sektorskih granica CKL Beograd i definisanje novih sektorskih konfiguracija, sve sa ciljem povećanja kapaciteta vazdušnog prostora i postizanja bolje raspodjele radnog opterećenja kontrolora letenja po sektorima, što bi omogućilo i adekvatnije raspoređivanje operativnog kadra.

Rad na obimnijim izmjenama sektorizacije CKL Beograd započet je nakon ljetnje sezone 2022. godine kako bi članovima tima na raspolaganju bili aktuelni podaci o saobraćaju, generisanim kašnjenjima i upravljanju kapacitetima.

Promjena je obuhvatala:

- izmjenu sektorskih granica i konfiguracija u ACC Beograd;
- određivanje kapaciteta novih sektora ACC Beograd;
- izmjene Operativnih procedura i instrukcija za rad CKL Beograd i, po potrebi, Operativnih procedura i instrukcija za rad ostalih operativnih jedinica;
- izmjene uputstava o koordinaciji između operativnih jedinica SMATSA d.o.o;
- izmjene sporazuma o koordinaciji sa susjednim jedinicama kontrole letenja – LoA;
- izmjene adaptacionih podataka TopSky-ATC sistema i Fallback ATM sistema (*Dataset*);
- izmjene parametara za konfigurisanje sistema za govornu komunikaciju (*VCS i RBS Layout*);
- po potrebi zaštita frekvencija novih ili proširenih sektora;
- promjene u RAD dokumentu;
- ažuriranje NM CACD baze podataka;
- informisanje ili doobuka ATCO u CKL Beograd u zavisnosti od konačne odluke o izboru sektorizacije.

U skladu sa Protokolom o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu, Agencija i Direktorat su odredili jedinstvenog koordinatora za predmetnu promjenu ispred oba nadležna organa i usaglasili odgovor na obavještenje o promjeni u funkcionalnom sistemu, pri čemu je dogovoreno da postupak, ispred oba nadležna organa, vodi Direktorat i da se za predmetnu promjenu vrši pregled uvođenja. Analizirajući dostavljenu dokumentaciju, zahtijevana dodatna obrazloženja i dodatnu dokumentaciju, Agencija i Direktorat su zahtijevali i dodatna pojašnjenja zbog čega je organizavan radni sastanak između Agencije, Direktorata i SMATSA d.o.o.

U skladu sa zaključcima sa pomenutog sastanka, SMATSA d.o.o. je dostavila „Izveštaj SC/SSC za izmenu sektorizacije CKL Beograd“, ATS.SC.07/2022, ver. 2.0 od 11.04.2023. godine, a Agencija i Direktorat zauzeli zajednički stav da su se stekli uslovi za odobrenje uvođenja promjene, Rješenjem od 19.04.2023. godine.

Implementacija data link usluga u SMATSA d.o.o. – CPDLC

Strategijom poslovanja Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA d.o.o. Beograd, planirano je da se unaprijedi glavni operativni ATM sistem implementacijom novih funkcionalnosti i usluga kontrole letenja. Poslovnim planom SMATSA d.o.o. za period od 2022. do 2026. godine, predviđeno je uvođenje i pružanje data link usluga sa ciljem unapređenja sigurnosti i efikasnosti usluge kontrole letenja koje SMATSA d.o.o. pruža u vazдушnim prostorima Crne Gore i Republike Srbije.

SMATSA d.o.o. je u periodu od jula 2022. godine do februara 2024. godine sprovela složen i obiman postupak sprovođenja zahtijevne promjene u svojem funkcionalnom sistemu da bi mogla početi sa pružanjem data link usluga. Najveći dio aktivnosti ove promjene u funkcionalnom sistemu je sproveden tokom 2023. godine. Od 24. februara 2024. godine data link biće u upotrebi u vazдушnom prostoru Crne Gore i Republike Srbije (FIR Beograd), od FL 205-FL 660.

RASARAC (Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje)

Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje (*RASARAC – Regional Aeronautical Search and Rescue Advisory Committee*) u civilnom vazduhoplovstvu uspostavljen je u novembru 2016. godine potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Slovačke, Slovenije, Hrvatske i Mađarske. Formiranje RASARAC-a podržano je od strane ICAO-a i EUROCONTROL-a.

Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 23. marta 2017. godine, donijela Zaključak da Agencija dostavi Direktoratu Pismo zainteresovanosti u cilju pristupanja RASARAC-u, o čemu je Agencija dopisom od 06. aprila 2017. godine, obavijestila Direktorat. Vlada Crne Gore je, na istoj sjednici, donijela zaključak da Ministarstvo unutrašnjih poslova i Agencija odrede predstavnike koji će učestvovati u radu RASARAC-a. Dopisom od 10. maja 2017. godine, Agencija je Direktoratu dostavila imena predstavnika Crne Gore koji će učestvovati u radu RASARAC-a, a koji su delegirani iz Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i Agencije. U međuvremenu su Republika Bugarska, Republika Hrvatska i Republika Albanija postali punopravni članovi RASARAC-a, Republika Češka je pristupila u svojstvu posmatrača, dok je Grčka zvanično objavila intenciju da pristupi kao punopravni član.

Ciljevi ovog tijela, između ostalog, su međusobna podrška zemalja članica, izgradnja i razvoj kapaciteta u oblasti traganja i spašavanja vazduhoplova (SAR), unapređivanje prekogranične saradnje između zemalja članica, kao i podrška pri realizaciji ICAO standarda u ovoj oblasti.

Od osnivanja RASARAC-a do danas održano je ukupno osamnaest sastanaka na međunarodnom nivou. Predstavnici Crne Gore aktivno učestvuju u predlaganju dokumenata i donošenju zaključaka u okviru radnih grupa (RG) koje su formirane unutar RASARAC-a, a odnose se na: RG1 – prekogranična saradnja i međudržavni sporazumi, RG2 – operativne procedure, RG3 – obuka i RG4 - nadzor. Takođe, predstavnici Agencije aktivno učestvuju i u radu Upravnog odbora (Steering Board) i Ekspertskog tima (Expert Team) RASARAC komiteta, koji predstavljaju najviše strateško tijelo zaduženo za donošenje odluka i izvršno tijelo zaduženo za implementaciju zaključaka i realizaciju aktivnosti komiteta.

U 2023. godini Republika Sjeverna Makedonija je bila zemlja predsjedavajuća radom RASARAC-a.

Tokom 2023. godine Agencija je imala sljedeće aktivnosti u radu RASARAC-a:

- Predstavnici Agencije za civilno vazduhoplovstvo su 25. i 26.04.2023. godine u Skoplju prisustvovali 16. sastanku Regionalnog savjetodavnog odbora za traganje i

spašavanje (sastanak Ekspertskog tima). Prvog dana, sastanak je protekao u radu radnih grupa RASARAC (četiri radne grupe), i priprema predloga njihovih daljih aktivnosti za sastanak Ekspertskog tima, koji se održao dan kasnije. Vođe radnih grupa su dali presjek situacije i predstavili elemente plana rada za tekuću godinu, koji se odnose na sopstvenu oblast odgovornosti svake Radne grupe. Drugog dana održan je sastanak Ekspertskog tima RASARAC-a, tokom kojeg su usvojeni predlozi zaključaka, od prethodnog dana, za sve četiri radne grupe. Takođe je zaključeno da su izvršeni/usvojeni svi zaključci sa prethodnog sastanka Ekspertskog koji je održan u Crnoj Gori. Predstavници CAA SM, M-NAV – pružaoca usluga vazdušne plovidbe i Centra za upravljanje krizama su prezentovali sistem traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu Sjeverne Makedonije. Svaka članica RASARAC-a je pružila ažurirane informacije o SAR sistemu u svojoj državi. Razgovaralo se o temama koje se tiču unapređenja međusobne saradnje i podrške država članica, unapređenja operativne prekogranične saradnje, kao i saradnje sa organizacijama kao što su ICAO, EUROCONTROL, COSPAS-SARSAT i JAA TO.

- Predstavници Agencije za civilno vazduhoplovstvo su 07.11.2023. u Skoplju prisustvovali 17. sastanku Regionalnog savjetodavnog odbora za traganje i spašavanje (sastanak Ekspertskog tima). Sastanak je protekao u radu radnih grupa RASARAC (četiri radne grupe) i Ekspertskog tima. Predstavници radnih grupa su dali presjek situacije i predloge za njihove dalje aktivnosti. Razgovaralo se o temama koje se tiču unapređenja međusobne saradnje i podrške država članica, unapređenja operativne prekogranične saradnje, kao i saradnje sa organizacijama kao što su ICAO, EUROCONTROL, COSPAS-SARSAT i JAA TO, implementacije ICAO standarda, propisa i procedura u oblasti traganja i spašavanja. Na sastanku je usvojen tekst Memoranduma o razumijevanju između RASARAC-a i JAA TO i Memorandum je zvanično potpisan od strane predstavnika JAA TO, predstavnika ACV, odnosno Crne Gore i predstavnika ostalih država članica – Hrvatske, Slovenije, Bugarske, Albanije, Sjeverne Makedonije, Srbije i Bosne i Hercegovine. Ostalo je da sve primjerke dodatno potpiše i Slovačka nakon čega će pripadajući primjerci biti upućeni državama članicama. Navedeni Memorandum o razumijevanju uspostavljen između RASARAC-a i JAA TO predstavlja okvir za zvaničnu koordinaciju i saradnju između JAA TO i država potpisnica RASARAC-a, sa opštim ciljem unapređenja saradnje i efikasnosti u SAR-u, posebno kroz razvoj i pružanje specijalizovane obuke za SAR.
- Predstavници Agencije za civilno vazduhoplovstvo su 08.11.2023. u Skoplju prisustvovali 18. sastanku Regionalnog savjetodavnog odbora za traganje i spašavanje (sastanak Upravnog odbora). Na sastanku su usvojeni predlozi zaključaka od prethodnog dana. Takođe je zaključeno da su izvršeni/usvojeni svi zaključci sa 15. sastanka Upravnog odbora i 16. sastanka ekspertskog tima. Svaka članica RASARAC-a je pružila informacije o godišnjim aktivnostima u oblasti traganja i spašavanja u svojoj državi. Predstavници Upravnog odbora analizirali su aktivnosti i Izveštaj o radu RASARAC-a u 2023. godini. Na sastanku je potvrđeno pristupanje Republike Albanije, kao punopravni član, MoU RASARAC-a, kao i pristupanje Republike Bugarske MoU potpisanog između RASARAC-a i EUROCONTROL-a.

Agencija će i dalje nastaviti sa naporima u pogledu učešća u RASARAC, posebno imajući u vidu brojne benefite za sistem našeg civilnog vazduhoplovstva, koji se već ostvaruju ili će biti ostvareni u narednom periodu. U tom kontekstu, do sada su realizovane brojne obuke za osoblje koje učestvuje u poslovima traganja i spašavanja, uglavnom u saradnji sa JRCC

Larnaka na Kipru. Sa ovim spasilačkim centrom je postignut sporazum o nastavku saradnje po pitanju podizanja kompetencija i osposobljavanja predstavnika iz RASARAC država do 2027. godine. Imajući u vidu da Crna Gora, kao ni većina država koje učestvuju u radu RASARAC, nema međusobno donijete sporazume o koordinaciji, kojima bi se omogućilo sprovođenje akcija traganja i spašavanja na znatno efikasniji, racionalniji i sadržajni način, potpisivanje multilateralnog SAR sporazuma predstavlja odličan preduslov za svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji na operativnom nivou, čime bi se ispunili standardi ICAO utvrđeni Aneksom 12 Čikaške konvencije, a koje je Crna Gora u obavezi da implementira. U skladu sa tim, Agencija za civilno vazduhoplovstvo je uspostavila koordinaciju sa MKI/MSiP, MVP i MUP, u cilju razmatranja daljih koraka i upućivanja predloga SAR sporazuma na saglasnost Vladi. Vlada Crne Gore je, na 49. sjednici održanoj 1. decembra 2021. godine, donijela zaključak kojim je prihvatila navedeni predlog SAR sporazuma i ovlastila direktora Agencije za civilno vazduhoplovstvo da u ime Crne Gore potpiše SAR sporazum. Nakon 15. RASARAC sastanka, četiri države (Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Slovenija i Srbija) izrazile su spremnost da u prvoj fazi potpišu predmetni SAR sporazum, a ostale RASARAC članice mogu pristupiti naknadno u skladu sa članom 11. i 13. SAR sporazuma. Zvanično potpisivanje pomenutog sporazuma organizovano je 22. februara 2023. godine u Sjevernoj Makedoniji, kada su predstavnici Agencije ujedno i predali nadležnost za predsjedavanje RASARAC za 2023. godinu. U toku je postupak ratifikacije potpisanog Sporazuma.

ICAO EUR radna grupa za traganje i spasavanje (ICAO EUR search and rescue task force – SAR TF)

Na prvom sastanku Grupe za planiranje evropskog vazduhoplovnog sistema (EASPG), održanog od 02. do 06. decembra 2019. godine, ICAO EUR/NAT kancelarija je osnovala ICAO EUR radnu grupu za traganje i spašavanje – ICAO EUR Search and Rescue Task Force, sa ciljem da razvije standardizovani program obuke za SAR inspektore, kao i da smjernice za primjenu i praćenje PSCS iz SAR EUR plana (*Preferred SAR Capability Specifications*) i promovisanje unapređenja i poboljšanja regionalnih SAR kapaciteta u EUR regionu.

Predstavnik Agencije je prisustvovao i na 12. sastanku ICAO EUR SAR Task Force (EUR SAR TF/12), održanom 04. oktobra 2023. godine u JRCC Larnaca, na Kipru, kojem je prisustvovalo 60 učesnika iz 30 država i 3 međunarodne organizacije, uključujući Međunarodni program Cospas-Sarsat i EUROCONTROL. Zanimljiva je informacija da će EASA na osnovu zaključaka sa ove radionice formirati radnu grupu (TF) za razmatranje posebnog propisa u oblasti SAR, koja do sada nije bila u fokusu njenog rada. Tokom sastanka je bilo riječi o osnivanju i dosadašnjem radu RASARAC, u cilju promocije i popularizacije pozitivnog primjera unapređenja regionalne saradnje u oblasti SAR, a posebno su istaknuti utisci o uspješno sprovedenoj SAR radionici u organizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo i Evropske komisije iz avgusta 2022. godine.

Sastanak je prethodio održavanju ICAO EUR SAR radionice, organizovane od ICAO EUR/NAT regionalne kancelarije i JRCC Republike Kipar, i SAR vježbe (SAREKS), u periodu od 5. do 6. oktobra 2023. godine, u JRCC-a Larnaka. Radionici je prisustvovalo više od 90 učesnika iz 35 država i 5 organizacija (međunarodne i evropske), kao i 2 avio-kompanije. Na radionici se razgovaralo o implementaciji Globalnog vazdušnog sistema za pomoć i sigurnost (GADSS) i SAR nadzoru. Učesnici su imali priliku da posmatraju, u punom kapacitetu, SAR vježbu kiparskog SAR sistema, koja je održana 6. oktobra 2023. godine.

Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja

Najveći dio aktivnosti u Sektoru za sigurnost vazdušnog saobraćaja odnosio se na realizaciju nadzora shodno Planu inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu. U Sektoru za sigurnost vazdušnog saobraćaja planirani su inspekcijski i kontinuirani nadzori po odsjecima: Odsjek vazdušnih operacija i vazduhoplovnog osoblja, Odsjek vazduhoplova i Odsjek aerodroma.

U okviru Odsjeka vazdušnih operacija i vazduhoplovnog osoblja planirani su nadzori u odnosu na sljedeće vazduhoplovne subjekte: organizacije koje obavljaju komercijalni vazdušni prevoz – To Montenegro (ME.AOC.005) i Adriatic Airways (ME.AOC.002), organizacija koja obavlja obuku vazduhoplovnog osoblja – Flight Academy Montenegro (ME.ATO.001), organizacije za procjenu znanja engleskog jezika – Flight Academy Montenegro i Airways Aviation Academy, imaoce operativne licence – To Montenegro (ME.OL.005) i Adriatic Airways (ME.OL.002), Padobranski školski centar „Špiro Mugoša“, Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore, kao i inspekcije paraglajdera. Inspekcijskim i kontinuiranim nadzorom izvršena je provjera usaglašenosti navedenih organizacija sa zahtjevima iz Pravilnika o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Službeni list CG“, br. 31/13, 24/14, 47/14, 56/15, 27/16, 6/17, 25/17, 39/18, 67/18, 21/19, 63/20, 107/20, 90/22 i 63/23) kojim je pruzeta Uredba Komisije (EU) broj 965/12, Pravilnika o načinu izdavanja operativne licence za obavljanje komercijalnog vazdušnog prevoza („Službeni list CG“, br. 9/15), Pravilnika o uslovima za upotrebu paraglajdera, dozvolama i organizacijama za osposobljavanje pilota paraglajdera („Službeni list CG“, br. 83/18 i 35/19), Pravilnik o uslovima i načinu za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 79/17), Pravilnika o radnom vremenu, vremenu leta, dnevnom, nedeljnom i godišnjem odmoru, trajanju prevoza i obaveze dežurstva, broju polijetanja i slijetanja posade vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 65/12 i 14/13) i Pravilnika o posadi vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 8/13, 23/14, 27/15, 15/17, 81/18, 46/19 i 33/21, 128/21 i 110/22, kojim su preuzete Uredbe Evropske komisije (EU) br. 1178/11 i 290/12) i Pravilnika o uslovima i načinu upotrebe padobrana („Službeni list CG“, br. 43/22).

Što se tiče operatora vazduhoplova koje obavljaju komercijalni vazdušni prevoz, nadzori su izvršeni po planu i svi nedostaci su uklonjeni. Izdanjem 1.1 Plana inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, broj: 01/2-348/22-2501/6 od 10.11.2023. godine brišu se nadzori koji su planirani u maju: SRB/ATO-010 – AIR PINK, SRB/ATO-201 – AVIS ZLATIBOR i SRB/ATO-011 – HELIMASTER, jer je donijeta odluka kojom su prestale da važe odluke o prihvatanju stranih organizacija, kojom su navedene organizacije skinute sa liste prihvaćenih stranih organizacija. Izdanjem 1.1 Plana inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2023. godinu, od 10.11.2023. godine je odložen nadzor odobrene organizacije za obuku pilota Airways Aviation Academy (ME.ATO.002), zbog nedostatka aktivnosti iste. Nadzor Padobranskog školskog centra „Špiro Mugoša“ iz 2022. godine nije zaključen, pa se nastavlja u 2023. godini. Sproveden je i nadzor organizacije koja obavlja obuku vazduhoplovnog osoblja i u toku je izrada izvještaja.

Takođe, izvršena je jedna inspekcija paraglajdera, u septembru 2023. godine. U oblasti paraglajdinga organizovana je radionica na temu Promocija i kultura sigurnosti – paraglajding aktivnosti (23-24. mart 2023. godine). Prezenteri, koji su bili angažovani, su istaknuti piloti i instruktori paraglajdinga sa dugogodišnjim iskustvom u oblasti paraglajdinga kao i inspektor iz Hrvatske agencije za civilno zrakoplovstvo. Preko 20 pilota paraglajdera je prvog dana radionice osvježilo svoje znanje iz sljedećih oblasti:

1. tandem paragliding – priprema putnika, regulativa, održavanje opreme, opasne situacije,
2. održavanje opreme – tehnički pregledi, servis, protokol pregleda,
3. ugrožavanje sigurnosti letenja paraglajderom, primjeri iz prakse,
4. meteorološka priprema za sigurno letenje, tumačenje sondažnog dijagrama i sinoptičke mape.

Drugog dana radionice u Sportskom centru Budva, realizovano je prepakivanje rezervnih padobrana pilotima paraglajdera, kako bi održavali tehničku ispravnost opreme u propisanim okvirima.

U ovoj oblasti je napravljen iskorak u pogledu opredjeljivanja i određene opreme, automatskih meteo stanica, koje za cilj imaju davanje preciznih meteo podataka na lokacijama koje su prepoznate kao lokacije poletišta za paraglajdere. Meteo podaci su od ključnog značaja za sigurnost odvijanja vazdušnih operacija paraglajderom.

Kada je riječ o SAFA i SANA (RAMP) inspekcijama, Agencija je za 2023. godinu pristupila *System-Wide Coordination (SWC)*, potpisivanjem Radnog aranžmana sa EASA-om, na osnovu kojeg je dobijena kvota za RAMP inspekcije od EASA-e. Ovaj novi Radni aranžman se odnosi na prikupljanje i razmjenu informacija u vezi sa sigurnošću vazduhoplova u okviru EU programa inspekcija vazduhoplova na platformi aerodroma.

Agencija za civilno vazduhoplovstvo je učesnica ovog EU SAFA (RAMP) programa još od 2012. godine, ali se novim aranžmanom, pored svih postojećih elemenata, uvodi element procjene rizika operatora vazduhoplova prilikom planiranja realizacije inspekcija na platformi. Dodatno, potpisivanjem ovog aranžmana su se stekli uslovi da Crna Gora postane učesnica EU programa testiranja posade vazduhoplova na prisustvo alkohola u krvi. Važno je istaći da je potpisivanjem ove vrste aranžmana Crna Gora postala jedna od rijetkih država koja nije članica EASA-e, a učesnica je, na ovom nivou, razmjene i prikupljanja informacija u okviru EU programa inspekcija vazduhoplova na platformi aerodroma. Aranžman predviđa, kao i u proteklih više od 10 godina, redovne standardizacije provjere načina sprovođenja programa u Crnoj Gori, sada proširenog novim elementima, od strane EASA-e. Na osnovu dobijene kvote L1 operatera i našeg proračuna za L2 operatere u 2023. godini trebalo uraditi 45 inspekcija na definisanim operaterima. Izvršeno je 55 SAFA inspekcija i 2 SANA inspekcije, ukupno 57 RAMP inspekcija. Takođe je izvršeno alko testiranje letaćkog i kabinskog osoblja na 6 inspekcija. Tokom 2023. godine započeto je i izvršavanje obaveza po dobijenim alarmima odnosno reakcija na dobijene informacije od strane EASA-e za operatere koje potrebno izvršiti RAMP inspekciju. Po tom osnovu, nakon izvršene procjene, urađeno je 11 SAFA inspekcija. U sklopu bilateralne saradnje, dva SAFA inspektora od čega je jedan Senior SAFA inspektor, izvršili su OJT i razmjenu SAFA inspektora u Sjevernoj Makedoniji. Tom prilikom je izvršeno 30 SAFA inspekcija. U periodu od 16-19.10.2023. godine u ovoj oblasti, RAMP, EASA je izvršila provjeru kom prilikom su konstatovana 4 nalaza pri čemu se radi o nalazima koji imaju najniži nivo ozbiljnosti u odnosu na sigurnost vazdušnog saobraćaja. EASA tim provjerivača je konstatovao visok nivo regulatorne usklađenosti i usklađenosti procedura i postupaka koji vrše inspektori Agencije prilikom pregleda vazduhoplova na platformi aerodroma. Pregledom baze podataka i uvidom u dostavljenu dokumentaciju EASA provjerivači su konstatovali i da inspektori koje vrše ove provjere posjeduju visok nivo znanja i sposobnosti neophodnih za uspješnu realizaciju ovih aktivnosti. U periodu nakon ove aktivnosti, sa EASA-om je usaglašen Plan korektivnih aktivnosti, kojim je predviđeno otklanjanje konstatovanih nalaza, zaključno sa 01.07.2024. godine.

U okviru Odsjeka vazduhoplova bili su planirani nadzori sljedećih vazduhoplovnih subjekata: organizacije odobrene po dijelu CAMO – To Montenegro (ME.CAMO.0009), Avio-helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (ME.CAMO.0004), Adriatic Airways (ME.CAMO.0007) i Airways Scenic and Charter (ME.CAMO.0006), organizacije odobrene po Dijelu 145 – To Montenegro (ME.145.0005) i Avio-helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (ME.145.0004), kao i ACAM inspekcije. Nadzori su realizovani u odnosu na odredbe iz Pravilnika o kontinuiranoj plovidbenosti vazduhoplova i vazduhoplovnih proizvoda, djelova i uređaja i o odobravanju organizacija i osoblja koji obavljaju ove poslove („Službeni list CG“, br. 57/15, 69/15, 32/19, 108/20, 33/21, 116/21 i 10/22) kojim je preuzeta Uredba Komisije (EU) broj 1321/2014 i Uredba Komisije (EU) broj 2015/1536. U toku 2023. godine, u Odsjeku vazduhoplova, planiran je nadzor nad sedam vazduhoplovnih subjekata, pet ACAM-a i tri organizacije u inostranstvu, od čega je izvršen nadzor nad ukupno 5 subjekata i 2 ACAM inspekcije. Nad organizacijama u inostranstvu nijesu izvršeni nadzori, iz gore navedenih razloga. U jednoj ACAM inspekciji nijesu pronađeni nedostaci, dok su u drugoj ustanovljena dva nalaza i oba su otklonjena. Što se tiče organizacija odobrenih po dijelu CAMO, izvršen je nadzor nad tri organizacije od kojih je u samo jednoj ustanovljen jedan nalaz, koji je otklonjen. U slučaju jedne organizacije je došlo do suspenzije odobrenja jer nije uspjela do zadatog roka da pripremi i preda na odobrenje svoj CAME priručnik, sa svim izmjenama koje novi regulatorni okviri propisuju. Najviše neusaglašenosti je utvrđeno prilikom nadzora organizacija za održavanje odobrenih po dijelu 145, ukupno 31. Jedna organizacija odobrena po dijelu 145 je otklonila sve nalaze, dok druga ima još „otvorenih“ nalaza.

U okviru Odsjeka aerodroma planirana je realizacija nadzora u odnosu na sljedeće vazduhoplovne subjekte: AD Aerodromi Crne Gore, „Montenegro GHS“ DOO, Flystar DOO, Fly Montenegro DOO, Jat Tehnika DOO za održavanje i opravku vazduhoplova, Coffee Cake DOO, To Montenegro DOO za transport putnika i robe u vazdušnom saobraćaju, Aeroklub „Špiro Mugoša“, Sportski Aeroklub – Nikšić, privredno društvo „Hotels Group Montenegro Stars“ DOO (helidrom Splendid) i privredno društvo „Adriatic Marinas“ DOO (helidrom Porto Montenegro). Inspekcijskim i kontinuiranim nadzorom izvršena je provjera usaglašenosti navedenih organizacija sa zahtjevima iz Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), Pravilnika o standardima i kriterijumima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na aerodromu („Službeni list CG“, br. 29/14, 56/15, 19/17, 8/18, 71/18, 1/20, 110/20 i 26/21), Pravilnika o pružanju usluga zemaljskog opsluživanja na aerodromu („Službeni list CG“, br. 68/15), Pravilnika o uslovima za uspostavljanje i korišćenje sistema upravljanja sigurnošću na aerodromu („Službeni list CG“, br. 70/18), Pravilnika o obavještavanju, analiziranju i praćenju (follow-up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16, 22/20 i 129/20), Pravilnika o stručnom osposobljavanju lica koja obavljaju poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja na aerodromu („Službeni list CG“, br. 20/14), Pravilnika o uslovima i načinu izdavanja odobrenja za upotrebu aerodroma („Službeni list CG“, br. 15/15), Pravilnika o kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na letištu („Službeni list CG“, br. 48/19) i Pravilnika o kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na helidromima („Službeni list CG“, br. 9/15, 58/18 i 11/21).

U toku 2023. godine, u Odsjeku aerodroma planiran je nadzor nad 11 vazduhoplovnih subjekata. Izvršen je nadzor nad osam vazduhoplovnih subjekata i nad sedam oblasti u Aerodromima Crne Gore (od planiranih 11). Bilo je ukupno 13 pojedinačnih nadzora, dva redovna inspekcijska nadzora i dva vanredna inspekcijska nadzora. Tokom nadzora konstatovan je 21 nalaz i izrečena su dva prekršajna naloga.

Važnu aktivnost u okviru sektora predstavlja realizacija inspekcija shodno Zakonu o inspeksijskom nadzoru. U izvještajnom periodu, od 01.01.2023. godine do 31.12.2023. godine, inspektori za vazdušni saobraćaj iz Sektora za sigurnost vazdušnog saobraćaja započeli su realizaciju ukupno 9 inspeksijskih nadzora, od čega 6 vanrednih i 3 redovna inspeksijska nadzora.

Pored planiranih inspeksijskih nadzora operatora aerodroma, Akcionarsko društvo za uslužne djelatnosti u vazdušnom saobraćaju „Aerodromi Crne Gore“, tačnije Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat, sprovedene su i dvije vanredne inspekcije na Aerodromu Podgorica, inspekcija Avio-helikopterske jedinice MUP-a, 3 inspekcije NN Operatora vazduhoplova tipa ICON A5 i jedna redovna inspekcija pilota paraglajdera. U pomenutim inspekcijama su izdata 4 prekršajna naloga.

Tokom 2023. godine nije bilo slučajeva izdavanja AOC-a i operativne licence. Nastavljene su uobičajene aktivnosti odobrenja izmjena operativnih priručnika operatora vazduhoplova i praćenje aktivnosti operatora vazduhoplova, dominantno u vezi sa pitanjima koja dolaze iz sistema upravljanja ovih vazduhoplovnih subjekata. U ovoj oblasti su se tokom 2023. godine desile krupne regulatorne promjene u vezi sa operacijama vazduhoplova u uslovima smanjene vidljivosti i promjene po pitanju upravljanja (planiranja i potrošnje) gorivom. Regulatorne promjene su praćenje nešto kasnijim izdavanjem Prihvatljivih načina usklađivanja (AMC) i Smjernica (GM), od strane EASA-e. Sve ovo iziskivalo je i odgovarajuće promjene kod operatora vazduhoplova koje su afektirale ove promjene. Značaj ovih promjena po sigurnost vazdušnog saobraćaja i teškoće u pogledu implementacije ovih regulatornih zahtjeva mogu se konstatovati i kroz činjenicu da je EASA organizovala više webinara na ovu temu iako je prethodno objavila odgovarajuća uputstva i prosljedila ih operatorima vazduhoplova.

Konflikte zone postaju sve više problem sa kojim se suočavaju operatori vazduhoplova u pružaoci usluga u vazdušnom prostoru. Na nivou ICAO i EASA ova pitanja se razmatraju sa brižnom pažnjom pri čemu se pokušava doseći sistem koji će omogućavati da zainteresovane strane imaju na raspolaganju sve raspoložive informacije koje bi omogućile adekvatnu procjenu rizika koju je u obavezi da izvrši operator vazduhoplova. Sve raspoložive informacije kao i najbolju praksu se dijele sa operatorima vazduhoplova kako bi se obezbjedio prihvatljivi nivo sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Dana 26.11.2023. godine potpisan je Protokol o nadzornim funkcijama i dužnostima (bis 83) između Crne Gore i Republike Srbije, koji omogućava da se Direktorat civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije oslobodi odgovornosti u pogledu funkcija i dužnosti prenetih na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore. Opseg Protokola je ograničen na serijske brojeve vazduhoplova koji su upisani u registar civilnih vazduhoplova Republike Srbije i kojima upravljaju operateri čije je glavno mjesto poslovanja u Crnoj Gori.

U okviru Odsjeka vazdušnih operacija i vazduhoplovnog osoblja realizovane su vrlo zahtjevne i dinamične aktivnosti u vezi se operacijama bespilotnih vazduhoplova. Zbog početka primjene novog Pravilnika o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 24/23) od 01.07.2024. godine, u Agenciji je organizovan niz aktivnosti kako bi se osiguralo njegovo uspješno sprovođenje. Jedna od tih aktivnosti je i radionica za operatore i pilote bespilotnih vazduhoplova, koja je održana 05.12.2023. godine, u Podgorici. Prezenteri su bili predstavnici Agencije za civilno vazduhoplovstvo, predstavnici Hrvatske Agencije za civilno zrakoplovstvo, kao i operatori bespilotnih vazduhoplova iz Hrvatske, Republike Srbije i Crne Gore. Radionici su prisustvovala 53 operatora i pilota bespilotnih vazduhoplova, kao i predstavnici Direktorata civilnog vazduhoplovstva iz Republike Srbije i predstavnici Kontrole letenja Srbije i Crne

Gore „SMATSA“ d.o.o. Radionica je bila izuzetno dinamična, operatori i piloti bespilotnih vazduhoplova su pokazali izuzetnu zainteresovanost za nova pravila kao i za njihova prava i obaveze. Radionica je bila izuzetno korisna kako za Agenciju tako i za korisnike bespilotnih vazduhoplova. Za Agenciju je bila korisna jer je postojala mogućnost da se čuju razmišljanja operatora i pilota bespilotnih vazduhoplova, njihove nedoumice i probleme sa kojima su se susretali, pa je na taj način Agencija dobila „sliku“ stanja u Crnoj Gori po pitanju korišćenja bespilotnih vazduhoplova iz ugla operatora i pilota bespilotnih vazduhoplova, na osnovu koje će moći u budućnosti da planira aktivnosti u cilju promovisanja sigurnosti. Za operatore i pilote bespilotnih vazduhoplova radionica je bila korisna iz razloga što im je pojašnjeno šta je ono što ih čeka sa primjenom novog Pravilnika, koje su njihove obaveze i prava, što su dobili odgovore na pitanja i nedoumice.

Tokom 2023. godine došlo je do evidentiranja 387 operatora bespilotnih vazduhoplova. Broj registrovanih operatora bespilotnih vazduhoplova je u eksponencijalnom rastu i premašio je 2000. Komunikacija koja se odvija sa licima, koja izražavaju želju da se registruju kao operatori dronova, iziskuje veliko strpljenje i predanost kom prilikom treba licima pružiti sve raspoložive informacije pa i one koje ne dolaze samo iz Zakona o vazдушnom saobraćaju i aktima donesenim u odnosu na taj akt. U odnosu na operacije bespilotnih vazduhoplova donijeto je 6 rješenja o izuzećima u odnosu na pojedine odredbe Pravilnika o uslovima za upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova i vazduhoplovnih modela („Službeni list CG“, broj 11/16). Stručne službe Agencije su, kada su u pitanju bespilotni vazduhoplovi, tokom 2023. godine bili u intenzivnoj komunikaciji i sa Ministarstvom ekonomskog razvoja, u cilju izdavanja mišljenja za vršenje uvoza bespilotnih vazduhoplova. U ovoj oblasti su vrlo intenzivne promotivne aktivnosti, ne samo aktivnosti na društvenoj mreži već i objavljivanje više uputstava i informacija na internet stranici Agencije, naročito u vezi sa primjenom novog pravilnika čija će primjena početi u 2024. godini. U ovoj oblasti, koja nije tradicionalna oblast vazduhoplovstva, od ključnog su značaja pravovremena reakcija i komunikacija kroz sve raspoložive kanale komunikacije. Pored svih ovih aktivnosti Agencija predstavlja i centralnu tačku u sistemu Crne Gore, ka kojoj se pored sigurnosti vazdušnog saobraćaja usmjeravaju i pitanja bezbjednosti i zaštite privatnosti, pa Agencije obavlja i neophodnu komunikaciju sa drugim organima i institucijama u čijoj se nadležnosti nalaze ova pitanja.

U 2023. godini došlo je do izdavanja i 28 odobrenja za vanaerodromsko polijetanje i slijetanje a izdata su i 4 odobrenja za pružanje usluga iz vazduha.

U Tabeli 3 je prikazan broj dozvola letачkog osoblja i dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta, razvrstan po kategorijama.

Kategorija dozvola			PART. PCL	JAR PCL	ICAO	NAL	21	22
Dozvola pilota transportnog vazduhoplova	ATPL	A	49	30	0	0	79	86
		H	7	0	0	0	7	
Dozvola komercijalnog pilota	CPL	A	38	11	5	2	56	89
		H	21	10	0	2	33	
		As	0	0	0	0	0	
	PPL	A	69	13	0	3	85	89

Dozvola privatnog pilota		H	4	0	0	0	4	
		As	0	0	0	0	0	
Dozvola pilota balona	BPL		0	0	3	0	3	3
Dozvola pilota jedrilice	SPL		5	0	5	0	10	10
Dozvola lakog vazduhoplova	LAPL		0	0	0	0	0	0
			0	0	0	0	0	
			0	0	0	0	0	
			0	0	0	0	0	
Dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta	FDL		0	0	13	0	13	13
Dozvola pilota paraglajdera	PgL		0	0	0	31	31	31
Dozvola padobranca	PL		0	0	0	20	20	20
Dozvola pilota zmaja	HgL		0	0	0	2	2	2

Tabela 3 – Broj dozvola letaćkog osoblja i dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta

Tokom 2023. godine su realizovani teorijski ispiti za sticanje pilotskih dozvola za tri kandidata, od čega su dva kandidata uspešno završila ispite.

Sprovedeno je 78 praktičnih ispita/provjera stručnosti/procjena kompetencija.

Došlo je do prihvatanja još jedne deklarisanе organizacija za obuku pilota.

U Registru civilnih vazduhoplova je tokom 2023. godine došlo do brisanja jednog vazduhoplova a, takođe, i do upisa jednog vazduhoplova. Ukupan broj vazduhoplova upisanih u Registar je 25.

U toku 2023. godine izdate su dvije potvrde o provjeri plovidbenosti vazduhoplova.

U Registru vazduhoplovnog osoblja, koji vodi Agencija, evidentirano je 38 važećih dozvola za održavanje i prepravke vazduhoplova i tri dozvole za održavanje komponenti vazduhoplova. Od ovih dozvola su 34 sa kategorijom ovlašćenja B1, zatim tri sa kategorijom ovlašćenja B2 i jedna sa kategorijom ovlašćenja C.

Odobrene su tri izmjene ranije odobrenih programa održavanja vazduhoplova.

Odobrene su tri izmjene priručnika organizacija za održavanje vazduhoplova i četiri izmjene priručnika organizacija za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova.

Postupak izdavanja certifikata našim međunarodnim aerodromima započeo je podnošenjem zahtjeva od strane operatora Aerodroma Crne Gore AD – za Aerodrom Podgorica 2015. godine a za Aerodroma Tivat početkom 2016. godine. Za navedene aerodrome, odredbom člana 40 Zakona o vazдушnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 30/12, 30/17 i 82/20), propisano je da moraju posjedovati certifikat aerodroma. Operatoru Aerodroma Podgorica, AD Aerodromima Crne Gore, izdat je certifikat aerodroma za Aerodrom Podgorica, 17.05.2023. godine, sa specifikacijom koja čini sastavni dio sertifikata. Na osnovu dostavljanog obavještenja operatora Aerodroma Tivat, AD Aerodroma Crne Gore da odustaje od podnijetog zahtjeva za izdavanje certifikata, od 23.11.2023. godine, navedeni postupak je obustavljen. Operator Aerodroma Tivat podnio je zahtjev za izdavanje sertifikata u skladu sa Regulativom (EU) br. 139/2014, 23.11.2023. godine. Postupak je u fazi razmatranja zahtjeva i dostavljanja nedostajuće dokumentacije od strane operatora Aerodroma Tivat.

U regulatornom dijelu značajan dio resursa, na nivou Sektora, opredjeljuje se na vršenje stručne redakture i priprema podzakonskih akata, shodno dinamici predviđenoj Planom o donošenju podzakonskih akata. Ono što značajno opterećuje ovu organizacionu cjelinu jeste i česta izmjena Prihvatljivih načina usklađivanja (AMC) i Smjernica (GM), koje izdaje EASA. Obim tih izmjena, posebno u oblasti operacija vazduhoplova, je uslovio potrebu da nadzornici odvoje značajan dio raspoloživog vremena u cilju razmatranja i uvođenja ovih dokumenata u naš sistem i to kako interno tako i eksterno, tj. u odnosu na vazduhoplovne subjekte.

U odnosu na ICAO vršeno je više značajnih aktivnosti koje predstavljaju obavezu uspostavljenу kroz Čikašku konvenciju i potpisane aranžmane sa ICAO. Prije svega na nivou Sektora su razmatrana ICAO državna pisma, ukupno 9 njih, a kojim su od strane ICAO Savjeta predloženi amandmani određenih ICAO standarda i preporuka. Značajnu podršku u vezi sa pripremom naše reakcije imamo od strane EASA-e i EK koje pripremaju predlog reakcije, usaglašen sa državama članicama EU. Naime u najvećem broju standarda i preporuka radi se o amandmanima koje afektiraju odgovarajuće EU regulative pa imajući u vidu da, u konačnom, te EU regulative postaju dio našeg pravnog poretka, platforma na nivou EU koja omogućava razmjenu ove vrste podataka, i usaglašene reakcije, predstavlja veliku olakšicu. Naredna značajna aktivnost u odnosu na ICAO jeste ažuriranje podataka na web platformi ICAO. Popunjavanje lista provjera predstavlja kontinuiranu aktivnost naročito po usvajanju određenih amandmana ICAO kao i izmjeni naših propisa. Visok nivo popunjenosti ovih lista, preko 90%, predstavlja dobar rezultat i samom ICAO-u stavlja do znanja posvećenost naše države u cilju transpozicije ICAO standarda i preporuka. Popunjavanjem ovih lista provjera, pored pomenutog, ispunjavanja se i naša obaveza notifikacije drugih država članica ICAO i ICAO-a u vezi razlika u odnosu na standarde i preporuke. Ono što takođe predstavlja značajnu aktivnost jeste ažuriranje korektivnih akcija u odnosu na nalaze koje ICAO konstatovao tokom kontrolne posjete 2019. godine. Priloženi su dokazi o korektivnim aktivnostima u odnosu na 20 konstatovanih nalaza i očekuje se da ICAO razmotri dostavljene dokaze, dok se tokom 2024. godine očekuje dostavljanje ostalih dokaza. Tokom 2023. godine je rađeno i na redovnom, godišnjem, ažuriranju podataka koji su postavljeni u ICAO *State Aviation Activity Questionnaire (SAAQ)*.

Tokom 2023. godine nastavljene su aktivnosti na ažuriranju internih dokumenata, pri čemu se najveći dio ovih aktivnosti odnosi na regulatorno usklađivanje internih dokumenata. Odobrene su izmjene priručnika u oblasti aerodroma i oblasti RAMP. Ažuriranje procedura u pojedinim oblastima je u izvjesnom kašnjenju, ne samo zbog učestalih regulatornih promjena već i zbog obimnih promjena Prihvatljivih načina usklađivanja (AMC) i Smjernica

(GM). Ovaj proces dodatno usložnjava okolnost da su se u Sektoru za sigurnost vazdušnog saobraćaja, tokom proteklog perioda, desile značajne promjene u pogledu raspoloživih ljudskih resursa. Uvođenje novoangažovanog osoblja je zahtjevan proces koji iziskuje prilično vremena a okolnosti kao što su sertifikacione i aktivnosti nadzora ne trpe vremensko odlaganje.

Menadžer Sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*)

Uvođenje funkcije Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*), zajedno sa tijelima Odbor za analizu sigurnosti (*Safety Review Board – SRB*) i Grupa za analizu sigurnosnih rizika (*Safety Risk Group – SRG*), značajno je obilježilo aktivnosti Agencije u pogledu osiguranja i unapređenja standarda sigurnosti.

Implementacija Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja

Primjena načela dobrog upravljanja sigurnošću ključna je za kontinuirano poboljšanje sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, proaktivno upravljanje sigurnosnim rizicima i optimalnu upotrebu ograničenih tehničkih resursa.

Nacionalni okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unapređenje sigurnosti definisan je Nacionalnim programom sigurnosti vazdušnog saobraćaja, Zakonom o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima. Nacionalni zahtjevi su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz EU regulative i iz standarda i preporuka ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Na nivou Evropske Unije definisan je zajednički okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unapređenje sigurnosti i formalno je regulisan status Evropskog programa i Plana sigurnosti vazdušnog saobraćaja (EASP & EPAS), odredbama Osnovne Uredbe (EU) 2018/1139. Zahtjevi EU su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz standarda i preporuka ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Uz Nacionalni program sigurnosti, izrađuje se i adekvatan plan sigurnosti koji sadrži mjere koje država planira da preduzme u cilju umanjenja prepoznatih sigurnosnih rizika. Nacionalni program sigurnosti vazdušnog saobraćaja je dokument kojim se utvrđeni regulatorni zahtjevi i aktivnosti koje vazduhoplovni subjekti preduzimaju u cilju održavanja i unapređenja sigurnosti u vazdušnom saobraćaju, a razvijen je u skladu sa standardima ICAO i programom Agencije Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA). Agencija je tokom 2020. godine inicirala i pripremila stručne osnove za izmjenu Nacionalnog plana sigurnosti i ažuriranje Indikatora sigurnosti i kandidovala ih Nacionalnom odboru za sigurnost, koji ih je usvojio zaključcima od 23.02.2021. godine. S obzirom na usvojenu politiku sigurnosti, u skladu sa svojim nadležnostima, Agencija kontinuirano radi na sprovođenju Nacionalnog programa sigurnosti i Nacionalnog plana sigurnosti i odlučna je u nastojanjima da razvija, implementira, održava i stalno unaprijeđuje svoje procese kako bi se aktivnosti u civilnom vazduhoplovstvu na teritoriji i u vazdušnom prostoru Crne Gore održavale na najvišem mogućem nivou sigurnosti.

Agencija je tokom 2023. godine kontinuirano obavljala stručne poslove koji se odnose na sistem prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost u vazdušnom saobraćaju. U tom kontekstu, izrađen je izvještaj o sigurnosti za 2023. godinu čije se usvajanje očekuje u prvoj polovini naredne godine.

Upravljanje sigurnosnim rizicima

ICAO definiše Sistem upravljanja sigurnošću (SMS) kao „sistemski pristup upravljanja sigurnošću, koji uključuje potrebnu organizacijsku strukturu, odgovornosti, politike i postupke“. Proces upravljanja sigurnosnim rizicima je bitan element tog sistema.

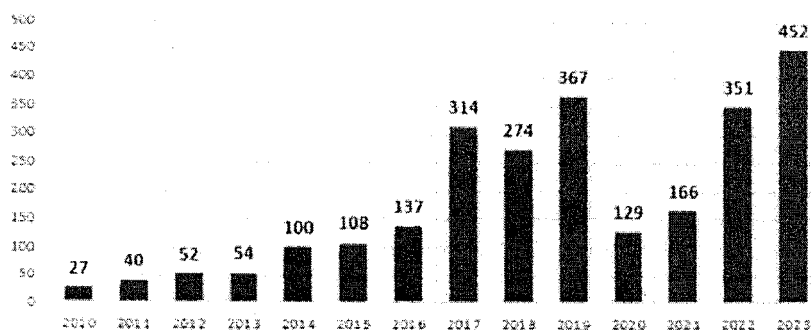
U skladu sa internim sistemom upravljanja sigurnošću, u Agenciji se prikupljaju i obrađuju sve prijave o događajima koji su od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja. Trend događaja se analizira od strane SRG, a rezultati i predlozi daljih mjera se dostavljaju SRB. Izvještaj o događajima se takođe dostavlja SRB.

Svaka prijava se analizira u cilju identifikacije opasnosti, procjene rizika i definisanja mjera za umanjene rizika, ukoliko je primjenljivo, a prikupljeni podaci se prate radi definisanja indikatora sigurnosti (*safety indicator*) i ciljeva sigurnosti (*safety target*), kao važnih elemenata Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Tokom 2023. godine Agencija je održavala redovne sastanke SRG i SRB u cilju analize izvještaja o sigurnosti, praćenja performansi sigurnosti, definisanja prioriteta i osiguravanja sprovođenja aktivnosti za kontrolu i umanjene rizika.

Ukupan broj događaja od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, prijavljenih Agenciji u toku 2023. godine na teritoriji Crne Gore, kao i u inostranstvu u kojima su učestvovali vazduhoplovi registrovani u Crnoj Gori, je 452. Nastavlja se trend rasta prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost, što se jasno vidi sa sljedeće slike.

Pregled broja prijavljenih događaja

Slika 2 – Broj prijavljenih događaja po godinama

Svaki pojedinačni događaj se obrađuje i analizira a, u zavisnosti od ozbiljnosti događaja, pokreću se i druge aktivnosti.

U skladu sa preporukama iz *Priručnika sistema upravljanje sigurnošću u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo (SMS-MAN-001)* i operativnim potrebama procijenjenim na osnovu prepoznatih rizika, u 2023. godini SRB se sastao tri puta. Na sjednicama SRB razmatrana su i analizirana aktuelna pitanja iz oblasti sigurnosti. Na tri održane sjednice SRB donijeta su ukupno četiri zaključka.

Takođe, u skladu sa preporukama iz *Priručnika sistema upravljanja sigurnošću u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo (SMS-MAN-001)* i operativnim potrebama procijenjenim na osnovu prepoznatih rizika, u 2023. godini SRG se sastao dva puta. Na sastancima SRG razmatrana su i analizirana aktuelna pitanja iz oblasti sigurnosti. Na dva održana sastanka SRG-a donijeto je ukupno šest zaključaka.

U skladu sa zahtjevima koji uređuju sistem upravljanja nadležnih tijela (ARx zahtjevi), Agencija je uspostavila proces identifikacije i kontrole internih rizika koji bi mogli uticati na sposobnosti Agencije u sprovođenju aktivnosti nadzora. Sve identifikovane opasnosti se sistemski i proaktivno analiziraju kroz Bazu opasnosti i rizika Agencije (tzv. *Hazard Log*) uzimajući u obzir ljudske faktore i organizacionu strukturu Agencije, ključne procese, interne i eksterne procese, saradnju, promjene itd.

Predstavnici Agencije su tokom 2023. godine aktivno učestvovali u radu ICAO RASG tijela (EASPG) i EASA SM TeB tijela i SPN tijela. Nastavljena je i tokom 2023. godine praksa kontinuirane razmjene informacija o sigurnosti sa EASA-om i ostalim državama članicama, kako bi se omogućila adekvatna analiza podataka o sigurnosti na evropskom nivou. Za iste potrebe komuniciralo se i sa predstavnicima ICAO EUR NAT kancelarije.

Promocija sigurnosti kod vazduhoplovnih subjekata

Promocija sigurnosti je jedna od četiri osnovne komponente sistema upravljanja sigurnošću (SMS). Kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih učesnika podiže se i sveukupan nivo svijesti i sigurnosti. Na ovaj način se stvara pozitivna sigurnosna kultura.

Agencija je, kroz komunikaciju sa vazduhoplovnim subjektima, aktivno učestvovala u promovisanju sigurnog vraćanja na uobičajene nivoe saobraćaja, vodeći računa da je došlo do gubitka stečenih vještina usljed smanjenog obima radova u svim oblastima tokom perioda od 2020-2022. Treba napomenuti i da je tokom 2022-2023. godine, zbog sukoba u Ukrajini, došlo do novog, uglavnom regionalnog smanjenja obima saobraćaja. Kada je Crna Gora u pitanju, došlo je do prekida saobraćaja iz pojedinih država iz kojih je u normalnim okolnostima dolazio veliki broj putnika, što se negativno odrazilo na poslovanje aerodroma, posebno Aerodroma Tivat.

Agencija je koristila mogućnosti elektronske komunikacije i kroz tzv. Safety info e-mail upoznavala predstavnike vazduhoplovnih subjekata sa svim bitnim i korisnim informacijama i promotivnim aktivnostima koje potiču od relevantnih međunarodnih izvora. U toku 2023. godine vazduhoplovnim subjektima su proslijeđena 21 Safety info e-mail-a. Najviše informacija je proslijeđeno od EASA-e, ukupno 13.

Krajem 2023. godine održana je radionica čija je glavna tema bila novi pravilnik o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova, kojim je preuzeta regulativa iz oblasti dronova koja je na snazi u Evropskoj Uniji. Radionica je bila izuzetno posjećena, a pored predstavnika Agencije, svoja iskustva su podijelili stručnjaci iz zemalja okruženja kod kojih je navedena regulativa već na snazi.

Pored toga, u decembru 2023. godine, održana je radionica sa Upravom policije na temu korišćenja dronova u upravi policije, odnosno nedostataka prilikom vršenja operacija državnih organa sa dronovima u CTR, nepostojanja regulatornih okvira za operacije državnih organa sa dronovima i načina komunikacije i integracije u civilni vazdušni saobraćaj.

Tokom 2023. godine, u cilju podizanja nivoa sigurnosti u domenu paraglajdera, Agencija je, na zahtjev ove zajednice obezbijedila četiri meteo stanice, što je pomenuto i u navedenim aktivnostima Sektora za sigurnost vazdušnog saobraćaja. U ranijem periodu smo imali nekoliko nesreća kod kojih su značajan faktor koji je doprinio nesreći bile vremenske prilike. Očekuje se da će postavljanjem i aktiviranjem ovih stanica doći do podizanja nivoa sigurnosti u ovoj oblasti.

Krajem marta 2023. godine Agencija je organizovala radionicu na temu Promocija i kultura sigurnosti – paraglajding aktivnosti. Na radionici su bili angažovani kao prezenteri piloti i instruktori sa dugogodišnjim iskustvom u oblasti paraglajdinga. Najbolji pokazatelj uspješnosti ove radionice je činjenica da je prvog dana, zbog velikog broja pitanja i kvalitetne diskusije, ista trajala skoro duplo duže nego što je predviđeno. Drugi dan radionice je realizovano prepakivanje rezervnih padobrana pilotima paraglajdera, kako bi održavali tehničku ispravnost opreme u propisanim okvirima.

Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti (Compliance Monitoring Manager)

Redovne aktivnosti Menadžera Sistema za praćenje usklađenosti tokom 2023. godine obuhvatale su praćenje stanja ažurnosti internih priručnika i procedura Agencije koji su dio Sistema upravljanja Agencije, kao i usaglašavanje svih internih priručnika u odnosu na prihvaćene standarde, praćenje usklađenosti za zakonskim okvirom eksternih i internih akata koje izdaje/donosi Agencija a koji podliježu internim procedurama saglasnosti Agencije, kao i procjena usklađenosti radnih procesa Agencije kroz interne nadzore za praćenje usklađenosti u odnosu na regulatorne zahtjeve, međunarodne standarde i interne akte i procedure. Ove aktivnosti su u 2023. godini najavile puni zamah, koji će se posebno intenzivirati u 2024. godini.

Dodatne aktivnosti Menadžera sistema za praćenje usklađenosti su donošenje, praćenje i realizacije Plana inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo, koji pokriva sve oblasti u kojima Agencija vrši nadzore eksternih subjekata u skladu sa zakonskim obavezama. Planiranje nadzora obuhvata vrstu aktivnosti, subjekat nadzora, regulatorne zahtjeve čija se ispunjenost provjerava, broj aktivnosti u sklopu kojih se sprovodi nadzor ili inspekcija, planirano prosječno trajanje aktivnosti po inspektor, koje uključuje pripremu aktivnosti, sprovođenje aktivnosti, administrativne poslove prije i poslije sprovođenja aktivnosti, koje se tiču analiza neusklađenosti i pripreme izvještaja.

U toku 2023. godine su podnijete brojne inicijative za izmjenu internih procedura u cilju unapređenja procesa rada.

Sprovođenje internih nadzora u cilju identifikacije eventualnih neusklađenosti, analiza njihovih uzroka, analiza i eventualno prihvatanje ili odbijanje korektivnih mjera predloženih od subjekta nadzora za njihovo otklanjanje, kao i verifikacija efikasnosti prihvaćenih korektivnih mjera bitna su aktivnost Sistema za praćenje usklađenosti. Plan za praćenje usklađenosti polazi od činjenice da sve oblasti pokrivene Osnovnom uredbom br. 2018/1139 i pravilima implementacije koja iz nje proizilaze, a koja su na snazi u Crnoj Gori i moraju biti predmet sistematske i organizovane provjere od strane Sistema za praćenje usklađenosti.

Referat za vazduhoplovnu medicinu

Referat za vazduhoplovnu medicinu je u 2023. godini imao brojne aktivnosti u oblasti svoje nadležnosti.

U 2023. godini izrađena su i ažurirana sljedeći akti iz nadležnosti Referata:

- Uputstvo za vazduhoplovno-medicinske ispitivače AME, na osnovu Pravilnika o dozvolama i organizacijama za osposobljavanje kontrolora letenja („Službeni list CG“, br. 29/16, 88/17 i 107/21) i Pravilnika o posadi vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 8/13, 23/14, 27/15, 15/17, 81/18, 46/19, 33/21, 128/21 i 110/22),
- Priručnik za rad Referata za vazduhoplovnu medicinu, na osnovu Statuta Agencije za civilno vazduhoplovstvo i Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20),
- Program obuke iz vazduhoplovne medicine po kome Referat za vazduhoplovnu medicinu vrši poslove obuke, na osnovu važeće regulative, Pravilnika o dozvolama i organizacijama za osposobljavanje kontrolora letenja („Službeni list CG“, br. 29/16, 88/17 i 107/21) i Pravilnika o posadi vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 8/13, 23/14, 27/15, 15/17, 81/18, 46/19, 33/21, 128/21 i 110/22).
- Uputstvo za ljekare za donošenje ocjene sposobnosti osoblja spasilačko-vatrogasne službe na aerodroma, na osnovu Pravilnika o zahtjevima i administrativnim

procedurama koje se odnose na aerodrome („Službeni list CG”, br. 39/18, 55/21 i 109/23).

Jedan od zahtjeva Pravilnika o posadi vazduhoplova je da ovlašćeni ljekari specijalisti, medicinski ispitivači, AME-i, kontinuirano unapređuju znanje iz vazduhoplovne medicine. Referat za vazduhoplovnu medicinu je organizovao i sproveo Kurs za obnovu znanja za specijaliste vazduhoplovne medicine, ovlašćene za obavljanje poslova medicinskih pregleda, analiza i ocjenjivanja zdravstvenog stanja vazduhoplovnog osoblja (*AME, Aero-Medical Examiner*), nakon čega je izdato Uvjerenje o završenom kursu za obnovu znanja iz vazduhoplovne medicine po odobrenom Programu obuke iz vazduhoplovne medicine.

U 2023. godini, u skladu sa Planom nadzora za 2023. godinu, vršen je kontinuirani nadzor nad radom vazduhoplovno-medicinskog centra (*Aero-Medical Center – AeMC*), kao i kontinuirani nadzor nad radom ljekara specijalista, ovlašćenih vazduhoplovno-medicinskih ispitivača (*Aero-Medical Examiner – AME*), koji su odgovorni za donošenje ocjene sposobnosti vazduhoplovnog i drugog stručnog osoblja.

Nastavljena je stalna stručna komunikacija sa ovlašćenim vazduhoplovno-medicinskim ispitivačima, kao i konsultacije sa ljekarima specijalistima vazduhoplovno-medicinskog centra koji su uključeni u vršenje medicinskih pregleda vazduhoplovnog osoblja.

Obavljena je analiza rizika u sprovođenju regulative od strane vazduhoplovno-medicinskog centra i ovlašćenih ljekara za ocjenjivanje zdravstvene sposobnosti vazduhoplovnog osoblja i na osnovu nje je napravljen plan nadzora subjekata za sljedeću godinu.

Kontinuirano se sprovodilo ažuriranje medicinske dokumentacije sa ljekarskih pregleda i pretraga. Medicinska dokumentacija je pod režimom medicinske povjerljivosti i zaštite ličnih podataka po EU Uputstvu br. 95/46, Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti („Službeni list CG”, br. 79/08, 70/09, 44/12 i 22/17) i Pravilniku o načinu označavanja i zaštite posebne kategorije ličnih podataka („Službeni list CG”, br. 11/11) redovno dostavljana Referatu za vazduhoplovnu medicinu, gdje se vrši arhiviranje i čuvanje medicinske dokumentacije na odgovarajući način i u propisanom vremenskom periodu.

Redovno su obavljene aktivnosti vođenja Registra vazduhoplovnog osoblja, upisivanja ličnih podataka i određivanja broja neophodnog za izdavanje sertifikata o zdravstvenoj sposobnosti i dozvole o stručnoj osposobljenosti vazduhoplovnom osoblju.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je redovno obavljao poslove na izdavanju ljekarskih uvjerenja i potvrda o zdravstvenoj sposobnosti vazduhoplovnom i ostalom stručnom osoblju.

Nastavljena je stalna komunikacija i savjetovanje sa vazduhoplovnim osobljem, pomoćnim vazduhoplovnim i ostalim stručnim osobljem u cilju poboljšanja zdravlja ove populacije. Organizovani su sastanci i konsultacije sa strankama.

Redovno je obavljana komunikacija sa vazduhoplovnim subjektima čije osoblje mora da ispuni vazduhoplovno-medicinske zahtjeve za dobijanje ljekarskog uvjerenja ili potvrde o zdravstvenoj sposobnosti.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je izdavao obavještenja kandidatima koji su predali zahtjev za ocjenu sposobnosti, kao i njihovim poslodavcima ako je tako propisano regulativom, o dobijenoj ocjeni zdravstvene sposobnosti. Ova obavještenja se izdaju u slučaju kada kandidati ne ispunjavaju medicinske zahtjeve za traženi kriterijum zdravstvene sposobnosti i uvijek sadrže uputstava kandidatima o njihovim pravima i obavezama.

Redovno su vođeni postupci ponovljenih, vanrednih i drugostepenih pregleda u slučajevima kada kandidati za izdavanje ljekarskih uvjerenja ili potvrda o zdravstvenoj sposobnosti ne ispunjavaju sve propisane uslove.

Nastavljena je redovna komunikacija i saradnja sa ljekarima specijalistima koji učestvuju u spovođenju drugostepenog medicinskog pregleda vazduhoplovnog osoblja.

Referat za vazduhoplovnu medicinu redovno obavlja multisektorsku saradnju u okviru ACV-a, posebno sa Sektorom za sigurnost vazdušnog saobraćaja i Sektorom za sigurnost vazdušne plovidbe.

Nastavljena je saradnja sa Komisijom za istraživanje uzroka nesreća i ozbiljnih nezgoda u vazduhoplovstvu, uz poštovanje principa tajnosti ličnih podataka.

Takođe, nastavljena je saradnja i razmjena iskustava sa kolegama iz regiona i EU, posebno saradnja koja se, na propisani način, obavlja sa kancelarijama evropskih nacionalnih vlasti za vazduhoplovnu medicinu u cilju dostavljanja medicinske dokumentacije, kao i priznavanja evropskih ljekarskih uvjerenja na osnovu pristigle medicinske dokumentacije (*SOLI Transfer*).

ACV je, kao predstavnik Crne Gore, član Sporazuma o saradnji u vezi sa prevencijom i upravljanjem događajima u vazdušnom saobraćaju vezanim za javno zdravlje, (*CAPSCA, The Collaborative Arrangement for the Prevention and Management of Public Health Events in Civil Aviation*), organizacije ICAO-a (*International Civil Aviation Organization*), od 2017. godine. Kao *focal point* ove organizacije, Referat za vazduhoplovnu medicinu redovno saraduje i dobija informacije iz oblasti događaja u javnom zdravlja čitave planete koji mogu da utiču na vazduhoplovstvo.

Kao član radne grupe za granične prelaze, po Riješenju ministra zdravlja o formiranju radnih grupa za izradu Nacionalnog akcionog plana za zdravstvenu sigurnost, Referat za vazduhoplovnu medicinu je nastavio multisektorske konsultacije i aktivno učestvovanje u izradi navedenog akta. Cilj je razvijanje kapaciteta države za realizaciju obaveza definisanih Međunarodnim zdravstvenim pravilnikom (*International Health Regulations, IHR*) koji je ključni instrument za upravljanje u vanrednim zdravstvenim situacijama, uključujući epidemije bolesti, prirodne katastrofe i ekološke krize.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je sa kolegama iz Instituta za javno zdravlje, predstavnicima Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori i kolegama iz Robert Koch Instituta iz Berlina, prisustvovao sastanku pod nazivom Međunarodni zdravstveni pravilnik, ključni kapaciteti i ulazne tačke "*IHR core capacities and Points of Entry*", gdje je, između ostalog, predstavljen tehnički savjet SZO za upravljanje događajima u vazdušnom saobraćaju: „Priručnik za upravljanje događajima javnog zdravlja u vazdušnom saobraćaju, *WHO Technical Advice for Event Management in Air Transport: "Handbook for the Management of Public Health Events in Air Transport" (WHO, 2016)*.

U saradnji sa predstavnicima Kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori, Referat za vazduhoplovnu medicinu je dao svoj doprinos pri posjeti ekspertskeg tima SZO u okviru Projekta planiranja i uspostavljanja Operativnog centra za upravljanje javno-zdravstvenim vanrednim situacijama u zemlji, kojeg, uz finansijsku podršku EU, implementira Kancelarija Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori u saradnji sa Ministarstvom zdravlja Crne Gore. Tom prilikom je razgovarano o procjeni zdravstvenog informacionog sistema, sto je preduslov za razvijanje informacionog sistema kao podrške budućem Operativnom centru za upravljanje javno-zdravstvenim vanrednim situacijama u zemlji.

Oslanjajući se na pouke iz nedavnih epidemija i pandemija, SZO je na globalnom virtuelnom sastanku, kome je prisustvovao Referat za vazduhoplovnu medicinu, aprila 2023. pokrenula „PRET- *Preparedness and Resilience for Emerging Threats*, Pripremljenost i otpornost na nove pretnje“. PRET omogućava integrisanu spremnost za pandemiju i planiranje odgovora, a primjenjuje se širom svijeta kroz regionalne i nacionalne radionice i simulacione vježbe.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je član i aktivno prati dješavanja Evropskog udruženja vazduhoplovne i svemirske medicine (*European Society of Aerospace Medicine ESAM*). 2023. godine je učestvovao u izboru predsjednika ovog udruženja (*Election for President of the European Society of Aerospace Medicine*).

Zahtjev Pravilnika o posadi vazduhoplova je da ljekari specijalisti, medicinski procjenjivači nacionalnih vazduhoplovnih vlasti (*MA, Medical Assessors*) kontinuirano unapređuju znanje iz vazduhoplovne medicine. U 2023. godini Referat za vazduhoplovnu medicinu prisustvovao je Obuci obnavljanja znanja iz vazduhoplovne medicine (*AME Refresher training*), koji je održan u Beogradu i u Zagrebu.

Referat za vazduhoplovnu medicinu redovno prisustvuje sastancima medicinskih stručnjaka (*MEG, Medical Expert Group*), koji se održavaju dva puta godišnje u Agenciji Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja, (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*), u Kelnu.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je prisustvovao prvom Simpozijumu medicinskih procjenjivača evropskih nacionalnih vazduhoplovnih vlasti (*Medical Assessors Symposium*) koji je održan u EASA-i, u Kelnu, septembra 2023. Sljedećeg dana je održan sastanak Evropskog savjeta vazduhoplovno medicinskih procjenjivača (*European Aviation Medical Assessors Council*), EAMAC sastanak, gdje je domaćin bilo Njemačko vojno vazduhoplovstvo (*German Air Force*).

Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja, EASA, je oktobra 2023. godine objavila Mišljenje br. 5/2023. koje je predstavila Komitetu kako bi bilo usvojeno u Regulativu, pa su o ovim temama razvijene važne diskusije sa kolegama vazduhoplovno-medicinskim ispitivačima (*AME, Aero-Medical Examiners*), kao i tokom sastanaka MEG-a (*Medical Expert Group*) o implementaciji nove regulative.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je redovno prisustvovao obukama u organizaciji ACV-a, između ostalih i radionici za sve zaposlene u Agenciji na temu: Kako prepoznati i spriječiti mobing.

Odjeljenje za bezbjednost i olakšice

U Odjeljenju za bezbjednost i olakšice, u dijelu regulatornih aktivnosti u 2023. godini, Agencija je, u skladu sa Zakonom o vazдушnom saobraćaju, razmotrila i dala saglasnost na programe bezbjednosti subjekata na koje se odnosi Nacionalni program bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. U Tabeli 3 su prikazani subjekti na čije je programe bezbjednosti Agencija dala saglasnost u 2023. godini i datumi davanja tih saglasnosti.

Aerodrom Tivat – Izdanje 4, Revizija 5	09.06.2023. god.
ToMontenegro – Izdanje 2, Revizija 3	12.06.2023. god.
Aerodrom Podgorica – Izdanje 4, Revizija 6	23.06.2023. god.
SMATSA, Program za Crnu Goru, verzija 7	11.09.2023. god.
ToMontenegro – Izdanje 2, Revizija 4	05.12.2023. god.

Tabela 4 – Programi bezbjednosti u 2023. godini

Pored ovih programa, Agencija je dala saglasnost AD Aerodromi CG na Program bezbjednosti regulisanog agenta, Izdanje 3, dana 15.09.2023. godine i na Program obuke iz domena bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, Izdanje 3, takođe 15.09.2023. godine.

Tokom 2023. godine Agencija je učestvovala u pripremi, ili je u potpunosti pripremila, osam materijala za razmatranje, na četiri sjednice Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

Agencija je pripremila i Izmjene Nacionalnog programa za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva (Izdanje 4, Revizija 5), koje je Vlada usvojila dana 06.04.2023. godine.

Nadzorne aktivnosti

U dijelu nadzornih aktivnosti, Agencija je u 2023. godini izvršila 2 audita, 29 inspekcija i 10 testova iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, dok su u 2022. godini sprovedena 2 audita, 31 inspekcija i 11 testova iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva.

Predmet kontrole su bili operator aerodroma (Aerodrom Podgorica i Aerodrom Tivat), To Montenegro, Uprava policije, pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi (SMATSA) i strani vazdušni prevozioci (Turksih Airlines, Easy Jet, Jet 2 i Pegasus Airlines).

Inspektori Agencije su proveli ukupno 198 dana u nadzornim aktivnostima, dok je taj broj u 2022. godini iznosio 176 dana (u što se ne računa vrijeme pripreme, kao ni vrijeme pisanja izvještaja), tako da je povećanje dana provedenih u nadzoru u odnosu na godinu dana ranije iznosilo oko 12,5%.

U skladu sa preporukama Evropske komisije iz 2014. godine, vodi se evidencija o ukupnom broju dana provedenih u nadzorima. U periodu od 2014. do 2022. godine (računajući i te godine, dakle za period od devet godina) inspektori Agencije su u prosjeku proveli 137,8 dana u nadzorima godišnje, tako da je broj dana provedenih u nadzoru u 2023. godini bio za oko 41% veći u odnosu na ovaj prosjek.

Broj nadzora, kao i broj dana provedenih u nadzorima, je prvi put poslije COVID krize značajno povećan u 2022. godini kada je bilo 176 dana provedenih u nadzoru, dok je u 2023. godini nastavljen trend rasta.

Nadzorne aktivnosti vršila su 4 lica (2 inspektora, 1 nadzornik i 1 savjetnik koji ima ovlaštenje za obavljanje nadzornih aktivnosti).

U 2023. godini su suspendovana tri sertifikata KD kontrolorima na aerodromima, od čega jedan za kontrolu ručnog prtljaga na rendgenskom uređaju, a dva za obavljanje poslova kontrole pristupa, a suspendovano je i važenje tri obuke, odnosno izvršeno je upućivanje na ponovne obuke za tri člana kabinskog osoblja koja su vršila kontrolu pristupa vazduhoplovu, dok je u 2022. godini suspendovano osam sertifikata KD kontrolorima, od čega sedam KD kontrolorima za kontrolu ručnog prtljaga na rendgenskom uređaju, dok je jednom KD kontroloru suspendovan sertifikat za vršenje kontrole pristupa.

Agencija je 2023. godine sprovela do sada najveći broj nadzornih aktivnosti sa brojem aktivnih dana provedenih na terenu.

Operator aerodroma

Aerodrom Podgorica

Nad radom operatora aerodroma, na Aerodromu Podgorica, tokom 2023. godine izvršeno je šest inspekcija i to u januaru (1), februaru (1), martu (2), junu (1) i oktobru (1).

Dodatno, pored inspekcija, u avgustu 2023. godine izvršen je i audit ovog aerodroma, što podrazumijeva nadzor nad primjenom svih mjera bezbjednosti koje se primjenjuju na aerodromu.

Od sprovedenih šest inspekcija dvije su bile redovne – realizovane u januaru i martu mjesecu, dok su ostale inspekcije bile ponovne inspekcije, čiji cilj je praćenje korektivnih aktivnosti u cilju otklanjanja utvrđenih nedostataka.

Osim audita i inspekcija na Aerodromu Podgorica su izvršena i četiri tajna testa u oblasti vršenja kontrole pristupa (2), KD kontrole osoblja (1) i KD kontrole putnika (1).

Aerodrom Tivat

U toku 2023. godine nad radom operatora aerodroma na Aerodromu Tivat izvršeno je sedam inspekcija i jedan audit.

Takođe, pored inspekcija, u julu je izvršen i audit ovog aerodroma, što podrazumijeva nadzor nad primjenom svih mjera bezbjednosti koje se primjenjuju na aerodromu.

Inspekcije su izvršene na način što su dvije inspekcije bile redovne (u aprilu i maju), dok su četiri inspekcije sprovedene s ciljem praćenja realizacije korektivnih mjera, odnosno verifikacije da li su utvrđeni nedostaci otklonjeni, a realizovane su u junu (1), avgustu (2) i oktobru (1). Jedna inspekcija je urađena po zahtjevu operatora aerodroma zbog otvaranje Terminala 2, u junu.

Osim audita i inspekcija izvršena su i tri tajna testa na Aerodromu Tivat u oblasti vršenja kontrole pristupa (1), KD kontrole osoblja (1) i KD kontrole putnika (1).

Vazdušni prevozioci

ToMontenegro

Rad ToMontenegra u oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva kontrolisan je kroz tri inspekcije, izvršene u februaru, martu i avgustu (vanredna inspekcija) 2023. godine.

Dodatno, rad ToMontenegra provjeravan je i tokom vršenja audita aerodroma u Podgorici i Tivtu.

U junu, odnosno julu, izvršena su dva tajna testa koji su se odnosila na zaštitu vazduhoplova, koji je u operativnoj upotrebi. Jedan test je urađen na Aerodromu Podgorica, a drugi na Aerodromu Tivat.

Ostali vazdušni prevozioci

Tokom 2023. godine izvršeno je osam inspekcija kod stranih vazdušnih prevozlaca, u dijelu vršenja bezbjednosnog pregleda vazduhoplova prije leta. Kontrolisane su posade sljedećih avio-kompanija: Turkish Airlines (maj 2023. godine), Easy Jet (jul i avgust 2023. godine), Jet 2 (jedna inspekcija u julu i dvije u avgustu mjesecu) i Pegasus Airlines (avgust i septembar 2023. godine).

Uprava policije

U 2023. godine izvršena je jedna inspekcije prema Upravi policije na Aerodromu Tivat.

Pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi

U 2023. godini sprovedena je jedna inspekcija nad radom SMATSA-e u dijelu bezbjednosti. Inspekcija je izvršena u avgustu.

Ketering kompanije i snabdjevači vazduhoplova

Tokom 2023. godine nijesu vršene posebne inspekcije prema ketering kompanijama. Na Aerodromu Podgorica postoji jedna kompanija koja vrši usluge keteringa i iste pruža korisnicima generalne avijacije, ali je za isporuku keteringa zadužen operator aerodroma. Tokom audita Aerodroma Podgorica izvršenog u avgustu vršena je kontrola dostavljanja ovih zaliha na vazduhoplove.

Na Aerodromu Tivat nema isporuka ketering kompanija.

Kompanija ToMontenegro je uvela isporuke keteringa na svoje vazduhoplove, shodno odobrenom programu bezbjednosti, ali se sve ove zalihe kontrolišu od strane operatora aerodroma, što je provjeravano tokom vršenja audita Aerodroma Tivat u julu mjesecu i Aerodroma Podgorica u avgustu mjesecu.

Bezbjednost tereta i pošte

U oktobru 2020. godine preduzeće „Tara Aerospace“ je izgubilo status poznatog pošiljaoca. Osim ove kompanije jedino Aerodromi CG imaju status regulisanog agenta koji se odnosi na bezbjednost karga.

Mjere koje se primjenjuju u bezbjednosti tereta i pošte na aerodromima u Podgorici i Tivtu kontrolisane su tokom audita koji su sprovedeni u julu i avgustu 2023. godine.

Sertifikacija KD kontrolora i osoblja koje vrši nadzor i patroliranje

Odjeljenje za bezbjednost je tokom 2023. godine nastavilo sa vršenjem sertifikacije KD kontrolora i osoblja koje vrši poslove kontrole pristupa, nadzora i patroliranja, na način utvrđen Nacionalnim programom bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva i internim odlukama Agencije.

Ukupno je organizovano četrdeset ciklusa polaganja kandidata, što je povećanje za 25% u odnosu na broj polaganja u 2022. godini, kada ih je bilo 32.

Svi kandidati za KD kontrolore polagali su teorijski i praktični dio ispita, a jedan dio KD kontrolora i test interpretacije rendgenske slike. Ukupno je izdato 215 sertifikata, od čega 124 sertifikata za obavljanje poslova kontrole pristupa, nadzora i patroliranja i 91 sertifikat za KD kontrolore.

Sertifikati izdati KD kontrolorima odnose se na ručni pregled lica (12), rad na rendgenskom uređaju za kontrolu ručnog prtljaga (6), rad na rendgenskom uređaju za kontrolu ručnog prtljaga i ručni pregled lica (17), rad na rendgenskom i EDS uređaju za kontrolu odvojenog

prtljaga (22), rad na rendgenskom uređaju za kargo i poštu (8), kontrolu vozila (6) i za rukovođenje i nadzor tima KD kontrolora (20).

Procjene rizika za aerodrome Podgorica i Tivat

U skladu sa međunarodnom i nacionalnom regulativom, nastavljeno je vršenje procjene rizika za oba međunarodna aerodroma u Crnoj Gori. Procjene rizika vrši posebna komisija, na čijem čelu se nalazi predstavnik Agencije. Ove procjene se vrše u skladu sa metodologijom ICAO-a i ECAC-a i rade se na godišnjoj osnovi. Procjene je usvojio Nacionalni odbor za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

Prekršajni nalozi i druge kazne

Inspektori Agencije izrekli su 16 prekršajnih naloga, od čega 14 u iznosu od 300 eura i dva u iznosu od 150 eura. Većina prekršaja se odnosila na pokušaje unošenja zabranjenih predmeta u bezbjednosno-zaštićenu zonu, odnosno vazduhoplov, na Aerodromu Podgorica, od strane putnika (12), dok je u dva slučaja registrovano narušavanje sterilnosti bezbjednosno-zaštićene zone Aerodroma Podgorica. U dva slučaja kažnjeni su KD kontrolori na Aerodromu Podgorica, sa po 150 eura – u jednom slučaju zbog neprepoznavanja zabranjenog predmeta u ručnom prtljagu, a u drugom zbog propuštanja lica bez kontrole u bezbjednosno-zaštićenu zonu Aerodroma Podgorica.

U dvanaest slučajeva razlog kažnjavanja putnika je bila municija pronađena na punktu za KD kontrolu putnika i ručnog prtljaga ili punktu za KD kontrolu odvojenog prtljaga Aerodroma Podgorica. Svi zabranjeni predmeti su oduzeti i predati Graničnoj policiji.

Prekršajni nalozi su izdati u aprilu (1), maju (5), julu (1), avgustu (4), septembru (2), oktobru (1), novembru (1) i decembru (1) 2023. godine.

U 2022. godini je izdato 5 prekršajnih naloga, dok je u 2021. godini izdato 7 naloga, a u 2020. godini i 2019. godini su izdata po tri prekršajna naloga. Povećanje prekršajnih naloga je rezultat uvođenja pripravnosti za inspektore bezbjednosti.

Obuke zaposlenih i međunarodne aktivnosti

U septembru 2023. godine, tačnije od 19. do 29.09.2023. godine, sproveden je ICAO audit iz oblasti bezbjednosti. Rezultati ovog audita su pokazali visok nivo usaglašenosti crnogorskog sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva sa standardima ICAO-a. U manjem dijelu u kojima su utvrđena određena odstupanja, pripremljen je i dostavljen korektivni akcioni plan, a kojim je planirano da se tokom 2024. godine izvrši otklanjanje svih utvrđenih nedostataka. Poteškoće u tom cilju odnose se na nedostatke koje su utvrđeni zbog neusaglašenosti evropskih regulativa i standarda i preporuka ICAO iz ove oblasti, pa će biti potrebno obaviti i dodatne konsultacije sa Evropskom komisijom i ECAC-om po ovim pitanjima.

Tri inspektora Odjeljenja za bezbjednost, zajedno sa inspektorima Evropske komisije, izvršili su i procjenu aerodroma u Beču, a u sklopu aktivnosti Jedne bezbjednosne kontrole, uspostavljene od 29.02.2016. godine između EU i Crne Gore.

Odjeljenje za bezbjednost je nastavilo sa učešćem u radu ECAC Security Forum na način što je tokom 2023. godine učestvovalo u radu jednog sastanka, putem on-line konferencije.

Jedan zaposleni u Odjeljenju za bezbjednost i olakšice u 2023. godini je završio ECAC Best Practice for National Auditor, nivo 1, jedan zaposleni je završio ECAC Best Practice for National Auditor, nivo 2, dok je jedan zaposleni završio specijalizovanu obuku-modul prepoznavanja rendgenskih slika (instruktorski nivo) u ICAO centru u Francuskoj.

Jedan zaposleni je kao međunarodni auditor vršio audit aerodroma u Cluj-Napoci za potrebe Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva u martu 2023. godine.

VII MEĐUNARODNA SARADNJA

U toku 2023. godine na planu međunarodne saradnje Agencija je imala svoje redovne aktivnosti, koje se odnose na komunikaciju sa međunarodnim vazduhoplovnim institucijama, kao i na bilateralnu i multilateralnu saradnju. Nastojali smo intenzivirati saradnju sa ključnim adresama:

- a) Evropskom unijom, u oblasti vazdušnog saobraćaja,
- b) međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama (ICAO, EASA, ECAC, EUROCONTROL),
- c) bilateralnu i multilateralnu saradnju.

a) Saradnja sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja

Pravni osnov za integraciju Crne Gore u Evropsku uniju u oblasti vazdušnog saobraćaja predstavlja ECAA Sporazum (Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja).

Sporazum predviđa potpuno usaglašavanje domaćih propisa sa propisima Evropske unije u oblastima vazduhoplovne sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazdušnim saobraćajem, rukovođenja aerodromima, zaštite prava putnika i drugih korisnika usluga u vazdušnom saobraćaju, liberalizacije vazduhoplovnog tržišta, zabrane državne pomoći i zaštite životne sredine.

Tek nakon 11 godina od njegovog potpisivanja, ECAA Sporazum je ratifikovan od strane svih država članica EU i od strane depozitara, tako da je formalno stupio na snagu 01.12.2017. godine.

Da bi Crna Gora uživala u benefitima ovog Sporazuma u obavezi je da ispuni sve zahtjeve iz Protokola VII ovog Sporazuma, kroz dvije tranzicione faze.

U međuvremenu, tačnije – u avgustu 2019. godine, novi ažurirani Aneks 1 je i zvanično objavljen u Službenom listu Evropske unije donošenjem Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks I ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (*DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex I to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation – OJL211/4 of 12.08.2019*).

Obaveza Crne Gore je da transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo. Predlog zakona o potvrđivanju izmjena Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) je u oktobru 2021. godine prošao Vladinu proceduru. Kako je u međuvremenu izabrana nova Vlada, povučeni su svi propisi iz Skupštine i vraćeni u Vladinu proceduru. Vlada je u oktobru 2022. godine opet usvojila izmjene ECAA i prosljedila ga Skupštini na usvajanje.

Posljednja neposredna kontrola eksperata Evropske komisije (EK) u cilju identifikacije stepena transponovanja i implementacije ECAA propisa, sprovedena je u Crnoj Gori još u

periodu 7-9. oktobar 2015. godine, kojim prilikom su bili upoznati sa svim aktivnostima sa svim do tada preduzetim aktivnostima Crne Gore u cilju konačnog ispunjenja zahtjeva iz I tranzicionog perioda ECAA Sporazuma. Izvještaj Evropske komisije je u septembru 2016. godine dostavljen je uz konstataciju da se njime potvrđuje značajan napredak koji je Crna Gora ostvarila u implementaciji zahtjeva ECAA Sporazuma, ne samo u odnosu na prvi tranzicioni period, već i na drugi. U ovom smislu, naglašeno je da je postignuta potpuna usaglašenost sa zahtjevima koji se odnose na prvi tranzicioni period u svim oblastima vazduhoplovstva, uz izuzetak od nekoliko preostalih otvorenih pitanja iz oblasti ekonomskih propisa. Ovi nedostaci odnosili su se na odredbe koje se tiču preciznog definisanja slobode određivanja cijena karata i, samim tim, zaštite prava potrošača u avio prevozu i nekih od osnovnih prava za zaštitu radnika, koja spadaju u domen obuhvata Zakona o radu i Zakona o zaštiti na radu.

U međuvremenu je, donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazдушnom saobraćaju, koji je stupio na snagu 14. avgusta 2020. godine („Službeni list CG“, broj 82/20) u potpunosti otklonjen dio gore navedenih neusaglašenosti koji spada u domen odgovornosti vazdušnog saobraćaja.

S obzirom da je ranijim usvajanjem Zakona o radu („Službeni list CG“, broj 74/19) otklonjen ključni dio preostalih neusaglašenosti, za očekivati je da će Crna Gora biti prva država van Evropske unije koja će ispuniti uslove za pristupanje drugoj fazi ECAA Sporazuma.

Ovo dostignuće je nesumnjivo rezultat posvećenog rada prije svega Agencije, ali i drugih aktera iz oblasti vazdušnog saobraćaja, u ispunjavanje obaveza koje podrazumijeva ECAA sporazum.

Predstavnik Agencije, u svojstvu nacionalnog koordinatora za ECAA sporazum, u nekoliko navrata uputio poziv predstavnicima EK za pregled i verifikaciju trenutnog stanja ispunjenosti ECAA zahtjeva sa ciljem eventualnog zvaničnog završetka prvog tranzicionog perioda.

Dodatno, dogovoreno je da Crna Gora bude domaćin sljedećeg ECAA sastanka Zajedničkog komiteta, koji će se održati u Podgorici u junu 2024. godine.

b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama

Značajan dio međunarodnih aktivnosti Agencije zasnovan je na članstvu u međunarodnim organizacijama, iz razloga što je najveći dio sistema civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori uređen u skladu sa međunarodnim konvencijama, rezolucijama, standardima i preporukama sljedećih međunarodnih organizacija:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (*International Civil Aviation Organization – ICAO*),
- Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (*European Civil Aviation Conference – ECAC*),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (*European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL*).

Direktor Agencije i zaposleni u Agenciji učestvuju na redovnim sastancima i to: ECAC (*Directors General Meeting – DG Meeting, Security Forum, ECAC Meeting*), EUROCONTROL (*Provisional Council – PC, Enlarged Committee – EC*); EASA (EASA

Management Board – EASA MB, EASA Advisory bodies meetings, ECAA (ECAA Joint Committee).

***

Agencija je aktivno učestvovala u EASA IPA 5 projektu, koji je završen u januaru 2023. godine, kao nastavak na prethodna četiri realizovana projekta, finansiran od Evropske komisije a sprovoden od strane EASA, koji predstavlja nadogradnju na rezultate iz prethodnih projekata kroz pružanje podrške korisnicima prilikom ispunjavanja njihovih obaveza na međunarodnom nivou, putem olakšavanja efektivnog transponovanja i implementacije pravnih tekovina EU iz oblasti vazduhoplovstva i integrisanja u sistem EU.

IPA je glavni instrument EU koji pruža finansijsku i tehničku podršku zemljama koje su, ili će biti, dio proširenja.

Sveobuhvatan cilj ovog projekta je povećavanje usklađenosti IPA korisnika sa pravnim tekovinama EU iz oblasti vazduhoplovstva i posebno povećavanje njihove sposobnosti za transponovanje. Projekat je otvoren da bi se pružila podrška u svim oblastima sigurnosti vazdušnog saobraćaja gdje se sposobnost za transponovanje i implementaciju može unaprijediti. Cilj projekta je tretiranje potreba određene države ili regiona, a postignut je kroz organizovanje radionica, obuka, podrške.

U toku 2024. godine očekuje se novi EASA IPA 6 projekat.

***

Agencija je sa EUROCONTROL-om potpisala Sporazuma o pružanju podrške od strane EUROCONTROL-a, za unapređenje sposobnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Svi definisani radni paketi za Project Management Plan za 2023. godinu su uspješno realizovani i to: WP 01 – Civil-Military/SERA; WP 02 – RPAS; WP 03 – Voice Communications; WP 04 – Cybersecurity; WP 05 – Datalink; WP 06 – LSSIP.

***

VD direktora Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Mileta Nikolić i VD izvršnog direktora Agencije Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA), Luc Tytgat, potpisali su 12.12.2023. godine novi Radni aranžman koji se odnosi na prikupljanje i razmjenu informacija u vezi sa sigurnošću vazduhoplova u okviru EU programa inspekcija vazduhoplova na platformi aerodroma.

Agencija je učesnica ovog programa još od 2012. godine, ali se novim aranžmanom pored svih postojećih elemenata uvodi i element procjene rizika operatora vazduhoplova prilikom planiranja realizacije inspekcija na platformi. Dodatno, stižu se uslovi da Crna Gora postane učesnica EU programa testiranja posade vazduhoplova na prisustvo alkohola u krvi.

Važno je istaći da je potpisivanjem ove vrste aranžmana Crna Gora postala jedna od rijetkih država koja nije članica EASA-e, a učesnica je, na ovom nivou, razmjene i prikupljanja informacija u okviru EU programa inspekcija vazduhoplova na platformi aerodroma.

Aranžman predviđa, kao i u proteklih više od 10 godina, redovne standardizacione provjere načina sprovođenja programa u Crnoj Gori, sada proširenog novim elementima, od strane EASA-e.

c) Bilateralna i multilateralna saradnja

Agencija posebnu pažnju posvećuje saradnji sa drugim nadzornim organima u zemlji i inostranstvu, odnosno međunarodnoj i regionalnoj saradnji sa vazduhoplovnim vlastima država u regionu.

Agencija je sa svim nacionalnim nadzornim organima država regiona ostvarivala respektabilnu saradnju po pitanju obavljanja redovnih aktivnosti iz svoje nadležnosti. U cilju doprinosa jačanju regionalne saradnje, razmjene dokumentacije, iskustava i kadrovskih potencijala, Agencija je prethodnih godina potpisala Memorandume o razumjevanju (MoU) sa vazduhoplovnim vlastima Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Turske, Hrvatske, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Albanije, Mađarske, Kosova, Slovenije, Bugarske, Austrije i Irske, kao i Program tehničke saradnje sa vazduhoplovnim vlastima Francuske.

Potpisani memorandumi potvrđuju kontinuitet intenzivnih aktivnosti Agencije u uspostavljanju bliskih i partnerskih odnosa između vazduhoplovnih vlasti, prvenstveno u regionu ali i šire.

***

Memorandum o razumjevanju o međusobnoj saradnji u vazduhoplovstvu, između Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, Agencije za civilno vazduhoplovstvo Republike Severne Makedonije i Generalnog Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Turske potpisan je 16. januara 2023. godine.

Potpisivanjem ovog Memoranduma ostvaruju se zajednički interesi koji će se ogledati i na međunarodnom planu, prije svega u zajedničkom nastupu prema međunarodnim organizacijama u civilnom vazduhoplovstvu. Ovime će vazduhoplovne vlasti ovog dijela Evrope produbiti svoju multilateralnu saradnju sa osnovnim ciljem da se bezbjednost i sigurnost u civilnom vazduhoplovstvu regiona, podignu na najviši mogući nivo. Potpisivanju je prisustvovao i predsjednik ECAC-a, generalni direktor civilnih vazduhoplovnih vlasti Republike Italije, Alesio Kvaranta.

Po završetku internih procedura u Bosni i Hercegovini i Republici Albaniji, Memorandum o razumjevanju o međusobnoj saradnji će potpisati i direktori vazduhoplovnih vlasti ovih zemalja.

***

Ceremonija potpisivanja Sporazuma o traganju i spašavanju u civilnom vazduhoplovstvu između Crne Gore, Republike Srbije, Republike Slovenije i Republike Sjeverne Makedonije održana je 22. februara 2023. godine u Ohridu.

Potpisivanjem ovog međunarodnog Sporazuma omogućiće se svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji u ovoj oblasti, i unaprijediće se usaglašenost sa relevantnim ICAO standardima iz Aneksa 12 Čikaške konvencije.

Nakon potpisivanja Sporazuma, a imajući u vidu da je Crna Gora predsjedavala RASARAC komitetom (Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje u civilnom vazduhoplovstvu) u 2022. godini, sprovedena je i formalna predaja predsjedavanja RASARAC komitetom za 2023. godinu između predstavnika Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore i Agencije za civilno vazduhoplovstvo Republike Sjeverne Makedonije.

***

U Briselu je 28. novembra 2023, u sjedištu Eurocontrola v.d. direktora Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, Mileta Nikolić, potpisao Memorandum o razumijevanju sa direktorom Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, Mirjanom Čizmarov, s ciljem međusobnog priznavanja mjera bezbjednosti u vazduhoplovstvu za program „One Stop Security“, kao i Protokol o nadzornim funkcijama i dužnostima.

Potpisivanje Memoranduma o razumijevanju, koje je upriličeno u prisustvu generalnog direktora Eurocontrola, Raul Medina Caballero, osigurava da država Crna Gora i država Republika Srbija mogu na Aerodromu Podgorica i Aerodromu Tivat, odnosno na Aerodromu Nikola Tesla u Beogradu izuzeti od daljeg pregledanja transferne putnike i njihov ručni prtljag, predati prtljag, kao i transferni teret i poštu, koji su prevezeni sa navedenih aerodroma.

U Briselu je tada potpisan i Protokol o nadzornim funkcijama i dužnostima između Crne Gore i Republike Srbije, koji omogućava da se Direktorat civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije oslobodi odgovornosti u pogledu funkcija i dužnosti prenijetih na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore. Opseg Protokola je ograničen na tipove vazduhoplova koji su upisani u registar civilnih vazduhoplova Republike Srbije i kojima upravljaju operateri čije je glavno mjesto poslovanja u Crnoj Gori.

VIII ZAKLJUČNE OCJENE

Na osnovu navedenog može se zaključiti sljedeće:

- Agencija za civilno vazduhoplovstvo uspješno funkcioniše kao nezavisni i samostalni pravni subjekt i u potpunosti izvršava poslove u skladu sa svojim nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju, odnosno obavlja zakonom propisana javna ovlašćenja, koja su joj prenijeta Zakonom o vazdušnom saobraćaju
- Dominantno zahvaljujući aktivnostima Agencije, uz doprinos ostalih subjekata iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, sve međunarodne institucije u kontinuitetu evidentiraju stalni napredak Crne Gore u ovoj oblasti, sa konstatacijom da je u oblasti vazdušnog saobraćaja ostvaren najveći napredak u odnosu na ostale grane saobraćaja.
- Agencija će u narednom periodu, u skladu sa urađenim planskim dokumentima i u koordinaciji i saradnji sa ostalim subjektima civilnog vazduhoplovstva, nastaviti sa preduzimanjem svih mjera predviđenih zakonom i radom na dosljednoj implementaciji međunarodnih standarda, sa osnovnim ciljem podizanja sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori na što veći nivo.
- U proteklom periodu nastavljeno je kadrovsko osposobljavanje Agencije. U cilju izvršavanja zakonskih i međunarodnih obaveza Agencije, neophodno je zadržati finansijske i tehničke uslove za očuvanje i dodatnu edukaciju stručnog kadra, kao i za angažovanje novog specijalizovanog osoblja iz oblasti civilnog vazduhoplovstva.

CRNA GORA
AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

**FINANSIJSKI IZVJEŠTAJ AGENCIJE ZA CIVILNO
VAZDUHOPLOVSTVO
za 2023. godinu**

Podgorica, maj 2024. godine

Sadržaj

Sadržaj	2
Uvodne napomene	3
Finansijski izvještaj za 2023. godinu	4
1.1. Normativni okvir finansiranja Agencije	4
1.2. Finansijski pokazatelji poslovanja	5
<i>Bilans uspjeha u periodu od 01.01. do 31.12.2023. godine</i>	5
<i>Bilans stanja na dan 31.12.2023. godine</i>	124
Zaključci:	16

Uvodne napomene

Agencija za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, osnovana je Odlukom o osnivanju Agencije za civilno vazduhoplovstvo („Službeni list CG“, br. 45/09), koju je donijela Vlada Crne Gore na sjednici od 02.07.2009. godine. Nadležnost Agencije utvrđena je Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 30/12, 30/17 i 082/20).

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 082/20) utvrđen je pravni položaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, kojim je propisano da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u skladu sa zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi.

Odredbom člana 13 stav 2 navedenog zakona propisano je da Agencija priprema godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, a stavom 2 istog člana propisano je da navedeni izvještaj, sa izvještajem nezavisnog ovlašćenog revizora, Agencija dostavlja Vladi Crne Gore do 30. juna tekuće za prethodnu godinu.

* * *

Na rad i poslovanje Agencije, osim zakona o vazdušnom saobraćaju i drugih domaćih propisa, primjenjuju se i ratifikovane međunarodne konvencije, ratifikovani međunarodni ugovori, međunarodni vazduhoplovni propisi, standardi i preporuke međunarodnih organizacija (ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL, JAA, Evropske Komisije). Agencija je organizovana na način da ispunjava sve zakonske obaveze i obaveze preuzete ratifikovanim međunarodnim ugovorima, kao i obaveze koje proističu iz potpisanih sporazuma sa Evropskom zajednicom i to: Sporazuma o određenim aspektima vazdušnog saobraćaja i Multilateralnog sporazuma o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja koji Crnu Goru u oblasti civilnog vazduhoplovstva integriše u Evropsku zajednicu. Multilateralni sporazum posebno zahtijeva harmonizaciju unutrašnje regulative u Crnoj Gori u cjelini, kao i neposrednu primjenu evropske regulative. To uključuje osnivanje i rad organa civilnog vazduhoplovstva kao nezavisnog regulatornog i nadzornog organa koji mora biti samostalan i maksimalno nezavistan u svom radu kako bi omogućio nesmetanu primjenu međunarodnih standarda u ovoj oblasti, posebno u oblasti sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

Ovakva pozicija i status Agencije potvrđeni su još u konstatacijama i zaključcima projekta koji je finansirala Evropska Unija - „Tehnička pomoć sektoru saobraćaja u Crnoj Gori“ (Technical assistance to transport sector, Montenegro, Europeanid-127318/C/CER/ME).

U rezimeu Finalnog izvještaja projekta, objavljenog u decembru 2011. godine nalazi se i dio koji se odnosi na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo:

„ ACV je doživjela značajnu porast u kompetenciji i kvalitetu rada i potrebno je da sačuva svoju poziciju nezavisnosti u svojim aktivnostima i finansiranju, kao i da bude odgovorna za svoj rad isključivo Vladi. To je potrebno kako bi zadržala trenutno kompetentno osoblje, tj da očuva kompetenciju same Agencije. U suprotnom, Agencija bi imala nedostatak profesionalnog kadra koji bi doveo do smanjenja kompetencije i njene pravne misije te se tako ugrozila sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. Takođe, mora se uspostaviti transparentna finansijska održivost Agencije koja je u skladu sa preporukama ICAO i EU“. U skladu sa međunarodnim standardima i zakonskim rješenjima omogućeno je stabilno i održivo finansiranje Agencije. Imajući u vidu značaj Agencije za implementaciju sistema sigurnosti i bezbjednosti u vazdušnom saobraćaju i potrebe održavanja njene stabilnosti, kao i jedinstvenu specifičnost u načinu finansiranja, država je posebnim zakonom izuzela Agenciju iz sistema ograničavanja zarada.

Izuzetno teška situacija prijesvega u vrijeme pandemija COVID-19 negativno se odrazila i na vazduhoplovne subjekte u Crnoj Gori Poseban akcenat stavljen je na finansijski aspekt jer je najveći problem sa kojim se suočava cjelokupna avio industrija bila likvidnost u poslovanju. Samo zahvaljujući domaćinskom ponašanju u prethodnim godinama i formiranju određenog iznosa sredstava u rezervi, Agencija je uspjela da se bez pomoći države do sada nosi sa finansijskom krizom. Sve u svemu, ogromna kriza u evropskom vazdušnom saobraćaju ozbiljno je uticala i na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo. No, bez obzira na to, Agencija je preduzela sve mjere da održi finansijsku stabilnost i izvršava osnovnu misiju – održavanje planiranog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.

U 2023. godini, podaci iz bilansa uspjeha za 2023. godinu, bilježe prihode poslovanja Agencije u iznosu od 7.130.403 eura i rashode poslovanja u iznosu od 4.639.574 eura, čime je ostvaren višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.490.829 eura

---

Finansijski izvještaj Agencije

1.1. Normativni okvir finansiranja Agencije

Način finansiranja Agencije je propisan članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG, broj 30/12, 30/17 i 082/20), kojim je propisano da se sredstva za obavljanje djelatnosti i razvoj Agencije obezbjeđuju iz:

- 1) naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom;
- 2) dijela rutne i terminalne naknade iz člana 112 stav 5 ovog zakona;
- 3) dijela naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- 4) dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- 5) drugih izvora u skladu sa zakonom.

1.2. Finansijski pokazatelji poslovanja

Bilans uspjeha u periodu od 01.01. do 31.12.2023. godine

U toku 2023. godine, Agencija je ostvarila ukupan prihod u iznosu 7.130.403 eura, dok su ukupni rashodi iznosili 4.639.574 eura što znači da je u poslovnoj 2023. godini, Agencija ostvarila višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.490.829 eura.

Tabela 1: Bilans uspjeha - BU 2023

red. Br.	pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina	Index (2023/2022)
1	Prihod	7.127.832	6.891.113	103
2	Poslovni prihodi	6.864.093	6.803.890	
3	Ostali poslovni dobitci	263.739	87.223	
4	Rashodi	-4.460.664	-3.877.861	115
5	Troškovi materijala	-35.397	-43.349	
6	Troškovi zaposlenih	-2.698.324	-2.226.275	
7	Amortizacija	-140.757	-129.985	
8	Umanjenje vrijednosti nekretnna, postrojenja i oprema			
9	Ostali poslovni rashodi	-1586.186	-1478.252	
	Profit od poslovnih aktivnosti	2.667.168	3.013.252	89
10	Neto finansijski prihod/rashod	2.571	4.002	
11	Ostali rashodi	-178.910	-49.284	
12	Porez na dobitak			
13	Neto dobitak/gubitak od diskontinuiranog poslovanja			
	Neto profit za obračunski period	2.490.829	2.967.970	84
13	Pripada:			
14	Vlasnicima kapitala pravnog lica			
15	Manjinski interes			

Prihodi Agencije za 2023. godinu

Ukupni prihodi Agencije za civilno vazduhoplovstvo u 2023. godini iznosili su 7.130.403 eura. Na osnovu podataka prikazanih u tabeli 1 (bilans uspjeha) može se zaključiti da su ukupni prihodi u 2023. godini za oko 26 % veći od planiranih. U strukturi ukupnih prihoda najznačajniju stavku čine prihodi od rutnih naknada 73,83%, zatim slijede prihodi od terminalnih naknada sa 4,61%, prihodi iz drugih izvora u skladu sa Zakonom (naknade za izdavanje dozvola, licenci, uvjerenja i dr.) sa 0,62%, prihodi od putničkih naknada 17,11%, prihodi od robnih naknada sa 0,10%, prihodi od kamata sa 0,04% i drugi prihodi sa 2,76 % ukupnih prihoda.

U tabeli 1 (bilansa uspjeha) prikazani su ostvareni prihodi i rashodi Agencije u 2023. godini i njihovo poređenje sa ostvarenim prihodima i rashodima iz 2022. godine, može se zaključiti da je ostvareni višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.490.829 eura manji za 16% u odnosu na 2022. godinu.

Strukturi prihoda po najznačajnijim stavkama prikazana je u tabeli 2.

Tabela 2: Ostvareni prihodi u toku 2023. godine

Vrste prihoda	Iznos (€)	%
Prihodi od rutnih naknada ¹	5.264.205	73,83
Prihodi od terminalnih naknada ²	328.814	4,61
Prihodi od naknada za izdavanje dozvola, licen, uvjer. pilot ³	44.330	0,62
Prihodi od putničkih naknada ⁴	1.219.786	17,11
Prihodi od robnih naknada	6.958	0,10
Prihodi iz prethodnih izvještajnih perioda ⁵	66.996	0,94
Ostali prihodi	196.743	2,76
Prihodi od kamata	2.653	0,04
Ukupno	7.130.486	100

¹ **Prihodi od rutnih naknada** - Prihod od rutnih naknada od EUROCONTROL-a za 2023. godinu ostvarena je u iznosu od 5.264.205 eura. Prihod od rutnih naknada (u članu 112 stav 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju) utvrđuju se prema troškovnim bazama u zajedničkoj naplatnoj zoni „Srbija-Crna Gora-KFOR“ (nekada napolatna zona Beograd) pri čemu su civilne vazduhoplovne vlasti, kao i provajderi SMATSA i Hungaro Control, u izradi troškovne baze dužni da se striktno pridržavaju Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade koje je propisao EUROCONTROL-Brisel i koje su države prihvatile članstvom

Načela se u cjelini odnose na en-route objekte, opremu i vazduhoplovne usluge za koje je svaka država odgovorna na osnovu ICAO Sporazuma o regionalnoj vazdušnoj navigaciji i pridruženog Plana regionalne vazdušne plovidbe.

Prilikom planiranja finansijskih izvještaja mora se voditi računa o principima EUROCONTROL-a koji se odnose na samostalnost i nezavisnost u finansiranju. Ukoliko bi se odstupilo od tih principa, moglo bi doći do ugrožavanja ovog izvora sredstava, jer se ona ne mogu koristiti u bilo koje druge svrhe, osim za unapređenje i bezbjednost funkcionisanja vazdušnog saobraćaja

Finansijski izvještaji Agencije dostavljaju se i Centralnom birou za naplatu rutnih naknada EUROCONTROL-a (odnosno Međunarodnim udruženjima avio prevoznika-IATA i Međunarodnoj asocijaciji avio-prevoznika-IACA). Finansijsko planiranje se obavlja, u skladu sa prihvaćenim principima zajedničkog sistema naplate rutnih naknada za period od narednih 5 (pet) godina, pri čemu se na multilateralnim pregovorima u Briselu, sa predstavnicima EUROCONTROLLA, IATA i Evropske komisije (održavaju se dva puta godišnje – juna i novembra mjeseca na sjednici Proširenog komiteta EUROCONTROLLA), razmatraju i prihvaćaju planirani troškovi koji se odnose na rutne usluge za narednu godinu svake zemlje članice pojedinačno

Kontrolisani vazdušni prostor napolatne zone Srbije-Crne Gore-KFOR-a okvirno čini 1% svih napolatnih zona država članica EUROCONTROL-a. Do jedinične cijene za rutne naknade na osnovu koje se naplaćuju usluge, dolazi se sabiranjem troškovnih baza zajedničke napolatne zone Srbije-Crne Gore -KFOR-a u skladu sa metodom pune naknade troškova (full-cost recovery, prema tački 1.3.1 Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade). Za potrebe utvrđivanja konačne jedinične cijene na ovaکو sabrane troškovne baze dodaju se EUROCONTROL troškovi, utvrđeni u skladu sa istim pravilima

Iako utvrdjena baza troškova predmet je razmatranja na Proširenom odboru za rutne naknade (Enlarge committee) koji nakon konsultacije sa korisnicima usluga prihvata ili zahtijeva korekciju troškovne baze. Konsultacije se obavljaju dvije sedmice prije navedenih rokova, a korisnici usluga bi podatke morali dobiti 10 dana prije konsultacije.

Nakon što utvrdenu cijenu prihvati Prošireni odbor za rutne naknade, konačnu odluku donose Privremeni Savjet i Stalna komisija EUROCONTROL-a. Ove odluke se donose krajem decembra svake godine za narednu godinu, a radi operativnosti sredstava početkom godine potpisuje se Protokol o instrukcijama za raspodjelu rutnih naknada između učesnika u zajedničkoj napolatnoj zoni Srbije-Crne Gore-KFOR. Države članice, odnosno korisnici ovih sredstava dužni su da EUROCONTROL-u plaćaju godišnje kontribucije.

² **Prihod od terminalnih naknada** - Prihod od terminalnih naknada u 2023. godini ostvarena je u iznosu od 328.814 eura. Zakonom je propisano da ove naknade plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi i njihov iznos se utvrđuje u skladu sa članom 9 Odluke o načinu obračuna terminalne naknade za korišćenje usluga u vazdušnoj plovidbi („Službeni list CG“ broj 53/19) i Sporazumu o regulisanju međusobnih prava i obaveza po osnovu učesća u raspodjeli prihoda od terminalnih naknada. Navedenim odlukom je propisano da visina ove naknade za vazduhoplove koji poljeću ili slijeću na Aerodrom Podgorica (J.YPG) i Aerodrom Tivat (LYTV), kao prihod Agencije za civilno vazduhoplovstvo, naplaćuje Kontrola letanja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd, od operatora vazduhoplova udjelom od 10% od iznosa naplaćenih terminalnih naknada

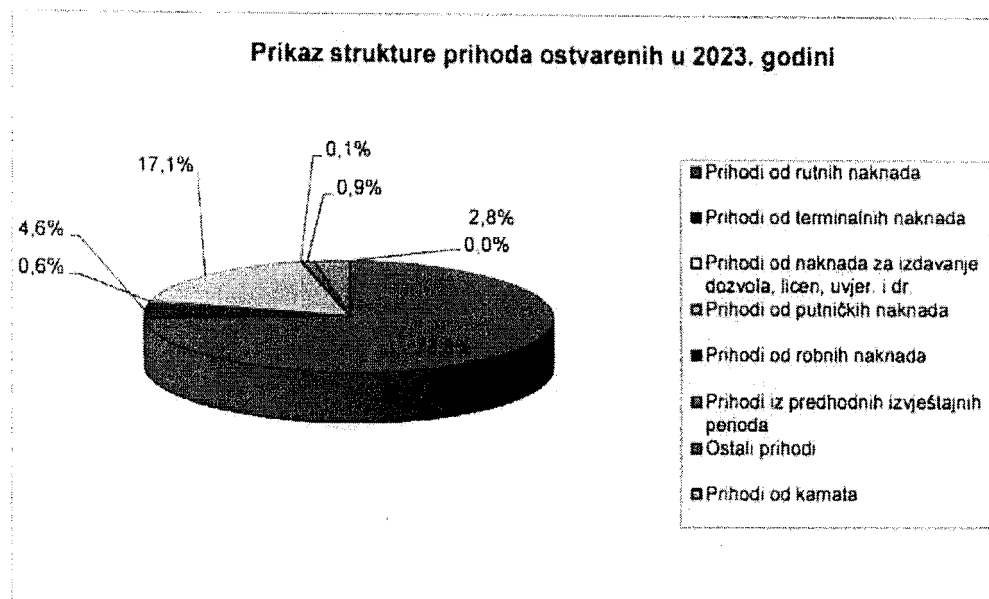
³ **Prihodi od naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju** ostvareni su u 2023. godinu u iznosu od 44.330 eura. - utvrđuju se na osnovu Pravilnika o visini naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju i „Službeni list CG“, broj 01/20)

⁴ **Prihod od putničkih i robnih naknada** u 2023. godini ostvaren je za putničke naknade u iznosu od 1.219.786 eura dok su prihodi od robnih naknada ostvareni u iznosu od 6.958 eura - utvrđuje se na osnovu Pravilnika o visini i načinu naplate naknade po toni prevezenog tereta i po odlazecem putniku u vazdušnom saobraćaju („Službeni list Crne Gore“, br 072/20 od 19.07.2020. godine)

⁵ **Prihodi iz prethodnih izvještajnih perioda** uglavnom se odnose na naplaćene prihode po osnovu rutnih naknada iz predhodnih godina u iznosu od 66.996,47eura.

Grafika 1: Prikaz strukture prihoda ostvarenih u 2023. godini

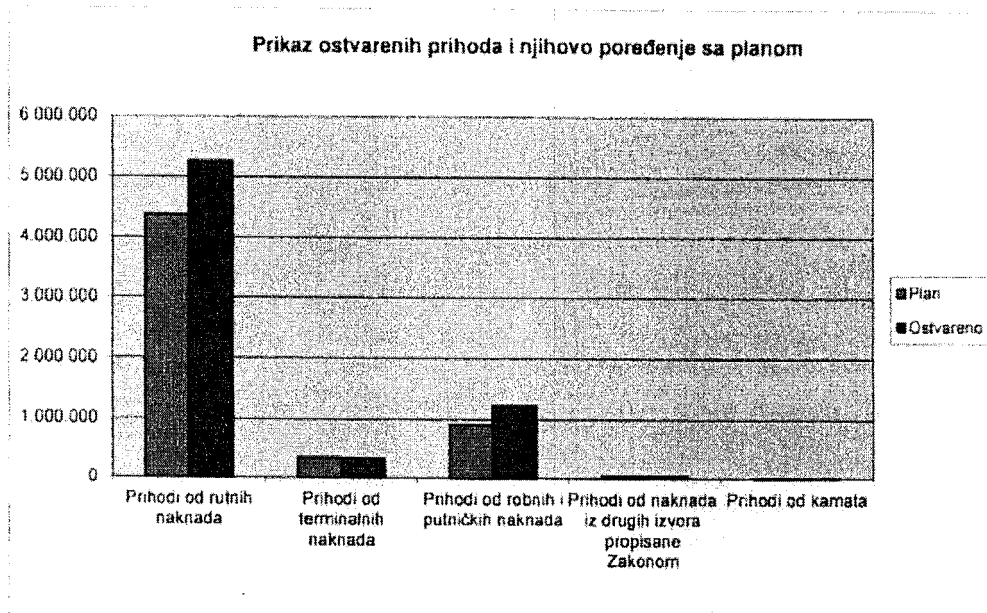

U tabelarnom prikazu dati su ključni pokazatelji poslovanja (prihodi) i njihovo poređenje sa planom za 2023. godinu:

Tabela 3: Odnos ostvarenih i planiranih prihoda za 2023. godinu

Vrste prihoda	Plan	Ostvareno	Index
Prihodi od rutnih naknada	4.376.325	5.264.205	145
Prihodi od terminalnih naknada	350.000	328.814	122
Prihodi od naknada koje plaćaju operatori vazduhoplova po putniku i po toni prevezene robe	900.000	1.226.744	103
Prihodi od naknada iz drugih izvora propisane Zakonom (operativne licence, certifikati, odobrenja, dozvole i dr)	43.300	44.330	101
Prihodi od kamata	3.000	2.653	55

Grafika 2. Prikaz ostvarenih i planiranih prihoda u toku 2023. godine

Upoređujući ukupno ostvarene prihode sa planiranim po pojedinim stavkama može se zaključiti da je ostvareni prihod od rutnih naknada za 45% veći od planiranog za 2023. godinu, prihodi od terminalnih naknada za 22% veći od planiranog, prihodi od robnih i putničkih naknada za 3% veći od planiranih dok su prihodi od naknada iz drugih izvora propisanih Zakonom (pregled vazduhoplova, plovidbenost, izdavanje dozvola) za 1% veći od planiranih, zatim prihodi od kamata koji su za 45% manji od planiranih. Na osnovu prethodno pomenutog proizilazi:

Prihod od rutnih naknada za 2023. godinu doznačen od Eurocontrol-a u iznosu od 5.264.205 eura čine oko 74% ukupnih prihoda. **Ovakav procenat naplate ovih prihoda može se smatrati zadovoljavajućim imajući u vidu činjenicu da su za 45% veći od planiranih za 2023. godinu.** Treba imati u vidu da se naplata ovih prihoda u normalnim okolnostima ostvaruje posebnom dinamikom. Njihova naplata je posebno usporena u prvoj polovini godine, naročito u prva tri meseca. Isto tako procenat naplate zavisi i od obima ostvarenog saobraćaja kao i od uspešnosti naplate odnosno solventnosti avio prevoznika.

Prihod od terminalnih naknada u 2023. godini je ostvaren u iznosu od 328.814 eura ili oko 5 % ukupnih prihoda i 22% više ostvarenih u odnosu na planirane. Ostvareni prihod od terminalnih naknada odnosi se na 2023. godinu (uključujući i naplaćene prihode iz ranijih godina) i naplaćen je na osnovu zaključenog sporazuma i aneksa sporazuma za četiri kvartala između Agencije i SMATSA-e doo za 2023. godinu. Takođe, evidentno je da će se jedan dio terminalnih naknada koje je SMATSA doo fakturisala u 2023. godini, naplatiti u 2024. godini na osnovu potpisanih odgovarajućih akata između Agencije za civilno vazduhoplovstvo i SMATSA-e doo Beograd.

Prihod od putničkih i robnih naknad u 2023. godini, ostvaren je u iznosu od 1.226.744 eura ili oko 17% ukupnih prihoda i veći su za 3% od planiranih.

Prihodi od naknada iz drugih izvora propisane Zakonom (operativne licence, sertifikati, odobrenja, dozvole i dr) u 2023. godini, ostvareni su u iznosu od 44.330 eura ili oko 1% ukupnih prihoda, veći su za 1% od planiranih.

Prihod od kamata za 2023. godinu je ostvaren u iznosu od 2.653 eura i manji su od planiranih za 45%, depoziti su oročeni kod Hipotekarne banke i Erste banke.

Dakle, Agencija je pravni subjekat koji se dominantno finansira iz međunarodnih izvora, dugoročno gledano, a imajući u vidu strukturu prihoda ostvarenih u 2023. godini, nameće se potreba za što većim učešćem ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na do sada dominantne prihode od rutnih naknada.

Rashodi Agencije za 2023. godinu

Ukupni rashodi Agencije za 2023. godinu, iznosili su 4.639.574 eura. Na osnovu sumirano prikazanih podataka u tabeli 1 (bilans uspjecha) može se zaključiti da su ukupni rashodi u iznosu od 4.639.574 eura za 11 % manji u odnosu na planirane za 2023. godinu u iznosu od 5.245.143 eura.

U strukturi rashoda najveće učešće imaju bruto troškovi zaposlenih (bruto zarade i ostala lična primanja zaposlenih sa svim troškovima vezanih za poreze i doprinose na teret poslodavca, ugovori o pružanju usluga, naknade članovima Savjeta, službena putovanja zajedno sa troškom prevoza) u iznosu od 2.226.276 eura ili 51,50% ukupnih rashoda.

Po strukturi rashoda sledeću najvišu bilansnu stavku čine *ostali troškovi* poslovanja u iznosu od 1.586.186 eura ili 34% ukupnih rashoda. U tim troškovima najveće učešće ostvaruju troškovi kontribucija Eurocontrolu u iznosu 449.791 eur ili 28% i troškovi traganja i spašavanja (SAR) u iznosu 755.000 eur ili 48%, i drugi troškovi poslovanja.

Trošak amortizacije stalnih sredstava u 2023 godine iznosi 140.758 eura ili 3% ukupnih rashoda.

Struktura rashoda po najznačajnijim stavkama prikazana je u tabeli 3.

Tabela 3: Ostvareni rashodi u toku 2023. godine

Vrste rashoda	Ostvareno	%
bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja ⁶	2.389.416	51,50
bruto naknade članovima Savjeta ⁷	120.852	2,60
bruto naknade za ugovore o pružanju usluga	30.739	0,66
troškovi službenih putovanja ⁸ (dnevnice, prevoz, smještaj)	157.317	3,39
troškovi za članarine med.org ⁹	449.791	9,69
troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi ¹⁰	589.701	12,71
troškovi traganja i spašavanja (SAR) ¹¹	755.000	16,27
troškovi jednokratnih pomoći i donacija ¹²	6.000	0,13
Amortizacija	140.758	3,03
Ukupno	4.639.574	100

⁶ *Bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja* (doprinosi iz i na zarade) ostvarene su u iznosu od 2.389.416 eura ili 51,50% ukupnih rashoda Agencije ili 20% manje od planiranih troškovo zarada i ostalih ličnih primanja za 2023 godinu

⁷ *Bruto naknade članovima Savjeta* ostvarene su u iznosu od 120.852 eura ili 2,60 % ukupnih rashoda, ili 3% manje od planiranih za 2023. godinu

⁸ *Troškovi službenih putovanja* obuhvataju troškove službenih putovanja u zemlji i inostranstvu (prevoz, dnevnice i smještaj), ostvareni su u iznosu od 157.317 eura ili 3,39% ukupnih rashoda i manji su za 10% od planiranih za 2023. godinu, rezultat su obavezujućih aktivnosti zaposlenih u međunarodnim vazduhoplovnim stručnim asocijacijama i organizacijama kao i prisustvovanjem stručnim seminarima i specijalističkim obukama.

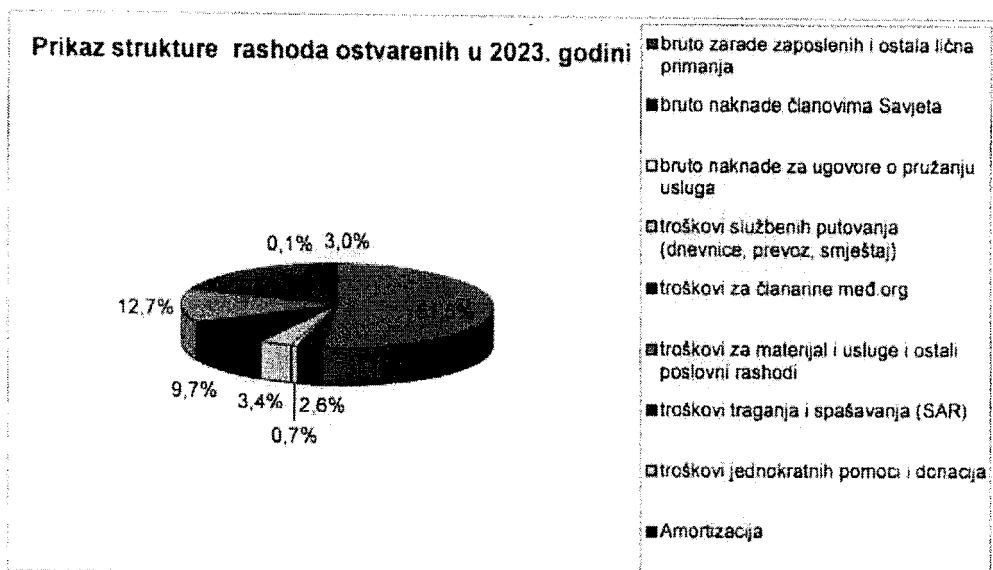
⁹ *Troškovi za članarine med.org* obuhvataju troškove članstva Agencije u međunarodnim institucijama, trošak za 2023 godinu se odnosi na trošak-kontribucije Eurocontrol-u, Brisel, ostvoren u iznosu od 449.791 eura ili 9,69% ukupnih rashoda, što je za 5% manje nego što je planirano za 2023 godinu

¹⁰ *Troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi* obuhvataju troškove kancelarijskog materijala, reklamnog materijala, sitnog inventara, troškove goriva, električne energije i vode, troškove održavanja osnovnih sredstava, troškove reprezentacije, premije osiguranja zaposlenih, proviziju platnog prometa, troškove telefonskih i poštanskih i drugih transportnih usluga, neproizvodne usluge i ostale troškove, odnosno ostala poslovna teretanja. Za navedene potrebe ostvaren je trošak u iznosu od 589.701 eura ili 13 % ukupnih troškova, što je za 38% više u odnosu na planirane za 2023 godinu

¹¹ *Troškovi za traganje i spašavanje (SAR)* ostvareni su u iznosu od 755.000 eura ili 16,27% ukupnih rashoda na nivou su planiranih troškove SAR-a za 2023 godinu

¹² *Troškovi jednokratnih pomoći i donacija* ostvareni su u iznosu od 6.000 eura ili 0,13% ukupnih troškova, i manji su za 85% od planiranih za 2023 godinu

Grafika 3: Prikaz strukture rashoda ostvarenih u 2023. godini

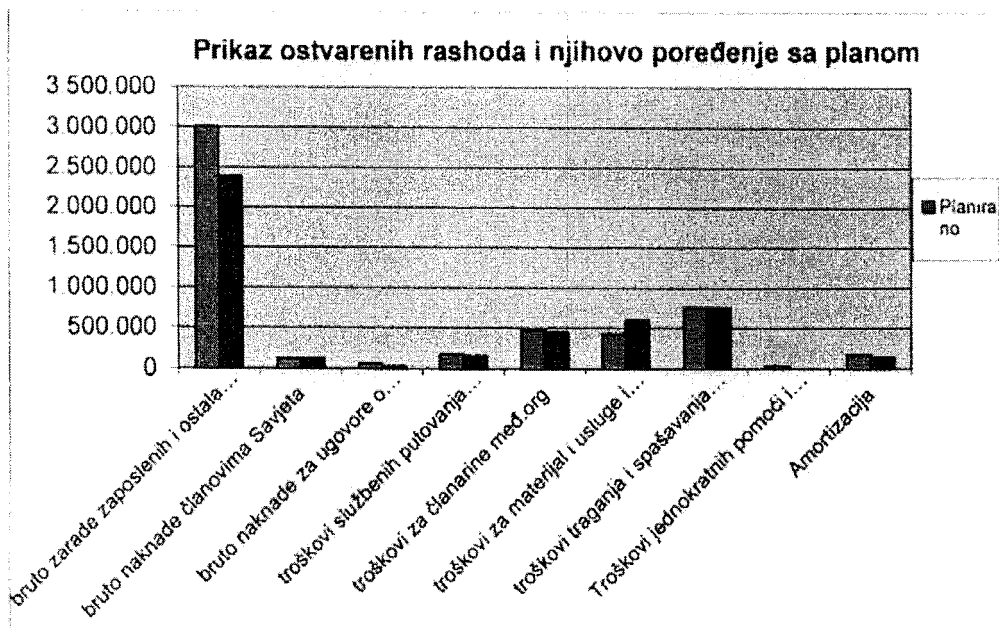

U tabelarnom prikazu dati su ključni pokazatelji poslovanja (rashodi) i njihovo poređenje sa planom:

Tabela 4: Odnos ostvarenih i planiranih rashoda u toku 2023. godine

Vrste rashoda	Plan	Ostvareno	Index
bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja	3.003.358	2.389.416	80
bruto naknade članovima Savjeta	124.474	120.852	97
bruto naknade za ugovore o pružanju usluga	65.000	30.739	47
troškovi služ. putovanja (dnevnice, prevoz, smještaj)	175.000	157.317	90
troškovi za članarine međ.org	475.000	449.791	95
troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi	427.311	589.701	138
troškovi traganja i spašavanja (SAR)	755.000	755.000	100
Troškovi jednokratnih pomoći i donacija	40.000	6.000	15
Amortizacija	180.000	140.758	78

Grafika 4: Prikaz ostvarenih i planiranih rashoda u toku 2023. Godine

Analizom ostvarenih rashoda u odnosu na planirane, evidentno je da je gotovo u svim najvažnijim stavkama, došlo do manjeg ostvarenja rashoda, nego što je to planirano. To pokazuje da je poslovna politika Agencije vodila računa o racionalizaciji svih troškova, sa jasnim trendom domaćinskog upravljanja sredstvima.

Realizacija Plana investicija za 2023. godinu

Na osnovu Odluke Savjeta Agencije za civilno vazduhoplovstvo broj: 01/1-014/22-2926/1 od 30.12.2022. godine, utvrđen je Finansijski plan za 2023. godinu, a njegov sastavni dio čini i Plan investicija za 2023. godinu.

Planom investicija za 2023. godinu obuhvaćeno je 12 investicija ukupne vrijednosti 496.868 eura od čega su realizovane sedam investicije ukupne vrijednosti od 105.171 eura.

1. Izdaci za personalnu računarsku opremu i perifernu računarsku opremu 34.990,78 eura od INTERACTIVE d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj: 08/1-426/23-2685/13 od 07.02.2024. godine;
2. Izdaci za nabavku novog putničkog automobila 20,900,00 eura od AUTOTAMARIS d.o.o. Tivat, po ugovoru broj: 08/1-426/23-76/8 od 13.02.2023. godine;
3. Izdaci za nabavku multifunkcionalnih (centralizovanih) štampača 5.989,50 eura od INTERACTIVE d.o.o., Podgorica, po računu broj: 001-44 od 29.01.2024. godine;

4. Izdaci za nabavku softvera za kontrolu štampe na štampačima 1.996,50 eura od INTERACTIVE d.o.o., Podgorica, po računu broj: 001-45 od 29.01.2024. godine;
5. Izdaci za nabavku Kancelarijskog namještaja 3.725,83 eura od DR TRADE d.o.o., Podgorica (po računima broj: 001-44 od 06.02.2023. godine, 500,94 eura, 001-589 od 06.06.2023. godine, 583,70 eura i 001-14 od 31.12.2023. godine, 2.641,19 eura)
6. Izdaci za nabavku D2D uređaj za bekap podataka 18.573,50 eura od ČIKOM d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj: 08/1-426/23-2574/7 od 25.12.2023. godine;
7. Izdaci za nabavku Dva mrežna komunikaciona uređaja 18.994,58 eura od ČIKOM d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj: 08/1-426/23-2782/6 od 29.12.2023. godine;

Ostale planirane investicije za 2023. godinu nijesu realizovane, jer se procijenilo da njihovu realizaciju treba odložiti za naredni period i dijelom predstavljaju plan investicija za 2024. godinu uz očekivanje novih procjena za pojedine vrste investicija.

Bilans stanja na dan 31.12.2023. godine

U tabeli 5 (bilansa stanja) prikazana su sredstva i izvori sredstava Agencije u 2023. godini i njihovo poređenje sa ostvarenim sredstvima i izvorima sredstava za 2022. godine, može se zaključiti da je u toku 2023. godine ukupna imovina Agencije uvećana za 2.607.812 cura ili za 28% u odnosu na 2022. godinu.

Tabela 5: Bilans stanja – BS 2023

red. Br.	Pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina	Index (2023/2022)
AKTIVA				
	Stalna imovina	1.173.288	1.241.969	95
1	Neplaćeni upisani kapital			
2	Nematerijalna imovina	33.659	49.669	
3	Nekretnine, postrojenja i oprema	1.139.629	1.192.300	
4	Stalna imovina namijenjena prodaji			
5	Dugoročna potraživanja			
6	Dugoročni finansijski plasmani			
7	Odloženi porezi			
	Obrtna imovina	10.671.151	7.994.658	133
8	Zalihe			
9	Potraživanja od kupaca	1.413.190	1.252.987	
10	Kratkoročni finansijski plasmani	900.336	2.701.351	
11	Gotovina i gotovinski ekvivalenti	8.192.362	3.886.572	
12	Unaprijed plaćeni troškovi	165.263	153.748	
13	Obracunati nenaplaćeni prihodi			
14	Ostala obrtna imovina			
	Ukupna aktiva	11.844.439	9.236.627	128
PASIVA				
	Kapital i rezerve	10.565.751	8.079.169	131
15	Državni kapital	3.349.692	3.349.692	
16	Emisiona premija			
17	Revalorizaciona rezerva	246.651	247.894	
18	Ostale rezerve			
19	Neraspoređeni dobitak	6969.408	4.481.583	
20	Manjinski interes			
	Dugoročne obaveze	314.482	230.486	136
21	Dugoročne obaveze			
22	Odloženi porezi			
23	Dugoročna rezervisanja	314.482	230.486	
24	Ostale dugoročne obaveze			
25	Odloženi prihodi			
	Kratkoročne obaveze	964.206	926.972	104
26	Kratkoročne obaveze iz poslovanja	903.074	865.640	
27	Kratkoročne finansijske obaveze	60.572	60.572	
28	Tekuci dio dugoročnih kredita			
29	Obaveze za poreze		760	
30	Obaveze za dividend			
31	Kratkoročna rezervisanja			
32	Obracunate obaveze	560		
	Ukupna pasiva	11.844.439	9.236.627	128

Vrijednost **ukupne aktive**, na bazi bilansa stanja na dan 31.12.2023. godine iznosila je 11.844.439 eura, a sastoji se od:

- materijalne i nematerijalne imovine u iznosu od 1.173.288 eura ili 10 % ukupne aktive;
- obrtna imovina u vrijednosti od 10.671.151 eura ili 90 % ukupne aktive i dominantno se odnose na novčana sredstva u iznosu od 8.192.362 eura ili 77 % obrtne imovine Agencije i kratkoročne finansijske plasmane u iznosu od 900.336 eura ili 8% obrtne imovine čine ih novčana sredstva oročena kod više poslovnih banaka.

Takođe, iskazana su potraživanja u iznosu od 1.413.190 eura, odnose se na potraživanja od terminalnih naknada u iznosu od 839.862 eura, rutne naknade u iznosu 842.533 eura, putničke naknade u iznosu 445.803 eura, robne naknade u iznosu 1.188 eura i ostala potraživanja.

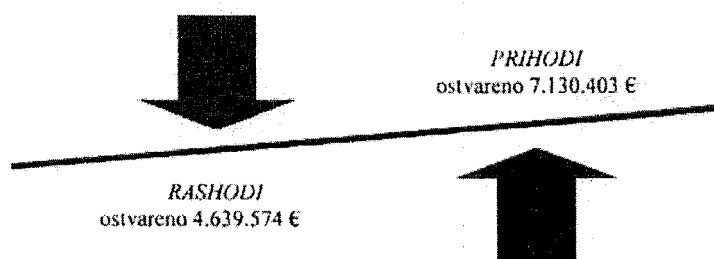
Vrijednost **ukupne pasive na dan 31.12.2023. godine** iznosila je 11.844.439 eura. Kapital Agencije je 10.565.751 eura ili 89% ukupne pasive i obuhvata:

- državni kapital u iznosu od 3.349.692 eura;
- revalorizacione rezerve u iznosu od 246.651 eura;
- neraspoređeni dobitak u iznosu od 6.969.408 eura.

Ukupne obaveze Agencije za 2023. godinu iznose 1.278.688 eura to su prevashodno obaveze iz poslovanja prema Eurocontrol-u po osnovu zajma u iznosu od 60.572 eura, dobavljačima za račune iz decembra 2023. godine, koji su plaćeni u januaru 2024. godine u iznosu od 147.976 eura, obaveze po osnovu ugovora za traganje i spašavanje (SAR) u iznosu od 755.000 eura i dugoročna rezervisanja u iznosu od 314.482 eura.¹³

***

Ukupno posmatrano Agencija za civilno vazduhoplovstvo u poslovnoj 2023. godini ostvarila je ukupan prihod u iznosu od 7.130.403 eura, dok su ukupni rashodi iznosili 4.639.574 eura, što znači da je ostvarena pozitivna razlika u iznosu od 2.490.829 eura.

Takođe, zahvaljujući finansijskim sredstvima koje je iz prethodnih godina Agencija akumulirala kao rezervu, navedena zdravstvena, ekonomska i finansijska kriza nije prouzrokovala nelikvidnost Agencije. Sve finansijske obaveze, uključujući i kontribucije prema EUROCONTROL-u koje predstavljaju značajan izdatak se redovno izmiruju, samim time Agencija obezbeđuje redovan proces rada i vršenje svojih zakonom definisanih nadležnosti.

¹³Dugoročna rezervisanja u iznosu od 314.482 eura odnose se na rezervisanja za otpremnine prilikom odlaska u penziju i jubilarne nagrade za zaposlene u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo, utvrđene su a osnovu Izveštaja aktuaru na 31.12.2023. godine i rezervisanja za ostale vjerovatne troškove – sudske sporove.

Zaključci:

1. Agencija za civilno vazduhoplovstvo je ostvarila pozitivan finansijski rezultat u 2023. godini u iznosu od 2.490.829 eura. U poslovnoj 2023. godini ostvaren je ukupan prihod u iznosu od 7.130.403 eura, dok je ukupn rashod ostvaren u iznosu od 4.639.574 eura;
2. Imajući u vidu specifičnost i jedinstvenost u finansiranju Agencije, nužno je da svi nadležni organi vode računa o održavanju finansijske stabilnosti Agencije, čime će se omogućiti zadržavanje postojećeg i zapošljavanje novog stručnog kadra iz oblasti vazduhoplovstva. Što je od bitnog uticaja na sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. U tom smislu potpuno su adekvatna, afirmativna i veoma važna postojeća zakonska rješenja o pravnom statusu i finansiranju Agencije, kao i zakonska rješenja kojima se Agencija izuzima iz mjere ograničenja zarada u javnom sektoru, a što predstavlja implementaciju ICAO preporuke koja je sadržana i u Aneksu 19 ICAO Konvencije (Upravljanje sigurnošću, Dodatak 1, tačka 3, Funkcionisanje državnog sistema (kritični elemenat 3), podtačka 3.3. „Preporuke-Država treba da preduzme neophodne mere, kao što su nadoknada i uslovi službe, kako bi obezbudila da se regrutuje i zadrži kvalifikovano osoblje koje obavlja funkcije nadzora bezbednosti.“) (**Annex 19-Safety Management, Apendix 1, 3. State system and functions (CE-3), 3.3 Recommendation-State should take necessary measures, such as remuneration and conditions of service, to ensure that qualified personnel performing safety oversighst functions are recruited and retained;**
3. U cilju jačanja finansijske stabilnosti i finansijske nezavisnosti Agencije neophodno je imajući u vidu prije svega strukturu prihoda ostvarenih u 2023. godini što veće učešće ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na do sada dominantne prihode od rutnih naknada. Cjelokupno poslovanje Agencije vrši se u skladu sa zakonom, što je utvrđeno sveobuhvatnom kontrolom poslovanja od strane Državne revizorske institucije, kao i redovnim godišnjim izvještajima nezavisnog revizora imenovanog od strane Vlade i redovnim unutrašnjim revizijama;
4. Zaustavljanje komercijalnog vazdušnog saobraćaja, ekonomske i finansijske krize avio industrije, nedostatak prihoda i ogromni negativni finansijski efekti koji su izazvani prije svega pandemijom virusa COVID-19, uticale su i na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo. U tom smislu pokazuje se opravdanost stvaranja finansijskih rezervi u Agenciji, koje bi dovele do situacije da Agencija može normalno poslovati i izvršavati svoje zakonske nadležnosti.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

**IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ REVIZIJI
FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA ZA 2023. GODINU**

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

**IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ REVIZIJI
FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA ZA 2023. GODINU**

SADRŽAJ

	Strana
I IZVJEŠTAJ REVIZORA	1 - 4
II FINANSIJSKI IZVJEŠTAJI:	
BILANS USPJEHA ZA 2023. GODINU	5
BILANS STANJA NA DAN 31. DECEMBRA 2023. GODINE	6
ISKAZ O PROMJENAMA NETO IMOVINE (KAPITALA)	7
BILANS NOVČANIH TOKOVA	8
III NAPOMENE UZ FINANSIJSKE IZVJEŠTAJE	9 - 26

Agencija za reviziju finansijskih iskaza d.o.o.
Ul. Vasa Raičkovića br. 5, Podgorica
Tel/faks: +382 20 244 652
Mob. tel. +382 67 802 881
e-mail: eurorev@t-com.me

IZVJEŠTAJ REVIZORA

Savjetu Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica

Mišljenje

Obavili smo reviziju finansijskih izvještaja Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica (u daljem tekstu: Agencija) koji obuhvataju bilans stanja na dan 31.12.2023. godine, bilans uspjeha, iskaz o promjenama neto imovine (kapitala) i bilansa novčanih tokova za 2023. godinu, te napomene uz finansijske izvještaje.

Prema našem mišljenju, osim za efekat pitanja opisan u odjeljku *Osnova za kvalifikovano mišljenje*, priloženi finansijski izvještaji Agencije u svim značajnim aspektima prikazuju fer i istinito finansijski položaj Agencije na dan 31.12.2023. godine, njenu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu koja se završava na ovaj datum u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori i računovodstvenim politikama objavljenim u Napomeni 3 uz finansijske izvještaje.

Osnova za kvalifikovano mišljenje

Nije usaglašeno stanje poreza i doprinosa u poslovnim knjigama Agencije sa stanjem u evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Agencija nije u poslovnim knjigama evidentirala potraživanje u iznosu od 62 hiljade EUR-a na osnovu pretplate koja je iskazana po evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Za navedeni iznos su podcijenjena potraživanja, prihodi i dobit.

Obavili smo našu reviziju u skladu s Međunarodnim revizijskim standardima. Naše odgovornosti prema tim standardima su detaljnije opisane u odjeljku o revizorovim odgovornostima za reviziju finansijskih izvještaja. Nezavisni smo od Agencije u skladu sa etičkim zahtjevima koji su relevantni za našu reviziju finansijskih izvještaja i ispunili smo naše ostale etičke odgovornosti u skladu sa tim zahtjevima. Vjerujemo da su revizijski dokazi koje smo dobili dovoljni i adekvatni da osiguraju osnovu za naše mišljenje.

Ključna revizijska pitanja

Ključna revizijska pitanja su ona pitanja koja su bila, po našem profesionalnom rasuđivanju, od najveće važnosti za reviziju finansijskih izvještaja tekućeg perioda. Tim pitanjima smo se bavili u kontekstu revizije finansijskih izvještaja kao cjeline i pri formiranju mišljenja o njima, i ne dajemo zasebno mišljenje o tim pitanjima.

Ključna revizijska pitanja	Odgovarajuća revizijska procedura
<i>Adekvatno priznavanje, vrednovanje i objelodanjivanje prihoda i drugih povezanih bilansnih pozicija</i>	
<p>Agencija ostvaruje prihode po osnovu terminalnih naknada i prihoda od EUROCONTROL-a, Brisel za rutne naknade.</p> <p>Imajući u vidu karakter ovih prihoda, postoji rizik neadekvatnog priznavanja prihoda i njihovog procenjivanja.</p> <p>Postoji i rizik nepravilnog razgraničenja prihoda u odgovarajućem periodu.</p> <p>Utvdili smo da su prihodi po osnovu terminalnih i rutnih naknada ključno pitanje revizije zbog njihovog značajnog iznosa, te rizika priznavanja i vrednovanja prihoda i sa njima povezanim bilansnim pozicijama.</p> <p>Objelodanjene informacije koje se odnose na priznavanje prihoda i potraživanja izvršeno je u napomenama 5.1., 5.2. i 4.3. u Napomenama uz finansijske izvještaje.</p>	<p>Naše revizijske procedure su uključivale:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razumijevanje politika i procedura koje se primjenjuju na priznavanje prihoda kao i analizu i testiranje efikasnosti funkcionisanja internih kontrola koje se odnose na proces priznavanja prihoda i povezanih bilansnih pozicija; - Obavljanje analitičkih postupaka ključnih komponenti Agencije, analizirajući aktuelne performanse sa istim performansama prethodne godine i - Obavljanje cut-off procedura na uzorku transakcija prihoda na kraju godine kako bi se zaključilo da li je priznavanje obavljeno za odgovarajući vremenski period. <p>Zaključak:</p> <p><i>Na osnovu izvršenih aktivnosti, nismo utvdili materijalne greške za priznavanje i vrednovanje prihoda i potraživanja.</i></p>

Skretanje pažnje

Protiv Agencije se vodi više sudskih sporova do čijeg okončanja nijesmo u mogućnosti da utvrdimo efekte na finansijske izvještaje Agencije.

Odgovornosti menadžmenta za finansijske izvještaje

Menadžment je odgovoran za sastavljanje i fer prezentaciju finansijskih izvještaja u skladu s punim MSFI i za one interne kontrole za koje menadžment odredi da su potrebne za omogućavanje sastavljanja finansijskih izvještaja koji su bez značajnog pogrešnog prikaza usled prevare ili grešaka. U sastavljanju finansijskih izvještaja, menadžment je odgovoran za procenjivanje sposobnosti Agencije da nastavi s poslovanjem, objavljivanje, ako je primjenjivo, pitanja povezanih s nastavkom poslovanja i korištenjem računovodstvene osnove zasnovane na stalnosti poslovanja, osim ako Država ili namjerava likvidirati Agenciju ili prekinuti poslovanje ili nema realne alternative nego da to učini. Vlasnik je odgovoran za nadziranje procesa finansijskog izvještavanja kojeg je ustanovila Agencija.

Odgovornost revizora za reviziju finansijskih izvještaja

Naši ciljevi su steći razumno uvjerenje o tome jesu li finansijski izvještaji kao cjelina bez značajnog pogrešnog prikaza usled prevare ili greške i izdati izvještaj revizora koji uključuje naše mišljenje. Razumno uvjerenje je visok nivo uvjerenja, ali nije garancija da će revizija obavljena u skladu s MRS uvijek otkriti značajno pogrešno prikazivanje kada ono postoji. Pogrešni iskazi mogu nastati usled prevare ili greške i smatraju se značajni ako se razumno može očekivati da, pojedinačno ili zbirno, utiču na ekonomske odluke korisnika donijete na osnovi tih finansijskih izvještaja. Kao sastavni dio revizije u skladu s MRS, koristimo profesionalno prosuđivanje i zadržavamo profesionalni skepticizam tokom revizije. Mi takode:

- identifikujemo i procjenjujemo rizike značajnog pogrešnog prikazivanja u finansijskim izvještajima, zbog prevare ili greške, oblikujemo i obavljamo revizijske postupke kao reakciju na te rizike i pribavljamo revizijske dokaze koji su dovoljni i odgovarajući da osiguraju osnovu za naše mišljenje. Rizik neotkrivanja značajnog pogrešnog iskaza nastalog usled prevare je veći od rizika nastalog usled greške, jer prevara može uključiti tajne sporazume, falsifikovanje, namjerno ispuštanje, pogrešno prikazivanje ili zaobilazanje internih kontrola.
- sagledavamo razumijevanje internih kontrola relevantnih za reviziju kako bismo oblikovali revizijske postupke koji su primjereni u datim okolnostima, ali ne i za svrhu izražavanja mišljenja o efikasnosti internih kontrola Agencije.
- ocjenjujemo adekvatnost korištenih računovodstvenih politika i razumnost računovodstvenih procjena i povezanih objava koje je izvršio menadžment.
- donosimo zaključak o adekvatnosti primjene načela stalnosti poslovanja od strane menadžmenta i, na osnovu pribavljenih revizijskih dokaza, zaključujemo o tome postoji li značajna neizvjesnost u vezi s događajima ili okolnostima koji mogu stvarati značajnu sumnju u sposobnost Agencije da nastavi s poslovanjem po vremenski neograničenom poslovanju. Ako zaključimo da postoji značajna neizvjesnost, od nas se zahtijeva da skrenemo pažnju u našem revizorskom mišljenju na objelodanjivanje u finansijskim izvještajima ili, ako takve objave nisu odgovarajuće, da modifikujemo naše mišljenje. Naši zaključci se zasnivaju na revizijskim dokazima pribavljenim sve do datuma našeg revizorskog izvještaja. Međutim, budući događaji ili uslovi mogu uzrokovati da Agencija prestane da posluje u skladu sa načelom stalnosti.
- ocjenjujemo cjelokupnu prezentaciju, strukturu i sadržaj finansijskih izvještaja, uključujući i objelodanjivanja, kao i odražavaju li finansijski izvještaji transakcije i događaje na kojima su zasnovani na način kojim se postiže fer prezentacija.

Mi komuniciramo sa onima koji su zaduženi za upravljanje u vezi sa, između ostalih pitanja, planiranim djelokrugom i vremenskim rasporedom revizije i važnim revizijskim nalazima, uključujući i u vezi sa značajnim nedostacima u internim kontrolama koji su otkriveni tokom naše revizije.

Takođe, dajemo izjavu onima koji su zaduženi za upravljanje da smo postupili u skladu sa relevantnim etičkim zahtjevima u vezi s nezavisnošću i da ćemo komunicirati s njima o svim odnosima i drugim pitanjima za koja se može razumno smatrati da utiču na našu nezavisnost, kao i, gdje je primjenjivo, o povezanim mjerama zaštite. Između pitanja o kojima se komunicira s onima koji su zaduženi za upravljanje, mi određujemo ona pitanja koja su od najveće važnosti u reviziji finansijskih izvještaja tekućeg perioda i stoga su ključna revizijska pitanja. Mi opisujemo ta pitanja u našem revizorskom izvještaju, osim ako zakon ili regulativa sprječava javno objavljivanje pitanja ili kada odlučimo, u veoma rijetkim okolnostima, da pitanje ne treba saopštiti u našem izvještaju jer se razumno može očekivati da bi negativne posledice saopštavanja nadmašile dobrobiti javnog interesa od takvog saopštavanja.

Podgorica, 8. avgust 2024. godine.

EUROREV DOO, Podgorica

Savić
Dejan Savić, Ovlašćeni revizor

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Bilans uspjeha za 2023. godinu

	Napomene	2023. EUR 000	2022. EUR 000
Poslovni prihodi	4	6.864	6.804
Ostali poslovni dobici	5	325	87
		<u>7.189</u>	<u>6.891</u>
Troškovi materijala	6	(35)	(44)
Troškovi zaposlenih	7	(2.699)	(2.226)
Amortizacija	9	(141)	(130)
Ostali poslovni rashodi	8	(1.590)	(1.478)
		<u>(4.465)</u>	<u>(3.878)</u>
PROFIT OD POSLOVNIH AKTIVNOSTI		2.724	3.013
Neto finansijski prihod		2	4
Ostali rashodi	10	(360)	(49)
Porez na dobitak			-
NETO PROFIT ZA OBRAČUN. PERIOD	19	<u>2.366</u>	<u>2.968</u>

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane I - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Bilans stanja na dan 31. decembar 2023. godine

	Napomene	2023. EUR 000	2022. EUR 000
AKTIVA			
Stalna imovina			
Nematerijalna imovina	11	34	50
Nekretnine, postrojenja i oprema	12	1.139	1.192
		1.173	1.242
Obrtna imovina			
Potraživanja od kupaca	13	1.232	1.253
Kratkoročni finansijski plasmani	14	900	2.701
Gotovina i gotovinski ekvivalenti	15	8.192	3.887
Unaprijed plaćeni troškovi	16	162	154
		10.486	7.995
UKUPNA AKTIVA		11.659	9.237
PASIVA			
Kapital i rezerve			
Državni kapital	17	3.350	3.350
Revalorizaciona rezerva	18	221	248
Neraspoređeni dobitak / gubitak	19	6.870	4.481
		10.441	8.079
Dugoročne obaveze			
Dugoročna rezervisanja	20	314	231
		314	231
Kratkoročne obaveze			
Kratkoročne obaveze iz poslovanja	21	903	866
Kratkoročne finansijske obaveze		-	60
Obaveze za poreze		-	1
Obračunate obaveze		1	-
		904	927
UKUPNA PASIVA		11.659	9.237

Podgorica, 06.08.2024. godine

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICADIREKTOR
Ivan ŠćekićNapomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Iskaz o promjenama neto imovine (kapitala)

	(EUR 000)				
	Državni kapital	Rezerve	Neraspoređeni dobitak	Gubitak	Ukupno
Stanje na dan 01. januar 2022. godine	3.350	189	2.328	(817)	5.050
Korekcija početnog stanja	-	59	2	-	61
Profit za 2022. godinu	-	-	2.968	-	2.968
Stanje na dan 31. decembar 2022. godine	3.350	248	5.298	(817)	8.079
Korekcija početnog stanja	-	-	(3)	-	(3)
Ukidanje rezervi za više obračunatu amortizaciju	-	(27)	26	-	(1)
Profit za 2023. godinu	-	-	2.366	-	2.366
Stanje na dan 31. decembar 2023. godine	3.350	221	7.687	(817)	10.441

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

BILANS NOVČANIH TOKOVA

	2023.	2022.
	EUR 000	EUR 000
A GOTOVINSKI TOKOVI IZ OPERATIVNIH AKTIVNOSTI		
Gotovinska primanja od poslovne aktivnosti	6.744	6.376
Gotovinske isplate dobavljačima i zaposlenima	(4.170)	(3.467)
Gotovina generisana iz poslovnih aktivnosti	-	-
Odlivi gotovine na ime plaćene kamate	-	-
Odlivi gotovine na ime plaćenog poreza na dobit	-	-
Neto gotovina iz operativnih aktivnosti	2.574	2.909
B GOTOVINSKI TOKOVI IZ AKTIVNOSTI INVESTIRANJA		
Prilivi od prodaje postrojenja i opreme	4	-
Prilivi od primljene kamate	2	4
Povraćaj kratkoročnih plasmana	3	-
Odliv po osnovu kupovine imovine, postrojenja i opreme	(79)	(46)
Odliv po osnovu kupovine imovine u svrhu investiranja	-	-
Neto gotovina iz aktivnosti investiranja	(70)	(42)
C GOTOVINSKI TOKOVI IZ AKTIVNOSTI FINANSIRANJA		
Priliv od emitovanja akcijskog kapitala	-	-
Prilivi od dugoročnog uzajmljivanja	-	-
Odliv po osnovu povraćaja pozajmljenih sredstava	(900)	(30)
Neto gotovina od aktivnosti finansiranja	(900)	(30)
Neto povećanje/smanjenje gotovine i gotovinskih ekvivalenata	1.604	2.837
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku perioda	6.588	3.751
Efekti kursnih razlika na kraju perioda	-	-
GOTOVINA NA KRAJU OBRAČUNSKOG PERIODA	8.192	6.588

U skladu sa MRS 7 kao gotovina i gotovinski ekvivalenti smatraju se i finansijski plasmani sa rokom dospjeća do tri mjeseca.

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izveštaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje****Djelatnost i organizacija**

1. Uprava za civilno vazduhoplovstvo osnovana je decembra 2006. godine kao posebno pravno lice u oblasti civilnog vazdušnog saobraćaja, a na osnovu propisa kojima je regulisan vazdušni saobraćaj, kao i naloga Ministarstva saobraćaja.

Crna Gora 13.03.2007. godine postaje punopravni član Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO), specijalizovane organizacije Ujedinjenih Nacija zadužene za stalni nadzor sprovođenja ciljeva Čikaške konvencije. ICAO utvrđuje da svaka država članica ima potpuni suverenitet i nadležnost nad vazdušnim prostorom iznad svoje teritorije i obezbjeđuje međunarodni vazdušni saobraćaj iznad ili na svojoj teritoriji. Postavši član ICAO-a, Crna Gora 25.06.2008. godine postaje punopravni član Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC). Država Crna Gora je 01.07.2007. godine primljena u članstvo EUROCONTROL-a, organizacije koja je zadužena za bezbjednost vazdušne plovidbe.

Zakonom o vazdušnom saobraćaju (Sl. list CG br. 30/2012) od 08.06.2012. godine uređuje se vazdušni saobraćaj u vazdušnom prostoru Crne Gore. Zakonom je predviđeno da Vlada Crne Gore osniva Agenciju za civilno vazduhoplovstvo koja za svoj rad odgovara Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija i Vladi, kojoj podnosi izvještaj o radu. Odlukom Vlade Crne Gore (Sl. list CG br. 45/2009) osniva se Agencija za civilno vazduhoplovstvo, transformisanjem Uprave za civilno vazduhoplovstvo.

Broj zaposlenih radnika na kraju 2023. godine je 51 (2022. godine 53).

Sjedište Agencije je u Podgorici, ul. Josipa Broza Tita bb.

Osnovna djelatnost Agencije je:

- Certifikovanje i stručni nadzor u smislu kontinuiranog ispunjavanja uslova za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju,
- Izdavanje operativnih licenci i uvjerenja o sposobnosti vazdušnog saobraćaja (ispunjenost propisanih uslova za sigurno korišćenje vazduhoplova) i odobravanja operativnih priručnika vazdušnom prevozniku,
- Određivanje organizacije za proizvodnju vazduhoplova, djelova i uređaja vazduhoplova u Crnoj Gori,
- Određivanje pravnih ili fizičkih lica koja obavljaju ljekarske preglede vazduhoplovnog osoblja,
- Određivanje školskih centara i programa za osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja, vazduhoplova i aerodroma,
- Određivanje vazdušnih puteva i ruta na predlog provajdera vazduhoplovnih usluga,
- Vodenje propisanih registara i evidencija,

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

- Predstavljanje Crne Gore u organizaciji međunarodnog civilnog vazduhoplovstva (ICAO) i drugim međunarodnim organizacijama i institucijama iz oblasti vazdušnog saobraćaja,
- Učestvovanje u radu stručnih tijela i radnih grupa pri međunarodnim organizacijama iz oblasti vazdušnog saobraćaja,
- Saradnja sa inostranim tijelima nadležnim za civilni vazdušni saobraćaj,
- Kao i drugi poslovi u skladu sa Zakonom, drugim propisima i Statutom.

Organi Agencije su Savjet Agencije i Direktor.

Savjet Agencije ima Predsjednika i četiri člana, koje bira Vlada na period od 5 godina. Za prvi izbor, predsjednik i dva člana se biraju na 5 godina, a dva člana na period od 3 godine.

Direktora Agencije bira Savjet Agencije na period od četiri godine i za svoj rad odgovara Savjetu.

Sredstva za rad Agencija ostvaruje po osnovu:

- prihoda od djelatnosti Agencije,
- dijela naknada provajdera vazduhoplovnih usluga na rutne, terminalne i druge naknade koje plaćaju korisnici usluga,
- dijela naknade koju plaćaju operateri vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazdušnom saobraćaju,
- dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku i
- drugih izvora u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju.

Članom 11, stav 6 ovog Zakona, utvrđeno ja da, ako se godišnjim obračunom prihoda i rashoda Agencije utvrdi da su ukupno ostvareni prihodi Agencije veći od ukupno ostvarenih rashoda, višak prihoda se izdvaja na poseban račun i može se koristiti isključivo za ispunjenje obaveza nastalih radi unaprjeđenja sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja i ostvarivanja funkcije Agencije u narednoj kalendarskoj godini.

2. Osnova za sastavljanje i prezentaciju finansijskih izvještaja**Izjava o usaglašenosti**

2.1. Priloženi finansijski izvještaji predstavljaju godišnje finansijske izvještaje Društva i sastavljeni su u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Uticaj i primjena novih i revidiranih MSFI i MRS**

2.2. Prema Zakonu o računovodstvu Crne Gore pravna lica sastavljaju finansijske iskaze po Medunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), odnosno po Medunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), koje je proglasio IASB i usvojio i objavio nadležni organ koji je od odgovarajućeg organa Medunarodne federacije računovoda (IFAC) dobio pravo na prevod i objavljivanje.

U skladu sa odlukom Instituta sertifikovanih računovoda Crne Gore od 01.01.2009. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Medunarodni računovodstveni standardi (MRS):

MRS - 1, 2, 7, 8, 10, 12, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40 i 41.

Od 01.01.2009. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Medunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 8.

Od 01.01.2013. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Medunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 10, 11, 12 i 13.

Od 01.01.2021. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Medunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 14 i 16.

Od 01.01.2021. godine, u Crnoj Gori je preveden i u zvaničnoj primjeni sledeći IFRIC:

IFRIC - 22.

Od 01.01.2024. godine, u Crnoj Gori će biti u zvaničnoj primjeni sledeći Medunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 9 i 15.

Novi standardi i nove izmjene postojećih Standarda koji su u primjeni za izvještajni period, nisu zvanično prevedeni i objavljeni u Crnoj Gori.

Korišćenje procenjivanja

2.3. Prezentacija finansijskih izvještaja zahtijeva korišćenje najboljih mogućih procjena i pretpostavki koje imaju efekta na prezentirane vrijednosti sredstava i obaveza i objelodanjanje potencijalnih potraživanja i obaveza na dan sastavljanja finansijskih izvještaja, kao i prihoda i rashoda u toku izvještajnog perioda.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Ove procjene i pretpostavke su zasnovane na informacijama raspoloživim na dan sastavljanja finansijskih izvještaja, a budući stvarni rezultati mogu se razlikovati od procijenjenih iznosa. Ove procjene se najvećim dijelom odnose na procjene obezvrjeđenja potraživanja iz poslovnih odnosa, procjene korisnog vijeka upotrebe opreme i ostalih rezervisanja.

Koncept nastavka poslovanja

2.4. Finansijski izvještaji sastavljeni su na osnovu načela stalnosti poslovanja, što podrazumijeva da stanje u privredi i buduće mjere monetarne i ekonomske politike neće imati značajan negativan uticaj na budući finansijski položaj i rezultate poslovanja Agencije.

Osnovne računovodstvene politike

3. Osnovne računovodstvene politike primijenjene prilikom sastavljanja godišnjeg računa za 2023. godinu su sledeće:

Prihodi

3.1. Prihodi se odmjeravaju po pravičnoj vrijednosti primljene naknade ili naknade koja će se primiti i predstavljaju iznose koji se dobijaju za prodatu robu i izvršene usluge, umanjene za odobrene popuste. Prihod se priznaje kada nema značajne neizvjesnosti u pogledu naplativosti obračunatih prihoda i mogućnosti povraćaja po osnovu reklamacije. Ostvareni prihodi se najvećim dijelom odnose na prihode od terminalnih naknada i prihode od EUROCONTROL-a, Brisel za rutne naknade.

Unaprijed naplaćeni prihodi se iskazuju kao odloženi prihodi i prenose u redovne prihode u trenutku izvršenja usluge.

Poslovni rashodi

3.2. Poslovni rashodi uključuju sve troškove direktno vezane za izvršenje osnovne djelatnosti Agencije. Priznavanje rashoda vrši se istovremeno sa priznavanjem prihoda radi kojih su ti rashodi nastali (princip sučeljavanja prihoda i rashoda). Priznati rashodi direktno se povezuju sa priznatim prihodima u poslovnom rezultatu obračunskog perioda. Rashodi se priznaju u obračunskom periodu i onda kada je nastala obaveza, a nema uslova da se priznaju kao bilansna pozicija imovine.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Finansijski prihodi i rashodi**

3.3. Finansijski prihodi i rashodi obuhvataju prihode od kamata po osnovu potraživanja i plasmana kao i rashode kamata. Prihodi i rashodi od kamata se iskazuju u momentu obračuna prema ugovorenim kamatnim stopama. Pod kamatom se, takode, podrazumijeva i bilo koji oblik revalorizacije obaveza, ako je to ugovoreno ili propisano.

Prihodi po osnovu naplaćenih dividendi iskazuju se u bilansu uspjeha kao finansijski prihodi u periodu u kome su nastali.

Preračunavanje stranih sredstava plaćanja

3.4. Poslovne promjene u stranim sredstvima plaćanja tokom godine preračunavaju se u EUR po zvaničnim deviznim kursovima važećim na dan poslovne promjene. Sva potraživanja i obaveze u stranim sredstvima plaćanja, preračunata su u protivvrijednost EUR, po kursu valuta važećem na dan bilansa stanja.

Pozitivne i negativne kursne razlike, nastale preračunom potraživanja i obaveza u stranim sredstvima plaćanja u njihovu protivvrijednost u EUR i preračunom poslovnih promjena u toku godine, priznaju se u bilansu uspjeha kao finansijski prihodi, odnosno finansijski rashodi.

Doprinosi za socijalnu sigurnost zaposlenih

3.5. U skladu sa propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, Agencija je u obavezi da uplati u ime zaposlenih, doprinose Fondu PIO, Zavodu za zapošljavanje i Fondu rada kojima se obezbjeđuje socijalna sigurnost zaposlenih.

Ove obaveze uključuju doprinose za zaposlene na teret poslodavca u iznosima obračunatim po zakonom propisanim stopama. Doprinosi na teret zaposlenog i doprinosi na teret poslodavca se knjiže na teret rashoda perioda na koji se odnose.

Tekući porez na dobit

3.6.1. Porez na dobit obračunava se i plaća u skladu sa poreskim propisima Crne Gore po progresivnoj stopi koja iznosi 9 – 15 % u zavisnosti od poreske osnovice.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Oporeziva dobit se utvrđuje na osnovu dobiti iskazane u Bilansu uspjeha uz usklađivanje prihoda i rashoda po odredbama Zakona o porezu na dobit pravnih lica (čl. 8 i 9 za usklađivanje prihoda i čl. 10 do 20 za usklađivanje rashoda).

Kapitalni gubici mogu se prebijati sa kapitalnim dobitima ostvarenim u istoj godini. Ako se i poslije izvršenog prebijanja sa kapitalnim dobitima ostvarenim u istoj godini pojavi kapitalni gubitak, poreski obveznik može prenijeti kapitalni gubitak na račun budućih kapitalnih dobitaka u narednih pet godina.

Zakon o porezu na dobit Crne Gore ne predviđa da se poslovni poreski gubici iz tekućeg perioda mogu koristiti kao osnov za povraćaj poreza plaćenog u prethodnim periodima. Međutim, poslovni gubici iz tekućeg perioda mogu se koristiti za smanjenje oporezive dobiti iz budućih obračunskih perioda, ali ne duže od pet godina.

Obveznik poreza na dobit dužan je da obračuna, obustavi i uplati porez po odbitku na prihode isplaćene po osnovu dividendi i udjela u dobiti koji se isplaćuju rezidentnim i nerezidentnim pravnim i fizičkim licima. Porez po odbitku plaća se po stopi od 15 % na osnovicu koju čini iznos bruto prihoda.

U skladu sa Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, javni fondovi i javne ustanove čiji je osnivač Crna Gora, plaćaju porez na dobit samo za dobit koju ostvaruju prodajom proizvoda i usluga na tržištu.

Prema stručnom mišljenju Ministarstva finansija Crne Gore broj 04-6515/1 od 15.06.2010. godine, Agencija za civilno vazduhoplovstvo nije obveznik poreza na dobit, s obzirom da ne posluje na tržišnom principu.

Odloženi porez na dobit

3.6.2. Odloženi porez na dobit se obračunava korišćenjem metode utvrđivanja obaveza prema bilansu stanja, za privremene razlike proizašle iz razlike između poreske osnove sredstava i obaveza i njihove knjigovodstvene vrijednosti. Važeće poreske stope na datum bilansa stanja se koriste za utvrđivanje razgraničenog iznosa poreza na dobit. Odložene poreske obaveze se priznaju za sve oporezive privremene razlike. Odložena poreska sredstva se priznaju za sve odbitne privremene razlike i poreske gubitke i kredite, koji se mogu prenositi u naredne fiskalne periode, do stepena do kojeg će vjerovatno postojati oporeziva dobit od koje se odložena poreska sredstva mogu iskoristiti.

Agencija za civilno vazduhoplovstvo nije obveznik poreza na dobit, pa i ne obračunava odloženi porez.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Porezi i doprinosi i druge zakonske obaveze koje ne zavise od rezultata poslovanja**

3.6.3. Porezi i doprinosi i druge dažbine koje ne zavise od rezultata poslovanja uključuju poreze na imovinu i druge poreze, naknade i doprinose koji se plaćaju prema raznim državnim i lokalnim poréskim propisima. Ovi porezi i doprinosi su iskazani u bilansu uspjeha u okviru ostalih poslovnih rashoda.

Nematerijalna ulaganja

3.7. Nematerijalna ulaganja početno se priznaju po nabavnoj vrijednosti ili cijeni koštanja. Nakon početnog priznavanja, nematerijalna ulaganja se iskazuju po nabavnoj vrijednosti umanjenoj za ispravku vrijednosti.

Nematerijalna ulaganja obuhvataju ulaganja u softvere i licence.

U skladu sa članom 13 stav 6 Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list CG br. 146/2021) obračun amortizacije za poreske svrhe se razlikuje od obračuna amortizacije za računovodstvene svrhe. Naime, amortizacija kupljenih softvera se za poreske svrhe obračunava primjenom degresivnog metoda, dok se za ostala nematerijalna ulaganja obračunava primjenom proporcionalnog metoda.

Nekretnine, postrojenja i oprema

3.8. Kao nekretnine, postrojenja i oprema priznaju se sredstva čiji je očekivani korisni vijek upotrebe duži od jedne godine.

Nekretnine, postrojenja i oprema iskazuju se po nabavnoj vrijednosti. Procjena vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme vrši se metodom tržišne vrijednosti, uzimajući u obzir preostali korisni vijek trajanja nekretnina i opreme. Negativni efekti procjene vrijednosti knjiže se na teret revalorizacionih rezervi do iznosa revalorizacionih rezervi utvrđenih prethodnom procjenom, a razlika iznad iznosa ranijih revalorizacionih rezervi evidentira se na teret rashoda perioda.

Pozitivni efekti procjene vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme iskazani su kao revalorizaciona rezerva. Učestalost revalorizacije zavisi od kretanja fer vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme i vrši se u slučajevima kada njihova neto sadašnja vrijednost materijalno značajno odstupa od fer vrijednosti sredstva na dan bilansa stanja.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Prilikom prodaje ili rashodovanja revalorizovanih nekretnina, postrojenja i opreme pozitivan efekat revalorizacije koji ostaje kao revalorizaciona rezerva datog sredstva se prenosi direktno na neraspoređenu dobit odnosno akumulirani gubitak. Prenos sa revalorizacionih rezervi vrši se i u slučaju kada se sredstvo rashoduje. U skladu sa mišljenjem Poreske uprave, revalorizacija nekretnina i opreme ne iziskuje usklađivanje poreske osnovice sredstva u prijavi poreza na dobit.

Nekretnine, postrojenja i oprema nabavljene nakon procjene treba iskazati po nabavnoj vrijednosti umanjenoj za ispravku vrijednosti. Nabavnu vrijednost čini fakturna vrijednost sredstava, uvećana za sve troškove nastale do njihovog stavljanja u upotrebu.

Naknadni troškovi, troškovi zamjene dijelova postrojenja i opreme (ugradnja novih rezervnih dijelova), troškovi značajnih adaptacija, remonta i generalnih popravki priznaju se kao povećanje sadašnje vrijednosti postrojenja i opreme ako je vjerovatno da će po tom osnovu doći do priliva budućih ekonomskih koristi i ako se ti troškovi mogu pouzdano izmjeriti.

Troškovi nastali po osnovu tekućeg održavanja nekretnina, postrojenja i opreme: zamjena i ugradnja sitnih rezervnih dijelova i potrošnog materijala, kao i troškovi svakodnevnih popravki opreme i postrojenja, smatraju se rashodom perioda u kome su nastali.

Pozitivna razlika nastala prilikom prodaje nekretnina, postrojenja i opreme knjiži se u korist ostalih prihoda. Neotpisana vrijednost otuđenih i rashodovanih osnovnih sredstava se naknadije na teret ostalih rashoda.

Amortizacija

3.9. Amortizacija nekretnina, postrojenja i opreme obračunava se na nabavnu, odnosno procijenjenu vrijednost umanjenu za procijenjeni iznos rezidualne vrijednosti, proporcionalnim metodom, primjenom stopa koje se utvrđuju na osnovu procijenjenog korisnog vijeka upotrebe sredstava.

Amortizacija se obračunava počevši od narednog mjeseca za novonabavljene nekretnine, postrojenja i opremu, odnosno obračunom na vrijednost nekretnina, postrojenja i opreme, utvrđenu krajem prethodne godine, za ostale nekretnine i opremu.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Stope amortizacije koje su u primjeni su:

<i>Grupa osnovnih sredstava</i>	<i>Stopa amortizacije %</i>
Nematerijalna ulaganja	20,00 - 100,00
Gradevinski objekti	4,50
Razna oprema	10,00 - 100,00
Transportna sredstva	15,00 - 25,00
Računarska oprema	25,00 - 100,00

U skladu sa članom 13. stav 6. Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list CG br. 146/2021) obračun amortizacije za poreske svrhe se razlikuje od obračuna amortizacije za računovodstvene svrhe. Amortizacija gradevinskih objekata za poreske svrhe obračunava se primjenom proporcionalnog metoda, a za sva ostala osnovna sredstva primjenom degresivnog metoda za cijelu godinu bez obzira na datum aktiviranja.

Obezvrjeđenje vrijednosti imovine

3.10. Agencija na dan bilansa stanja procjenjuje da li postoje bilo kakve indicije da je vrijednost nekog sredstva umanjena. U slučaju da postoje takve indicije, procjenjuje se nadoknativa vrijedost imovine za takvo sredstvo, kako bi se utvrdio iznos obezvrjeđenja.

Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknativne vrijednosti. Nadoknativa vrijednost je fer vrijednost umanjena za troškove prodaje ili upotrebna vrijednost, zavisno od toga koja je od te dvije vrijednosti veća.

Obezvrjeđenje se priznaje kao rashod tekućeg perioda, osim kada se sredstvo vodi po revalorizovanoj vrijednosti, kada se umanjenje vrijednosti tretira kao smanjenje revalorizacione rezerve.

Ako se kasnije poništi obezvrjeđenje, knjigovodstvena vrijednost sredstva se povećava do promijenjene procjene nadoknativog iznosa, ali ne iznad knjigovodstvenog iznosa koji bi bio utvrđen da gubitak od umanjenja vrijednosti nije bio priznat u ranijim godinama. Poništenje obezvrjeđenja se prikazuje kao prihod tekućeg perioda, ukoliko sredstvo nije prikazano po revalorizovanoj vrijednosti, kada se poništenje obezvrjeđenja tretira kao povećanje revalorizacione rezerve.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Dugoročni finansijski plasmani**

3.11. Dugoročni finansijski plasmani koji se kotiraju na aktivnom tržištu vrednuju se po tržišnoj vrijednosti, a plasmani koji se ne kotiraju vrednuju se po amortizacionom trošku koristeći metod efektivne kamatne stope umanjen za umanjenje vrijednosti na osnovu procjene rukovodstva o njihovoj vjerovatnoj naplativosti.

Zalihe

3.12. Zalihe se iskazuju po nabavnoj vrijednosti (cijeni koštanja), koja uključuje fakturnu vrijednost dobavljača, transportne i zavisne troškove nabavke ili po neto prodajnoj vrijednosti, ukoliko je ona niža. Neto prodajna vrijednost je vrijednost po kojoj zalihe mogu biti prodane u normalnim uslovima poslovanja nakon umanjenja prodajne vrijednosti za troškove prodaje.

Terećenjem ostalih rashoda vrši se ispravka vrijednosti zaliha u slučajevima kada se ocijeni da je potrebno svesti vrijednost zaliha na njihovu neto prodajnu vrijednost. Oštećene zalihe i zalihe koje po kvalitetu ne odgovaraju standardima, otpisuju se.

Potraživanja iz poslovnih odnosa

3.13. Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja iz poslovnih odnosa se inicijalno priznaju po nominalnoj vrijednosti. Knjižovodstvena vrijednost potraživanja iz poslovnih odnosa umanjuje se preko ispravke vrijednosti,

Za potraživanja od kupaca koja nisu naplaćena u roku od 180 dana od dana kada je dužnik bio u obavezi da plati vrši se ispravka za 50 %, a za ona starija od 365 dana - 100 %. Naknadna naplata potraživanja koje je ranije bilo ispravljeno ili otpisano priznaje se u bilansu uspjeha u okviru ostalih prihoda.

Gotovina i gotovinski ekvivalenti

3.14. Gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju gotovinu u blagajni, depozite po videnju kod poslovnih banaka i druga kratkoročna visoko likvidna ulaganja sa prvobitnim rokom dospjeća do tri mjeseca.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Obaveze prema dobavljačima**

3.15. Obaveze prema dobavljačima se prikazuju po fakturnoj vrijednosti.

Obaveze po kreditima

3.16. Obaveze po kreditima se prvobitno prikazuju u iznosima primljenih sredstava, a nakon toga se iskazuju po amortizovanoj vrijednosti uz primjenu ugovorene kamatne stope koja korespondira efektivnoj kamatnoj stopi.

Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna sredstva

3.17. Rezervisanja se priznaju kada Agencija ima zakonsku ili ugovorenu obavezu koja je rezultat prošlih događaja i kada je vjerovatno da će doći do odliva sredstava kako bi se izmirila obaveza i kada se iznos ovih obaveza može pouzdano procijeniti.

Agencija procjenjuje mogući nepovoljni razvoj događaja kao rezultat zbivanja u prošlosti i ukoliko je vjerovatnoća da će sudski spor biti izgubljen, Agencija vrši rezervisanje kojim se u cjelosti obezbjeđuje iznos potencijalne obaveze po osnovu negativnog razrješenja sudskog spora. Potencijalne obaveze i potencijalna sredstva se ne priznaju u finansijskim izvještajima.

Pravična (fer) vrijednost

3.18. Poslovna politika Agencije je da objelodani informacije o pravičnoj vrijednosti aktive i pasive za koju postoje zvanične tržišne informacije, kada se pravična vrijednost značajno razlikuje od knjigovodstvene vrijednosti. Ne postoji dovoljno tržišnog iskustva, kao ni stabilnosti i likvidnosti kod kupovine i prodaje potraživanja i ostale finansijske aktive i pasive, pošto zvanične tržišne informacije nijesu u svakom trenutku raspoložive. Stoga, pravičnu vrijednost nije moguće pouzdano utvrditi u odsustvu aktivnog tržišta.

Rukovodstvo Agencije vrši procjenu rizika i u slučajevima kada se ocijeni da vrijednost po kojoj se imovina vodi u poslovnim knjigama neće biti realizovana, vrši ispravku vrijednosti. Po mišljenju rukovodstva Agencije, iznosi u ovim finansijskim izvještajima odražavaju vrijednost koja je u datim okolnostima najvjerodostojnija i najkorisnija za potrebe izvještavanja.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Poslovni prihodi

4. Pregled ostvarenih prihoda je sledeći:

	2023.	2022.
	EUR 000	EUR 000
Prihod od EUROCONTROL-a, Brisel	5.264	5.562
Prihod od terminalnih naknada SMATSA	329	268
Prihod od putničkih naknada	1.220	927
Prihod od ostalih naknada, dozvola i dr.	51	47
	6.864	6.804

Ostali poslovni dobiti

5. Ostali poslovni dobiti su:

	2023.	2022.
	EUR 000	EUR 000
Prihod od povraćaja sredstava	-	1
Prihod od rutnih naknada iz ranijih godina	128	6
Prihod od ukidanje rezervisanja	194	75
Ostalo	3	5
	325	87

Troškovi materijala

6. Ove troškove čine:

	2023.	2022.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi kancelarijskog materijala	(17)	(16)
Troškovi ostalog materijala (rezervni djelovi i dr.)	(3)	(13)
Troškovi goriva	(5)	(4)
Troškovi električne energije	(10)	(11)
	(35)	(44)

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Troškovi zaposlenih

7. Pregled zarada je sledeći:

	<u>2023.</u>	<u>2022.</u>
	EUR 000	EUR 000
Troškovi neto zarada i naknade zarada	(1.441)	(1.251)
Troškovi poreza na zarade i naknade zarada	(268)	(183)
Troškovi prireza i doprinosa na zarade	(533)	(370)
Troškovi dnevnica za službena putovanja	(25)	(22)
Troškovi prevoza i smještaja na sl. putovanjima	(133)	(104)
Troškovi zimnice	(50)	(54)
Troškovi privremenih i povremenih poslova	(25)	(65)
Troškovi Nacionalnog odbora Agencije	(58)	(59)
Troškovi Savjeta Agencije	(83)	(99)
Troškovi pomoći zaposlenima	(9)	(14)
Troškovi otpremnina	(53)	-
Troškovi ostalih naknada	(21)	(5)
	<u>(2.699)</u>	<u>(2.226)</u>

Ostali poslovni rashodi

8. Ostale poslovne rashode čine:

	<u>2023.</u>	<u>2022.</u>
	EUR 000	EUR 000
Troškovi PTT i transporta	(32)	(36)
Troškovi rezervisanja za jub. nagrade i otpremnine	(35)	(17)
Troškovi rezervisanja za sudske sporove	(50)	(126)
Troškovi zakupa	(35)	(4)
Troškovi održavanja	(40)	(19)
Troškovi reprezentacije	(18)	(20)
Troškovi pomoći	(6)	(6)
Troškovi traganja i spašavanja	(755)	(740)
Troškovi osiguranja	(37)	(32)
Troškovi platnog prometa	(15)	(13)
Troškovi kontribucije EUROCONTROL-u	(445)	(361)
Troškovi poreza na imovinu	(5)	(4)
Troškovi neproizvodnih usluga	(98)	(86)
Ostali troškovi poslovanja	(19)	(14)
	<u>(1.590)</u>	<u>(1.478)</u>

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Amortizacija**

9. Ukupni troškovi amortizacije za 2023. godinu u iznosu od 141 hiljadu EUR-a (2022. godine 130 hiljada EUR-a), sadrže amortizaciju nekretnina, postrojenja i opreme u iznosu od 125 hiljada EUR-a i nematerijalne imovine u iznosu od 16 hiljada EUR-a.

Amortizacija je obračunata u skladu sa Napomenom 3.9.

Ostali rashodi

10. Ostali rashodi iznose 360 hiljada EUR-a (2022. godine 49 hiljada EUR-a) i čine ih troškovi ispravke vrijednosti potraživanja od većeg broja kupaca u iznosu od 342 hiljade EUR-a, od zaposlenih u iznosu od 14 hiljada EUR-a i ostalo u iznosu od 4 hiljade EUR-a.

Nematerijalna imovina

11. Nematerijalna imovina na dan 31.12.2023. godine iznosi 34 hiljade EUR-a (2022. godine 50 hiljada EUR-a) i čine ih softveri nabavne vrijednosti 79 hiljada EUR-a i ispravke vrijednosti 45 hiljada EUR-a.

Ispravka vrijednosti nematerijalne imovine za 2023. godinu iznosi 16 hiljada EUR-a.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Nekretnine, postrojenja i oprema

12. Nekretnine, postrojenja i oprema su prikazani kako slijedi:

	Građevinski		Ukupno
	objekti	Oprema	
	EUR 000	EUR 000	EUR 000
Nabavna ili revalorizovana vrijednost			
Stanje 01.01.2023. godine	1.016	395	1.411
Nabavke	-	79	79
Prodaja i rashod	-	(20)	(20)
Stanje 31.12.2023. godine	1.016	454	1.470
Ispravka vrijednosti			
Stanje 01.01.2023. godine	92	127	219
Amortizacija 2023. godine (Napomena 9)	45	80	125
Prodaja i rashod	-	(13)	(13)
Stanje 31.12.2023. godine	137	194	331
Sadašnja vrijednost 31.12.2023. godine	879	260	1.139
Sadašnja vrijednost 31.12.2022. godine	924	268	1.192

Potraživanja od kupaca

13. Potraživanja od kupaca se odnose na:

	2023.	2022.
	EUR 000	EUR 000
Potraživanja za terminalne naknade - SMATSA	840	820
Ispravka vrijednosti potraživanja za terminalne naknade	(712)	(701)
Potraživanja za rutne naknade - EUROCONTROL	842	945
Potraživanja za putničke i robne naknade	447	222
Ispravka vrij. potraživanja za putničke i robne naknade	(186)	(49)
Potraživanja za povraćaj stipendije	6	6
Ostala potraživanja od zaposlenih	9	10
Ispravka vrijednosti potraživanja od zaposlenih	(14)	-
	1.232	1.253

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Nije usaglašeno stanje poreza i doprinosa u poslovnim knjigama Agencije sa stanjem u evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Agencija nije u poslovnim knjigama evidentirala potraživanje u iznosu od 62 hiljade EUR-a na osnovu pretplate koja je iskazana po evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Za navedeni iznos su podcijenjena potraživanja, prihodi i dobit.

Kratkoročni finansijski plasmani

14. Kratkoročne finansijske plasmane čine oročeni depoziti kod:

	Kamatna stopa % godišnje	Datum dopijeca	2023. EUR 000
“Erste banke” ad, Podgorica	0,55	27.07.2024.	300
“Erste banke” ad, Podgorica	0,55	27.07.2024.	600
			<u>900</u>

Gotovina i gotovinski ekvivalenti

15. Gotovina je prikazana kako slijedi:

	2023. EUR 000	2022. EUR 000
Žiro račun	2.217	748
Blagajna	3	3
Devizni račun	5.972	3.136
	<u>8.192</u>	<u>3.887</u>

Agencija za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica poslovanje obavlja preko “Crnogorske komercijalne banke” ad, Podgorica, “Hipotekarne banke” ad, Podgorica, “Prve banke Crne Gore” ad, Podgorica i “Erste banke” ad, Podgorica.

Unaprijed plaćeni troškovi

16. Unaprijed plaćeni troškovi iznose 162 hiljade EUR-a (2022. godine 154 hiljade EUR-a) i čine ih razgraničeni troškovi kontribucije EUROCONTROL-a za prvi kvartal 2024. godine u iznosu od 117 hiljada EUR-a, razgraničeni troškovi osiguranja u iznosu od 28 hiljada EUR-a i razgraničeni troškovi licenci u iznosu od 17 hiljada EUR-a.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Državni kapital**

17. Kapital Agencije, na dan 31.12.2023. godine iznosi 3.350 hiljada EUR-a (2022. godine 3.350 hiljada EUR-a) i predstavlja osnivački ulog Države Crne Gore u iznosu od 30 hiljada EUR-a i kapital nastao procjenom vrijednosti izvršene od strane ovlaštenog procjenjivača u iznosu od 3.320 hiljada EUR-a.

Pregled promjena na kapitalu prikazan je u Iskazu o promjenama neto imovine (kapitala).

Revalorizaciona rezerva

18. Revalorizaciona rezerva na dan 31.12.2023. godine iznosi 221 hiljadu EUR-a (2022. godine 248 hiljada EUR-a) i nastala je kao rezultat povećanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme po osnovu procjene.

Smanjenje u iznosu od 27 hiljada EUR-a predstavlja ukidanje rezervi po osnovu više obračunate amortizacije poslije procjene u odnosu na onu prije procjene za iznos od 25 hiljada EUR-a i po osnovu rashodovanja opreme – 2 hiljade EUR-a.

Neraspoređeni dobitak / gubitak

19. U poslovnoj 2023. godini Agencija je ostvarila dobitak u iznosu od 2.366 hiljada EUR-a (2022. godine 2.968 hiljada EUR-a).

Dobit ranijih godina je povećana po osnovu donosa sa rezervi više obračunate amortizacije poslije procjene u odnosu na onu prije procjene u iznosu od 26 hiljada EUR-a, dok je umanjena po osnovu ispravke početnog stanja za 3 hiljade EUR-a.

Ukupni neraspoređeni dobitak iznosi 7.687 hiljada EUR-a, a nepokriveni gubitak 817 hiljada EUR-a.

Dugoročna rezervisanja

20. Dugoročna rezervisanja iznose 314 hiljada EUR-a (2022. godine 231 hiljadu EUR-a) i čine ih rezervisanja za sudske sporove u iznosu od 175 hiljada EUR-a, otpremine za penziju u iznosu od 103 hiljade EUR-a i jubilarne nagrade u iznosu od 36 hiljada EUR-a.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Kratkoročne obaveze iz poslovanja

21. Ove obaveze čine:

	2023.	2022.
	EUR 000	EUR 000
Obaveze prema dobavljačima	148	151
Obaveze za poslove traganja i spašavanja	755	680
Obaveze za neto zarade	-	22
Obaveze za poreze i doprinose na zarade i naknade zarada	-	13
	<u>903</u>	<u>866</u>

Obaveze prema dobavljačima se odnose na obaveze prema: EUROCONTROLU, Brisel u iznosu od 117 hiljada EUR-a, "Crnogorskom telekomu", Podgorica u iznosu od 8 hiljada EUR-a i ostalim dobavljačima u iznosu od 23 hiljade EUR-a.

Obaveze za poslove traganja i spašavanja čine obaveze prema: Ministarstvu unutrašnjih poslova - Uprava policije u iznosu od 330 hiljada EUR-a, Ministarstvu saobraćaja - Uprava pomorske sigurnosti u iznosu od 215 hiljada EUR-a, Generalnom sekretarijatu Vlade u iznosu od 150 hiljada EUR-a i Gorskoj službi spašavanja, Nikšić u iznosu od 60 hiljada EUR-a.

Sudski sporovi

22. Prema Izjavi odgovornih, protiv Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica se vode sudski sporovi po tužbi šest zaposlenih radnika u Agenciji zbog: manje isplaćenih zarada, dodataka na zarade, varijabilnog dijela zarade, obračuna minulog rada i dodatnih poslova, kao i po tužbi Dragana Đurovića zbog poništaja Rješenja Agencije kojim mu je odbijen zahtjev za produženje prava na primanje naknade nakon prestanka radnog odnosa.

Agencija je izvršila rezervisanje u iznosu od 150 hiljada EUR-a po osnovu presude u sporu sa Miloradom Todorovićem i Draganom Đurovićem u iznosu od 25 hiljada EUR-a.

Do konačnog okončanja ostalih sudskih sporova, nijesmo u mogućnosti da utvrdimo efekte na finansijske izvještaje Agencije.